

نسیمی حاققیندا آراشدیرمالار

قسنفر پاشایئو

بسم الله الرحمن الرحيم

نسیمی حاققیندا آراشدیرمالار

قصففر پاشایئو

نشر حریم علم

تهران ۲۰۱۱

شناسنامه:

کیتابین آدی: نسیمی حاققیندا آراشدیرمالار

مولف: پروفیسور غضنفر پاشائیو

کوچورن: کاوه فضلی خلف

ناشر: حریم علم

چاپ: نقش آفرین

سال چاپ: ۱۳۹۰

تیراژ: ۱۰۰۰

محل نشر: تهران

بیر نَجه سوز

فیلولوگیا عئلم لری دوکتورو، پروفئسور قضنفر پاشائیو عئلمی ماراتق داییره سی چوخ گئیش اولان تانینمیش آذربایجان عالیم لریندن بیریدیر. او، دیلچی لر موحیطینده دیل شوناس، ادبیات شوناسلار آراسیندا ادبیاتچی، خاریجی دیل و ادبی علاقه لر مو تخصصیصر لری آراسیندا روس، اینگیلیس و عرب دیل لری نین موعتبر بیلیجی سی، ترجمه چی کیمی بویوک نوفوذ صاحیبی دیر. یاشی یئتمیشی آدلادیغینا باخمایاراق، قضنفر موعلیم یورولماق نه اولدوغونو بیلمه دن آکتوال مووضوعلاردا ثمره لی آراشدیرمالار آپاران، الده اتندیی ماراتق لی نتیجه لری ایله فرقله نن بیر تدقیقاتچی، عوهده سینه گوتوردوبو ایشه همیشه بویوک مسولیت دویموسو ایله یاناشان، فعال وطنداشلیق مووقعینده آردیجیل اولان آذربایجان ضییالی سیدیر. سون بئش ایله اونون اوز تدقیقاتلارینی آکادئمیامیزین نیظامی آدینا ادبیات اینستیتوتوندا داوام ائتدیرمه سی ده محض بو کئیفیت لرینه گوره، منیم تشببوتم و خاهی شیم له باش توتمودور. عالیمین عئلمی پوتنسیالینا، ایش گوزارلیغینا یاخشی بلام. موختلیف ایللرده آذربایجاندا، ایراقد، تورکییه ده و ایراندا نشر اولونموش فوندامنتال «ایراق-تورکمان فولکلورو» کیتابی نین، ائله جه ده موعجوزه تأثیری باغیشلایان «نوستراداموسون موعجوزه لی عالمی» اثری نین عئلمی رئداکتورو اولموشام، یارادیجیلیغی باره سینده آیریجا مقاله لر نشر ائتدیرمیشم. قضنفر موعلیم ده منیم ایشلریمه داییر موعتبر متبوع اورقانلاردا چاپ ائدیلن «تاریخ قوروب یارادانلاری یاشادیر»، «نه یاخشی دونیادا یاخشی وار ایمیش»، «بویوک یولون یولچوسو» و ساییر آدلی مقاله لرین

مۇئەللىفى دېر. عىلمى رىئەكتورۇ اولدوغۇ «نسىمى كلامى نىن ايشىغىندا» كىتابىما و «سېچىلمىش اثرلرى» مېن بئىشىنچى جىلدېنه موقددېمه لىر يازمىشىدېر. ۲۰۰۸-جى ايلېن نويا بىرىندا حلب شىهرىندن، نسىمى يە حىصر اولونموش بئىنلخالق كوفرانسدا ن قايىداندا ن سونرا م ن اوز تائشوراتلارېمى كىتابچا كىمى چاپ اتتىرىندە قەزىنفەر موعلىمە دە مصلحت گوردوم كى، موختلىف ايللردە بو بويوك صنعتكارا حىصر اتتىدى مقاله لىرىنى توپلايىب مېنىاتور كىتاب كىمى نىشرە حاضىرلاسىن.

عالمىن يارادىجىلىغى ايله هله كئچن عصرىن ۸۰-جى ايللرىندە، بويوك امك صرف اندهرك نىشرېنه مووفق اولدوغۇ «نسىمى ديوانى نىن ايراق نوسخەسى» (يازىچى، ۱۹۸۷) كىتابىنا يازدىغى اون سوزلە و باشقا مقاله لرلە تانىشام. اونلارېن طراوتلى عىلمى آختارېشلارېن نتيجه سى اولدوغونا ياخشى بىلدم. اودور كى، موخترم اوخوجولارا تىقدېم اندىلن «نسىمى حاققىندا آراشدىرمالار» مېنىاتور كىتابى نىن دا اوخوجو رغبتى و اوغور قازاناجىنا اينانېرام. بونا گورە دە سوزوگىدن كىتابىن عىلمى رىئەكتورۇ اولماغا و بو چوخ موختىر اون سوزو يازماغا راضىلىق وئردېم.

معلوماتور كى، نسىمى نىن حىات و يارادىجىلىغى ايله باغلى بىر سىرا ماقاملار، خصوصن دە اونون انعدامى و «دونوكلويو» ايله باغلى مسله لر اوزەرىندە بىزدە اوزون موددت قارا بىر پردە مووجود اولموشدور. سون واختلاردا آپارىلمىش تىدققاتلاردا شاعىرىن پوئىك ايرى و مودىش طالئى نىن موختلىف جىهتلىرى اوزەرىنە يئنى ايشىق سالىنمىش، بو ساحە دە دىققتە لايىق ايشلر گورولموشدور.

پروفىسور قەزىنفەر پاشايىڭ كىتابىندا بو دىيىلن لردن، ائله جە دە عىلم عالمى اوچون يئنى و ماراقلى اولان بعضى باشقا مسله لر ن سوز آپىلىر. كىتابا «نسىمى نىن حىات و يارادىجىلىغىنا يئنى باخش»، «آختارېشلار»، «شئىخ نسىمى: تارىخى حقيقتلر، هيجانلى آنالار»، «ايراق ديوانى و بىز»، «نسىمى

ایرثی نین تدقیقی و نشری تاریخینه بیر نظر» کیمی جیددی عئلمی مقاله لر داخیل ائدلمیشدیر. اونون متینی نظردن کئچیردیکجه یادداشیمدا قدیم چین موفتککیری کونفوسی نین بو کلامی جانلاندیردی: «عئلم، بیلک ائله بیر حظ منبعی دیر کی، او اینسانا هر شئی، حتتا فیزیکی ایضطیرابی، نئجه قوجالدیغینی بئله اونوتدورا بیلیر...» عومرونون گومراه و محصولدار چاغلارینی یاشایان پروفئسور، البته، قوجالماقدان هله اوزاقدیرسا دا، بویوک چین عالیمی نین مولا حیظه سینین محض حقیقتی عکس ائتدیردیینه گوزل ثوبوتلاردان بیریدیر.

«نسیمی حاققیندا آراشدیرمالار» کیتابی نین سونوندا موأللیفین حیات و یارادیجیلیغینا ایشیق سالان موختصر بیر یازی دا یئر آلیر. همین یازی دان معلوم اولور کی، قزنفر موعلیمین ۴-۱ یاخین کیتابی (مونوقرافیالاری، ترتیبلری، ترجمه اثرلری)، چوخ ساییلی عئلمی و پوبلیسیستیک مقاله لری، رأی لری واردیر. اونون خاربعی اولکه لرده اینگیلیس، روس و عرب دیل لرینده ده خئیلی کیتاب و مقاله سی نشر اولونموشدور.

ایمیزده کی کیتاب دا داخیل اولماقلا بو ووسعتلی ایشلر اساس وئریر دئیک کی، فیلولوگیا عئلم لری دوکتورو، پروفئسور قزنفر پاشائیئ اوز عالیم عومرونون بو آهیل چاغیندا دا خالقیمیز، ادبیاتیمیز و عئلمیمیز اوچون گنجلیک هوسی ایله چالیشماقدا، بیر-بیریندن ماراقلی اولان یئنی اثرلر یازیب یاراتماقدادیر.

بکیر نبی یئو

آکادئمیک

نسیمی دیوانی نین اوراق نوسخه‌سی و نامعلوم شعیر لری^۱

ادبی علاقه‌لر گئیش لندیکجه بیر سیرا یاخین شرق اولکه‌لرینده آذربایجان ادبی دیلی نین اینکیشافیندا و فورمالاشماسیندا موستنا خیدمت لری اولان آذربایجان خالق نین قودرتلی صنعتکاری نسیمی نین یئی-یئی ال یازما نوسخه‌لری آشکار ائدیلیر. بو، شاعیرین ساغلیغیندا و اولوموندن سونرا اونون پوئزیاسینین شرق اولکه‌لرینده یوکسک قییمت لندیریلدییینه، گئیش یایلدیغینا و بویوک رغبت قازاندیغینا دلالت ائدیر. شاعیرین اوراق دیوان نوسخه‌سینین اوزه چیخاریلماسی دئدیکلریمیزه ثوبتدور.

نسیمی نین اوراق دیوان نوسخه‌سینین ع.بندراوغلونا کرکوک ویلایتی نین توس خورماتو قضاسینین بشیر کندینده یاشایان، یاشی یوزو کئچن، اوزونو شاه ایسماعیلین نوه-نتیجه‌لریندن حساب ائدن سئید حیدر توحفه ائتدی. دیوانین اوزو موللا توراب ایبن موللا سفیل، ایبن موللا امین طرفیندن کوچورولموشدور. توند قهوه‌یی رنگلی، قالین دری جیلدلی بو دیوان نوسخه‌سی ۲۸۶ صحیفه‌دن عیبارتدیر. ال یازمانین ورق لری ایکی سوتونلودور. دیوانین صحیفه‌لرینده ۱۴-۱۹ بییت واردیر. اولچوسو ۲۱-۱۵ سانتی متردیر. دیوان نوسخه‌سینده شاعیرین ۴۰۰-دن آرتیق شعری وئریلمیشدیر. ۳۹۸ شعیر نسیمی تخللوصو ایله

^۱ مقاله ترتیب ائتدیمیز «عیمادالدین نسیمی، اوراق دیوانی» (باکی، یازیچی، ۱۹۸۷، ۳۳۶ ص) کیتابیندا چاپ ائدیلیمشدیر. اطرافلی معلومات آلاق اوچون «نسیمی نین اوراق دیوان نوسخه‌سی و نامعلوم شعیر لری» مقاله‌میزه («اولدوز» ژورنالی، ن. ۱۰، ۱۹۸۲) باخماغی تووصیه ائدیریک.

تاماملانیر. اوچ شئعیر شاعیرین ایلک تخللوص لریندن اولان سیید نسیمی تخللوصو ایله بیتیر. بو دیوان نوسخه سینده حوسئینی تخللوصو ایله یازیلیمیش شئعیرلره و روباعی لره تصادوف ائدیلیمیر. اوچ قابیغی نین ایچ طرفینده «وارلی یا قوربت ده وطندیر، یوخسولا وطن ده قوربتدیر» - یازیلیمیشدیر. دیوان نسیمی نین «ایشده گور» شئعری یله باشلانیر و شاعیرین حجمجه بویوک بیر شئعری یله تاماملانیر. سون میصرالار بئله دیر:

جومله نین ریزقین وئردین، ازل قیسم ائیلهدین،
 کیمی نین یئدیسی قمدیر، کیمی نین یاغ ایله بال.
 ائی نسیمی، سن یوروتدون توو حیددی یئر اوزونه،
 یئنه مین استغفرالله، عفو قیل، یا ذوالجلال.

دیوان نوسخه سینین اوزونون کوچورولمه تاریخی و کیتاب حاققیندا معلومات آخیردا وئریلمیشدیر:

روز-ی شنبه بو کیتاب اولدو تامام،
 اول رسولون روحونا یوز مین سالام.
 کتابة الکیتاب موللا توراب،
 ایبن موللا سفیل، ایبن موللا امین.

۱۲۶۹ ماه-ی شوالین ایگیرمی ایکیمی

(۱۸۵۳ میلادی - مؤالیف).

ديوان نوسخه‌سی صحيفه‌لنمه‌ميش، کلاسیک ديوان قورولوشوندا سون حرفله موافيق دوزولموشدور. هر صحيفه‌ده‌کی سون سوز او بيری صحيفه‌ده تکرارن يازيلميشدير. «پای صحيفه» (صحيفه آياغی) آدلانان بو اوصولدان واختی‌يله گئنيش ايستيفاده ائديلميشدير.

بیر چوخ اولکه‌لرده کيتاب صحيفه‌لرينين نومره‌لنمه‌سینه ۱۶-جی عصرده باشلانسا دا، شرق اولکه‌لرينده کوهنه «نومره‌لمه» اوصولو ۱۹-جو عصرين آخیرلارينا قدر داوام ائتديبينه گوره‌دير کی، نسیمی‌نین ايراق ديوان نوسخه‌سینده ده بو عنعنیه ريعايت ائديلميشدير. نوسخه‌نين بدیعی ترتيباتی یوخدور. شئعیرلر بیر-بیریندن شاعیرین تخللوصو اولان قوشا میصرالار و ایکی سطرلیک بوش یئرله آیریلیر. بیر نئچه یئرده لکه اولماسینا باخمایاراق، متن آیدین و اوخوناقلی‌دير. ديوانين اوول و اورتا ورقلريندن بیر نئچه‌سی جیريلميشدير. بو نوسخه‌یه شاعیرین یالنیز آذربایجان دیلینده یازدیغی قزلر و ایکی توپوق داخل ائديلميشدير:

يا رب، منی سن عالمه سرتاج ائتمه،
هم سيفله‌لرين تيرينه موحتاج ائتمه.
يا رب، منه بير گنج-و قناعت وئر کيم،
نامرده دئييل، مرده ده موحتاج ائتمه.

يا ايلاهی، کيمسه هئچ آج اولماسين،
آج اولوب نامرده موحتاج اولماسين.
بی‌موروت گورمه‌سين دوولت اوزون،
بی‌همیت صاحب-بی تاج اولماسين.

بو عوض سیز خزینهنی ایراغا اوچونجو سفریم زامانی (۱۹۷۲-۱۹۷۵) ایراقلی ادبیاتشوناس عبداللطیف بندراوغلو ایله الده اتتدیک.^۲

«اورکلرده یاشایان شاعیر نسیمی» آدلی مقاله ده اوخووروق: «بویوک شاعیریمیز نسیمی نین آنادان اولماسینین ۶۰۰ ایللیی مونا سیتی یله سووئتلر بیرلیینده (آذربایجاندا) بو ایلین ایلول (سنتیابر) آیندا موحتشم شنلیک لر یاپیلاجاقدير. بو خصوصدا عبداللطیف بندراوغلو ایله فیلولوگیا علم لری نامزدی قضنفر پاشائیون نسیمی حاققیندا حاضیرلا دیقلاری کیتاب آوقوست آیندا چاپدان چیخاجاقدير. کیتابدان بیر پارچانی وئریریک...» (باغداد، «یورد» قزتی، ۱۶ مای ۱۹۷۳-جو ایل).

قئید اتمک لازیمدير کی، هر گون بندراوغلونون باش رئاكتور اولدوغو «یورد» قزتی رئاکسیاسیندا گوروشور، شاعیرین بو نادیر دیوان نوسخه سینین اوزونو کوچورور، الیمیزده اولان کیتاب و ماتئریالارلا موقایسه ائدیردیک. بیر نئچه آیدان سونرا ایشی باشا ووردوق. لاکین ایشین گئدیشی گوستردی کی، الده ائتدییمیز ال یازما نوسخه سی حاققیندا قطعی سوز دئمک اوچون توپلادیغیمیز ماتئریال کیفیت دئییلدير. بونا گوره ده من «یورد» قزتینده «نسیمی دیوانی و بیز» آدلی یازی ایله چیخیش ائتدیم: «بیر نئچه سای اونجه «یورد» قزتینده «نسیمی دیوانی نین ایراق نوسخه سینین تاپیلما سی و همین نوسخه اساسیندا عبداللطیف بندراوغلو ایله بو نوسخه حاققیندا کیتاب یازاجاغیمیزی» وعد اتمیشیک. ایشیمین چوخلوغو اوزوندن و ایسته نیلن قدر ماتئریال اولما ماسی سببندن بو ایشدن من واز کئچدیم. بیز بندراوغلو ایله بو دیوان نوسخه سی

^۲ ال یازما نوسخه سینی ع.بندراوغلو اوزه چیخارمیشدير. ال یازما اوزه رینده اونونلا بیرگه ایشله دییمیزدن دیقت سیزلیک اوزوندن «الده اتتدیک» یازمیشیم. بو، آنلاشیلمازلیغا و بیر آز دا موناقیشه سبب اولدو. لاکین دوستلوروموزا و بیرگه ایشیمیزه خلل گتیرمه دی. (موألیف)

حاققیندا فیکیر موبادیله سی آپاردیق و بو نوسخه نین اوزونو کیریل (روس) ایفباسی ایله کوچورتدوک. آنجاق ایشه باشلامادیق. هر کس آیریجا ایشینه باشلایا بیلر. گومان ائدیرم کی، عبداللطیف بندراوغلونون یاپاغاغی نسیمی کیتابی ایراق تورکمان لارینا، اونلارین دیلینده یازان بویوک شاعیرین یارادیجیلیغینی تانیماقدا بیر یاردم اولاجاقدیر. بو یولدا آرخاداشیم عبداللطیف بندراوغلونا مووفقیت لر دیله بیرم» (باغداد، «یورد»، ۲۵ اییول ۱۹۷۳).

سونرالار عبداللطیف بندراوغلو وعد اتندیی کیتابی بوراخدی. لاکین بو کیتاب همین ال یازما نوسخه سی باره ده نه تام معلومات وئریر، نه ده بوتون شئعیرلری احاطه ائدیر. قئید ائتمک کیفیت دیر کی، ع.بندراوغلو کیتابینا نسیمی نین ایراق دیوانیندا وئرین ۴۰۰-دن آرتیق شئعیرین یالیز ۹۵-ینی داخیل ائتمیشدیر. همین شئعیرلرین بعضی سی یاریمچیق وئرلمیش و دئمک اولار کی، کیتابدا گئدن شئعیرلرین هامی سینا شاعیرین باشقا ال یازما نوسخه لرینده و باکی دا چاپ اولونموش کیتابلاردا راست گلنیر.

بوندان باشقا، تدقیقاتچی نین الینده کیفیت قدر ماتریال اولماماسی اوزوندن شاعیرین ایراق دیوان نوسخه سینین بیر چوخ صحیفه لرینده^۳ تصادوف ائدیلن شئعیرلرین (مثلن: ۳، ۱۳-۱۴، ۱۸، ۶۰-۶۱، ۶۴-۶۵، ۷۴، ۷۵، ۸۱، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۱۷، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۹۰-۱۹۱، ۲۰۱-۲۰۲، ۲۱۱، ۲۵۰ و س.) یالیز بو دیوان نوسخه سینده موجود اولدوغونو سویله مه سی ده حقیقتدن اوزاقدیر (باخ: عبداللطیف بندراوغلو. عیماالدین نسیمی البغدادی، آرشدیرما و سئچلمیش شئعیرلری، باغداد، ۱۹۷۳). چونکو بو شئعیرله باشقا ال یازما نوسخه لری و کیتابلاردا تصادوف ائدیلیر.

^۳ دیوان نوسخه سینین ع.بندراوغلو ایله صحیفه له میشیک. (مؤالیف)

بونونلا بئله، کیتاب ایراقدا یاشایان و آذربایجانجا دانیشان بو خالقا آذربایجان ادبی دیلی نین و بدیعی فیکری نین ان بویوک اوستادلاریندان بیری داهی شاعیریمیزین یارادیجیلیغی باره ده ایلک توحفه اولماق باخیمیندان بویوک قییمت کسب ائدیر.

بیر ده کی، مرحوم شاعیریمیز رسول رضا دئمیشکن: «بو موختشم ادبی-عئلمی آییده نین گوزل، دقیق، ماراقلی و اوزون عومورلو یارانماسیندا بیر کریج قویانین دا، یوز کریج قویانین دا زحمتی حورمت و تقدیرله یاد ائدیلمه لیدیر».

نسیمی نین ایراق دیوان نوسخه سینی س. مومتاز «سئید عیمادالدین نسیمی»، باکی، ۱۹۲۶؛ پروفئسور م. قولوزاده نین نسیمی. «سئچیلیمیش شئعیرلری»، باکی، ۱۹۶۲؛ آکادئمیک ح. آراسلی نین «عیمادالدین نسیمی»، باکی، ۱۹۷۲ و نسیمی. «سئچیلیمیش اثرلری»، باکی، ۱۹۷۳؛ پروفئسور ج. قهرمانوونو و نسیمی. «منده سیغار ایکی جاها»، باکی، ۱۹۷۳ و عرب الیفاسی ایله چاپ ائتدیردی «نسیمی اثرلری نین عئلمی-تنقیدی متنی نین اوچ جیلدلییی»، باکی، ۱۹۷۳ کیتابلاری ایله موقاییسه ائتدیک. موقاییسه زامانی نسیمی اثرلرینین عئلمی-تنقیدی متنی نین اوچ جیلدلییی اساس گوتورولموشدور.

نسیمی نین ایراق دیوان نوسخه سینی یوخاریدا آدی چکیلن اثرلرله توتوشدور دوقدان سونرا اون دورد شئعیرین نسیمی شوناسلیقدا معلوم اولمادیغینی آشکار ائتدیک. بونلار «ایشده گور»، «اوندان چیخار»، «گوستیر»، «یوخدور میننتیم»، «بیله نه»، «الی دیر»، «اول»، «دئیل می دیر» ردیفلی و

«یننه فصل سی باهار اولدو، گوگردی کوه سی صرار»،

«نیگار، پرتووی حوسنون تجللا وئردی مهتابه»،

«گل ائی سرکش، نصیحتدن بوراخ عقلین قولاغینا»،

«قیلان هر نسنه یی امر سی خودادیر»،

«جامالین قبیله-یی اهل-ی صفادیر»،

«آی جامالین جیلوه‌گاهی روضه-یی خولد-ی برین»

میصرالاری ایله باشلانان شعیرلردیر.

بوندان باشقا قئید ائتمک لازیمدیر کی، گورکملی نسیمی شوناس عالیم ج.قهرمانوون صوحت آچدیغی، یالنیز بیر ال یازمادا تصادوف ائدیلن و بونا گوره ده موباحیثه‌لی و قئیر-ی دقیق قالان، لاکین نسیمی‌یه عایید اولماسی ائحتیمال ائدیلن ۱۲۹ شعیرین ۶۸-ی شاعیرین ایراق دیوان نوسخه‌سینده وئریلمیشدیر. بو فاکت نسیمی شوناسلیقدا گومان، شوبهه و ائحتیمالا قارشیلانان ۶۸ شعیرین محض نسیمی‌نین اولدوغونو تثبیت ائدیر. شاعیرین ایراق دیوانیندا بو و یا باشقا شعیرلرینین ترکیببنده گئدن ۵۰-یه قدر بئته ده باشقا منبع‌لرده راست گلیریک. ج.قهرمانوون موباحیثه‌لی شعیرلر حاققینداکی فیکری ماراق دوغورور: «نسیمی اثرلرینین تنقیدی متنی‌نین تدقیقی نتیجه‌سینده بیر چوخ موباحیثه‌لی، تام معناسیندا دقیق‌لشمه‌ین شوبهه‌لی شعیرلر آشکار ائدیلمیشدیر. همین شعیرلرین موعیین حیصه‌سینین نسیمی‌یه عایید اولماسی ائحتیمالی چوخدور. آنجاق بیرجه نوسخه‌ده وئریلمیش بو شعیرلرده یاریمچیق بئتلر، دیل و اوسلوب خطالاری واردیر. باشقا بیر نوسخه و واریانت‌لارلا موقایسه ائدیب، شعیرین اصل متنی‌نی دوروست‌لشدیرمک مومکون اولمادیغی اوچون اونلار «علاوه‌لر» ده وئریلمیشدیر. نسیمی اثرلرینین تنقیدی متنی‌نین «علاوه‌لر» حیصه‌سینده وئریلمیش شعیرلر گله‌جکده شاعیرین داها بیر چوخ ال یازمالاری آشکارا چیخاریلدیقدان سونرا دوروست‌لشه بیلر».

گورکملی عالیمین اوزاق گورنلیک‌له سویله‌دیگی فیکیرلر یئرینی آلیر. بو باخیمدان ایراق دیوان نوسخه‌سینین شاعیرین ادبی-بدیعی ایرثی‌نین هرطرفلی اویره‌نیلمه‌سینه موئیت کومک ائده‌جہ‌یی شوبهه دوغورمور. پروفئسور ج.قهرمانو

گوستیر کی، ۱۹۳۲-جی ایلده م.شاکیر تورکییهده «آذربایجان یورد بیلگی سی»
مجموعه سینین ۱۱-۱۲-جی نومره لرینده لاتین الیفباسی ایله نسیمی دیوانلارینا
دوشمه یین بیر نچه شعری نسیمی نین آدینا چاپ ائتدیر میشدیر.

همین شعیرلردن بیر ی - «یوخدور میننتیم»، نسیمی نین ایراق دیوان
نوسخه سینده (ص.۱۳۰) آشکار ائدیلیمیشدیر.

جاهانگیر قهرمانوون ع.آ. رُسپوبلیکا ال یازمالاری اینستیتوتوندا موحافیظه
اولونان یالنیز بیر چونگده تصادوف ائتدی یی و «علاوه لر» ده - شوبه هلی شعیرلر
آراسیندا وئردیی «ولماز» ردیفلی شعیر (ج.قهرمانوو. گوستریلن شعیر. ۳-جو
جیلد، ص. ۵۳۲) ده نسیمی نین ایراق دیوان نوسخه سینده (ص.۹۱) موجوددور.

کیشی کیم معرفتده کامیل اولماز،
اونا نور سی عینایت حاصل اولماز... و ساییر.

نسیمی نین ایراق دیوان نوسخه سینده شاعیرین ایندی یه قدر معلوم
اولمایان «اول» ردیفلی شعری واردیر (ص.۱۱۳). شعرین سجبیه وی
خصوصیتی اوندادیر کی، بورادا میصرالار اوچ سطریدن عیبارتدیر.

گل عاریفین آل خبرین منی ارندن،
بو دونیانین چک الینی درد سی سریندن،
بیشک گومان اول، سولطان جاهان اول!

نسیمی نین ایراق دیوانینی دولغونلوغونا، کامیل لیبینه و حجمینه گوره یالنیز م - ۲۲۷، ۱۱۶۷/ شیفه‌سی آلتیندا رئیس‌پولیکا ال یازمالاری اینستیتوتوندا ساخالانیان باکی ال یازما نوسخه‌سی ایله موقایسه ائتمک اولار.

شاعیرین ایراق دیوان نوسخه‌سینده دیققتی جلب ائدن جهت‌لردن بیرى ده ائترین اوزونو کوچورن کاتیبن سلیقه‌لی ایشی‌دیر. مسله بوراسیندادیر کی، ادبی دیلیمیزده ایشله‌نن بیر چوخ سوز کرکوکلولرین دانشیغیندا ایشله‌نمه‌سه ده، کاتب اونلاری دییشمه‌میش، اولدوغو کیمی ساخلامیشدیر. قارا حرف‌لره یازیلان سوزلر بئله‌لریندندیر:

کونلومون مقصودی سن سن، **اوزگه** دیلدار ایسته‌مز.

(ص. ۸۱)

تفاوت ائتمز آنی، گر قبول قیلسا رحیم،

(ص. ۱۳۷-۱۳۸)

دوניה چون **موردار** ایمیش، گل کئچ، کونول، **مورداردن**،

(ص. ۱۸۴)

بونجا **شیلتاغی** نندیر عاشیق‌ی شئیدا ایلن،

(ص. ۱۸۴)

سنی سئون‌لرین حالی، بو دورد ایشدن **دئیل خالی**،

(ص. ۱۹۰)

گئرچک موسلمان اولموشام

(ص. ۱۵۵)

آغارماز یوز کرین **یوسان**، ازین بس روی‌ی چون هیندو

(ص. ۱۹۰)

سیندیر قفسی تازه گولوستان طلب ائيله

(ص. ۲۰۶) و ساییر.

ماراقلی دیر کی، بو دیوان نوسخه سینده ایندی ادبی دیلیمیزین لوغت ترکیبیدن چیخمیش، لاکین بو گون بئله کرکوک دیالکتینده ایشله نن اولاشماق، وارماق، یورو، کندی، قوتلو، توتون (توستو)، یئی، ایریشمک و ساییر کیمی بیر چوخ سوزه تصادوف ائدیلیر. شاعیرین بو دیوان نوسخه سینده عیبرت آمیز سوزلره، کلمه لره، آتالار سوزلرینه تئز-تئز راست گلیریک:

چون هر نه کیم اکر سن، آخیر بیچرسن آنی (۱۶۶)

سوز بیلنه نه یئتر، بیر سوز، اوزگه سواله دوشمه سین (ص. ۱۸۰)

ائی نسیمی، عاقییت وئرر یئله،

بیوفا ایله یئین نان-و نمک (ص. ۱۰۶)

شاعیر یئری گلدیکجه مهارتله سینونیم لردن، آنتونیم لردن و ساییردن بول-بول ایستیفاده ائدیر.

چون بقاسیز دیر جاهانین مولک-و مال-و دوولتی،

توکندی عقلیمین صبری، قراری قالمادی جانین و ساییر.

بو بیر یاندان نسیمی نین خالق دیلینی گوزل بیلمه سینه دلالت ائدیرسه، دیگر طرفدن ده هله نسیمی دوورونده آذربایجان ادبی دیلی نین بویوک اینکیشاف یولو کئچمیش اولدوغونو گوستیر.

شاعیرین ایراق دیوانی، گوروندویو کیمی، بیر چوخ مطلب لردن خبر وئریر. اونلاردان بیر «**تورکمان**» تترمینی ایله باغلی دیر. باشقا ال یازما نوسخه لرینده ده تتر-تتر راست گلدیییمیز بو سوزه ایراق دیوان نوسخه سینده ده تصادوف ائدیلیر:

عربین نیطقی باغلانندی دیلیندن،
سنی کیمدیر دئین کیم تورکمان سان (ص. ۱۷۸)

سونرالار شاه ایسماعیل ختایی ده بو تترمینه ایشاره ایله یازمیشدیر:

گئتدیکجه توکه نیر عربین کوه-ی مسکنی،
باغداد/یچره هر نچه کیم تورکمان قونار.

تورکمان تترمینی نین لاپ قدیم زامانلاردان معلوم اولدوغونو نظره آلساق، اونون «اولو تورک»، «عظمتلی تورک»، «قودرتلی تورک»، «خالیق تورک»، «اصل تورک» آنلاملاریندا ایشله نمه سی شوبه ه دوغورمور. آذربایجان ادبی دیلینده و کرکوک دییالکتینده ایندی ده ایشلک اولان **قوجامان**، **آزمان**، **آتامان**، **شیشمان**، **کئچه مان** (بویوک کرتنکله – کرکوک دییالکتینده)، **قهرمان**، **اورمان**، **شامان** (قدیم) و سایر کیمی

سوزلرده «مان»ین بویوک، عولوی، قودرتلی، عظمتلی معناسینی وئرمه‌سی دئیلن لره دایاق اولور.

شاعیرلریمیزین، تاریخچی لریمیزین، دیلچی لریمیزین سوز آچدیقلاری تورکمان لار کیملردير؟ ماراقلی دیر کی، ایندی نین اوزونده بئله کرکوکلولر اوزلرینی ده، بیزی ده تورکمان، بیز ایسه اونلاری آذربایجانلی آدلاندیریریق. طبیعی دیر کی، بورادا بیر حقیقت واردیر. بو حقیقتی دریندن دویان پروفئسور ع. دمیرچی زاده «آذربایجان ادبی دیلی تاریخینه داییر» کیتابیندا یازمیشدیر: «او دوورلرده تورکمان اتئونیمی ایندیکی معنادان بیر قدر فرقلی ایشله‌نمیش، حتتا ایندی باغداد اطرافینداکی آذری لرین تورکمان آدلانمالاری دا بو سوزون اوولکی معناسی ایله علاقه داردیر».

شاعیرین ایراق دیوانی نسیمی شوناسلیقدا قارانیق قالان، عمومی حجمی ۵۱ ورق اولان و اثرمنیستان س.س.ر. ناظیرلر سووییتی یانیندا قدیم ال یازمالاری علمی-تدقیقات اینستیتوتونون عرب یازیلی آیدهلری فوندوندا ۵۱۷ نومه آلتیندا موحافیظه ائدیلن ال یازما نوسخه‌سینین اوزونون هارادا کوچورولمه‌سینین آیدینلاشدیریلماسینا دا گتیریب چیخاریر.

نسیمی شوناس ج. قهرمانوو بو مسئله ایله علاقه دار یازمیشدیر: «ال یازمانین اوز قابیغیندا همین نوسخه‌نین ۱۱۱۳ (۱۷۰۱) -جی ایله تبریزده الده اولوندوغو بارهده قئید واردیر. کاتب حوسئن علی ایبن صفر علی اوزونون «حاجی قیوملو» جامعاتیندان اولدوغونو و توسدا مسکن سالدیغینی ال یازمانین سونوندا قئید ائدیر. فیکریمیزجه، توس شکلنده یازیلیمیش یئرین آدی عرب قرافیکاسینا اساس «توس» کیمی دئیل، آذربایجان تلفوظونه اساسن «توووس» (توس) کیمی اوخونمالیدیر. دوغرو دور، «تاووس» (توووس، توووز) سوزو عرب یازیسینا گوره «طاووس» شکلنده یازیلمالیدیر. لاکین کیتابین عمومی سوییه‌سینه گوره بو

سوز «توس» شکلینده ده یازیلا بیلر» (باخ: عیمادالدین نسیمی، بیرینجی جیلد، باکی، ۱۹۷۳، ص. ۳۷-۳۸).

توووزدا بویا-باشا چاتدیغیمدان فخر ائدریم کی، شاعیرین دیوان نوسخه‌سینین اوزو دونیا یا گوز آچدیغیم دوغما یئرلرده کوچورولموش اولایدی. لاکین حقیقت بودور کی، صوحت گئدن ال یازما نوسخه‌سینین اوزو ایراق اراضی‌سینده یاشایان و تورکمان آدلاندریلان، آذربایجانجا دانیشان، نسیمی‌نین، فوضولی‌نین نوه-نتیجه‌لرینین دوغما دیبیری توسدا (بوردا توز دا، دوز دا، توس و یا دوز خورماتو دا آدلانیر - ق.پ.) کوچورولموشدور. توسدا الده ائتدیییمیز بو بویوک حجمی ال یازما نوسخه‌سی ده قطعی سوز دئمه‌یه ایمکان وئریر.

ماتن‌داراندا ساخلانیلان و بیزیم فیکریمیزجه توسدا اوزو کوچورولن بو ال یازما نوسخه‌سینده موجود اولان شعیرلر شاعیرین ایراق دیوان نوسخه‌سینده یئر آلان شعیرلر آراسیندا هئچ بیر فرق یوخدور.

ماراقلی دیر کی، ایراق دیوان نوسخه‌سینده اوزونو گوسترن اکثر دینی شعیرله شاعیرین یالنیز تبریز اونیوئرسیتتینده موحافیظه ائدیلن دیوان نوسخه‌سینده راست گلینیر.

دئمک لازیمدیر کی، شاعیرین بو دیوان نوسخه‌سینده اوخوجولارین و تدقیقاتچی‌لارین ماراغینا سبب اولاجاق بیر چوخ شعیرلر، فرقلی جهت‌لر، حقیقتی اوزه چیخارماق اوچون گوزل بئیتلر واردیر. ح. آراسلی‌نین ترتیب ائتدییی «نسیمی سچیلیمیش اثرلری» کیتابیندا (باکی، ۱۹۷۳، ص. ۳۰) اوخویوروق:

چاخی دی سرویم عالمه، اسراریمی فاش ائیلهدی،
حالیما همدم اولاندان دونیاده سئودا-یی عشق.

شاعیرین ایراق دیوانیندا اوخووروق:

چیخدی سیرریم، عالمه اسراریمی فاش ائیلهدی (ص. ۱۰۲)

و شاعیرین نه دئمک ایسته دییینی آنلایریق.

بو، «عوممانه گیرن عشق ایله، دوردانه یه اوغرار» میصراسی ایله باشلانان شئره ده عاییددیر. شئعین سون میصراسی ح. آراسلی نین و ج. قهرمانوون ترتیب اتندیکلری کیتابلاردا «**حنانه طواف ائیلر و منانه یه اوغرار**» دیر. منطیقی جهتدن بو مومکون دئییلدیر. اصلینده **منانه یه** (اری نین بوینونا میننت قویان وارلی قادین) طواف ائیله یین، یعنی مال-دوولت اله کئچیرمک، وارلانماق مقصدی یله آرواد آلماق ایسته یین کیشی لر **حنانه یه** (اری اول-اولا باشقا کیشی لره مئیل گوسترن قادین) اوغرار اولمالیدیر. بونو ایراق دیوان نوسخه سی بیر داها تصدیق ائدیر: «**منانه طواف ائیلر و حنانه یه اوغرار**» (ایراق دیوانی، ص. ۴۸).

باشقا بیر میثال: نسیمی نین «**جانانی منیم سئودییمی جان بیلیر**

آنجا» و «**جانانی منیم سئودییمی جان دخی بیلمز**» میصرالاری ایله باشلایان ایکی گوزل شئعی واردیر. هر ایکی شئعی ج. قهرمانو و «نسیمی اثرلرینین عئلمی-تنقیدی متنی» نین اوچ جیلدلییینه داخیل ائتمیشدیر. تأسسوف کی، شئعیرلرین اوزونو کوچورن کاتبین دیققت سیزلییی نتیجه سینده سهوه یول وئرلمیش، بو ایسه اوز نووبه سینده منطیق سیزلییه گتیریب چیخارمیشدیر. هر ایکی شئعیر بو سوزلرله بیتیر:

ھىچ كىمىسە نىسىمى سوزونو فەھم (كەسە) ئىدە بىلمىز،
 بو «قوش دىلى» دىر، مونى سولئىمان بىلور آنجاق.
 (۱۱ جىلد، ص. ۴۲۳، ۳-جو جىلد، ص. ۳۶۷)

ھىچ كىمىسە نىسىمى سىررىنى فاش ئىدە بىلمىز،
 بو «قوش دىلى» دىر، بونو سولئىمان دىلى بىلمىز.
 (۳ جىلد، ص. ۲۵۵)

اىكىنچى شەئىردە منطقىسىزلىك واردىر. اول بىلمىز كى، نىسىمى بىر
 ياندان سولئىمانىن قوش دىلىنى بىلدىيىنى تصدىقلىسىن، دىگر طرفدن دە اونو
 اينكار اتسىن.

ھىچ شۈبھەسىز، بو آنلاشلىمازلىغىن نەتىجەسىدەر كى، بو گۈزەل شەئىر نە
 م. قولوزادەنىن، نە ح. آراسلىنىن و نە دە ج. قەرمانوون تەرتىپىدە ايندىكى
 الېفبامىزلا^۴ چاپ اولونموش كىتابلاردا اوز عكسىنى تاپمىشىدەر. بس سەھو نە دە
 اولموشدور؟ شاعىرىن ايراق دىوان نوسخەسى بونو آيدىنلاشدىرىر:

ھىچ كىمىسە نىسىمى سوزونو فەھم ئىدە بىلمىز،
 بو قوش دىلىدەر، بونو سولئىمان دىلى بىلمىز.
 (ايراق دىوانى، ص. ۱۵)

دئىمك اولماز كى، اوخوجولار تەقدىم ئىدىلن كىتاب نوقسانلاردان خالىدەر.
 ھەر حالدا تەسكىنلىيى اوندا تاپىرىق كى، ايشىن گەندىشىندە بىر چوخ جىددى

^۴ كىرىل الېفباسى نەزەردە توتۇلور - رەئىكەتور.

نوقسانلارین اوزه چیخاریلماسیندا و ایصلاحیندا کلاسیک ادبییاتیمیزین بیلجی لری ج. قهرمانوو، م. عسگروو و ع. حوسئینی ترتیبی به یاخیندان کومک اتمیش، دوزلهشی ضروری اولان بیر سیرا تنقیدی قئیدلر سویله میشلر. ایش پروسئسینده همین قئیدلر نظره آیینمیشدیر.

کیتابین سونوندا شاعیرین یارادیجیلیغینا ایشیق توتان دینی شئیرلرین ایلک و سون بئیتلرینی وئرمیشیک. اوخونماسی چتین اولان بعضی باشقا شئیرلرین ده یالنیز ایلک و سون بئیتلرینی تقدیم اتمیشیک. عمومیتله، بوتون شئیرلری دیوان نوسخه سینده اولان آردیجیلیق لا وئرمیشیک. صحیفه نین آشاغیسیندا شئعین ایراق دیوانی نین هانسی صحیفه سینده اولدوغو گوستریلمیشدیر. ایلک و سون بئیتلر وئرلن حیصه ده ایسه صحیفه شئعین اوولینده یئرلشدیریلمیشدیر.

کیتابین شرح لرینی، لوغتی و شئیرلرین بحرلرینی کلاسیک ادبییاتیمیزین گوزل بیلجی سی م. عسگروو حاضیرلامیشدیر.

قئید اتمک لازیمدیر کی، نسیمی شوناسلیقدا بحرلرین وئرلمه سی ایلک تشببوت دور. هئج شوبهه سیز، عروض وزن قالیبلرینین دوروستلشدیریلمه سی بدیعی قیرائتچی لر، آکتیورلار و ائله جه ده قزل سئورلر اوچون گرکلی اولار بیلر.

کیتابا داخیل ائدیلن شرح لرین بیر چوخونون یئنی اولماسی دا نسیمی یارادیجیلیغینی داها یاخشی منیمسه مک باخیمیندان ماراق دوغورور. کیتابین رئداکتورو م. عسگروو ایضاح لارلا باغلی گورکملی شرق شوناس اس. براگینسکی نین ماراقلی بیر فیکرینی یادا سالدی. تدقیقاتچی حاقلی اولاراق قئید ائدیب کی، حافیظ شیرازی نین شئیرلرینده ایشله نمیش بیر چوخ سوز و ایفاده لر اوز زمانه سینده تامامی یله باشقا معنالاردا آنالاشیلمیشدیر و بیز بو گون اونلارین همین ایلک رمزی معنالارینی قاوراماقدان چتین لیک چکیریک.

اس. براگینسکی نین فیکرینه بونو دا علاوه ائدک کی، حافیظین اثرلری هئچ وخت قاداغان اولونمامیش، شاعیر تعقیبه معروض قالمامیش، اثرلرینه ایسه هله ساغلیغیندا جیلد-جیلد شرح لر یازیلیمیشدیر. حال بوکی قارانیلق عصرلرده همیشه تعقیب ائدیلن نسیمی نین اثرلری یاساق اولوندوغوندان بو کیمی شرح لردن، ایضاحلاردان محروم قالمیشدیر. محض بونا گوره ده موتفککیر شاعیریمیزین هر بیئتینده بیر دنیا معنا یاتان شعیرلرینین بئله گئیش شرح اولونماسی تقدیره لاییق بیر حادثه کیمی قییمت لندیریلمه لیدیر.

ائله لوغتین اوزونده ده یئنی لیک واردیر. عادتین کلاسیک ادبیاتلا باغلی اثرلرین سونوندا عرب-فارس سوزلرینین لوغتی وئرلییر. بورادا ایسه ایندی آرخاییک لشمیش، لاکین کلاسیک ادبیاتیمیزدا ایشلک اولان آذربایجان و تورک منشالی سوزلره ده خصوصی یئر وئرلیمیشدیر. طبعی کی، گئیش اوخوجو کوتله سی اوچون «آیدیرماق»، «قوتلو»، «اسروک»، «زهی»، «ایلت»، «ایریشمک»، «کینک»، «یارغو»، «یئی»، «کندی»، «سایرو»، «کوله»، «سونماق»، «توتون»، «اولاشماق»، «اوچماغ»، «باندیرماغ»، «بن»، «یارین»، «یاووز»، «یئلک»، «تامو»، «قنجری»، «یئگرک» و ساییر کیمی سوزلرین معنالارینین لوغته اوز عکسینی تاپماسی فایدالیدیر.

معناسینین آچیلماسی واجب اولان سوز و ایفاده لر یا لوغته، یا دا شرح لرده وئرلیمیشدیر.

نسیمی نین ایراق «دیوان» نوسخه سی حاققیندا قیسا معلوماتی و شاعیرین اوخوجولارا معلوم اولمایان سککیز شعیری «ادبیات و اینجه صنعت» قزتی (۶ اییول، ۱۹۷۹) واسیطه سی یله تقدیم ائتمیشدیک. سونرا ایسه «اولدوز» ژورنالیندا

(ن. ۱۰، ۱۹۸۲) تدقیقات کاراکترلی گئیش مقاله یازدیق و نسیمی نین هئچ بیر ال یازما نوسخه سینده یئر آلمایان، یالنیز ایراق دیوان نوسخه سینده تصادوف ائدیلن شئعیرلرینی و ائله جه ده پروفئسور ج. قهرمانوون سوز آچدیغی، لاکین یالنیز بیر ال یازمادا و یا جونگ ده تصادوف ائدیلدیینه گوره نسیمی یه عایید اولماسی شوبهه دوغوران، بونا گوره ده «علاوه لر» ده وئرلن ۱۲۹ شئعیردن ۶۸-نین ایراق دیوان نوسخه سینده یئر آلماسینی اوزه چیخاردیق. بونولا دا تصدیق اولوندو کی، همین شئعیرلر نسیمی یه عاییددیر. اونلارین بعضی سینی بورادا وئبریک. شوبهه یوخدور کی، بو شئعیرلر نسیمی اثرلرینین عئلمی-تنقیدی متی نین دوروست لشدیرلمه سینه کومک ائده جکدیر. تدقیقاتچی لارا کومک مقصدی ایله هر بیر شئعیر بیتنه نده باکی دا چاپ ائتدیردییمیز «نسیمی، ایراق دیوانی» (۱۹۸۷) کیتابین صحیفه سینی و موعتریضه ده ال یازمانین صحیفه سینی گوسترمیشیک.

بولبولم گولشنده من، گولزاره یوخدور میننتیم،
دوستلر، میننت خودایا، خاره یوخدور میننتیم.

یئنه بن بند اولموشام زینجیر-ی زولفون بندینه،
منصورم، منیدانا گلدیم، داره یوخدور میننتیم.

تانری حاققی چون بوگون باش ایمه زم نامرده من،
من منه تک یار اولوم کی، یاره یوخدور میننتیم.

جان-ی دیلدن وئرمیشم دیل بن خیال-ی خططینه،
چون مويسسر قیلدی حق، دیلداره یوخدور میننتیم.

واحد اولدوم یار ایله، یار ایله یم مینت حقه،
ائی نسیمی، ذرهجه اغیاره یوخدور میننتیم
(ایراق دیوانی، ص. ۱۵۶ (۱۳۰))

قزل یالیز ایراق دیوانیندا یئر آلیب.

جانانی منیم سئودییمی جان دخی بیلمز،
کونلوم دیله بین دونیادا جانان دخی بیلمز.

بیلدیم، تانیدیم عقل ایله معبودی، یقیندیر،
شویله بیلیرم حافیض-ی قرآن دخی بیلمز.

آبداللیق ایله بی لیک ائدن عاریفی گور کیم،
بو سلطنتین قدرینی سولطان دخی بیلمز.

عقلین گمی سین قرق ائده گر عشق دنیزینده،
عشقین دنیزین بحرینی عوممان دخی بیلمز.

صوفی می دیر اول جام-ی موصفا سینا مشغول،
پونهانی ایچر شویله کی، شیطان دخی بیلمز.

گل، ساقی، گتیر دور ایاغین دوردی له سون کیم،
بودور ایاغین دوورینی دووران دخی بیلمز.

هئج کیمسه نسیمی سوزونو فهم/ئده بیلمز،
 بو قوش دئییلدیر، بونو سولئیمان دخی بیلمز.
 (ایراق دیوانی، ص. ۱۰۷ (۱۸۵))

حسرتیندن یاندی جانیم، جیگیریم قان اولدو، گل،
 سن سیز ایشیم گئجه-گوندوز آه-و افغان اولدو، گل.

اونجا کیم، گوز یاشی توکدوم یار سنین یوللارینا،
 اول یاشین هر قطره سی دریا-یی عوممان اولدو، گل.

دوشمنی گولدورمه شاهیم، ساغلیغی یله گل ایریش،
 موددعی لر تا دئمه سون قوولو یالان اولدو، گل.

دیلهمز شول گوزلریم سن سیز جهان باخماغی،
 عالمین ذووق-و صفاسی منه زیندان اولدو، گل.

گونه مین کز جوور ائدر دین بو نسیمی بنده نه،
 هر نه کونلوندن کتچرسه شونا قوربان اولدو، گل.
 (ایراق دیوانی، ص. ۱۴۵ (۱۱۷))

نفسی اهل-ی دیلین گووهر-ی کاندیر بیله نه،
 نیطقیمیز قودرت-ی حاق، روح-ی رواندیر بیله نه.

شرېت-ى حاقدان ايچن عاشيق-ى آزاده اولور،
شويله سرمست اولانين كوفرو ايماندير بيله نه.

جان وئروب ايردى خيضر آب-ى حيات چشمه سينه،
اول وئورور دوغرو خبر، جومله عياندېر بيله نه.

قوولى يالانچى ايله اولما موصاحب، چك الين،
همدم اولماق ديو ايله كوللى زيباندېر بيله نه.

ائى نسيمى، سن حقى اوزونده تانى، عاريف اول،
دخى سوز سويلمه مه كيم، بير سوز هماندير بيله نه.

بو شئره شاعيرين يالينز ايراق ديوانيندا ص. ۲۰۸ (۱۸۹) تصادوف ائديليز.

ياريمين يوزونده گيزلى كدر-ى اسرار، ايشده گور؛
نور اول، نور-ى ايلاهى، گورمز اغيار، ايشده گور!

چرخ هيلال-و بدرينه كونلوم ديله مز كيم، باخا
قيلماسان هرگيز كمانين ائتمه اينكار، ايشده گور.

اون سكيز مين عالمين حقدېر ووجودى بى گومان
مونكي رانى چون گوره مز، ائتمز ايقرار، ايشده گور.

بیز کی، وحدت عالمیندن چونکو دوندوک کسره یه
قافیل اولما، گوردویون اول اوددور انصار، ایشده گور.

جنت-ی حور-ی قوصوردان شیمدی کتچدیک بی گومان
کندی لوطفوندن بیزه گوستردی دیدار، ایشده گور.

گر «اناالحق» دندی منصور، قیلدی دعوا، ائی حکیم،
نتجه لر یالان دئدیله، اولدو بردار، ایشده گور.

قیسمت اتندی چون نسیمی بیر نتجه معنا ایله،
اول سبیدن حاصل اولدو نور-ی انوار، ایشده گور.

نسیمی. ایراق دیوانی، ص. ۱۲ (ص. ۱-۲). شئره شاعیرین معلوم
ال یازمالاریندا تصادوف اندیلمه میشدیر.

یئنه فصل-ی باهار اولدو گوگردی کوه-ی صحرالر،
چیمن لر مورغزار اولدو، آچیلدی وئرد-ی همرالر.

بزهدی ناز ایله، چیخدی خورامان، کتچدی سئیرانه،
گوزلر، خاصه لر، خوبلار، ملاححت اهل-ی سولطانلر.

يازلسا دفتره سيگماز کمال-ی حوسنونون وصفی،
ملک لړ يازيچي اولسا، مور ککب اولسا دريالر.

ملاحتده منيم ياريم نه زيبا محضر-ی حقدير،
اونا حئيران دورور هم ده جاهاندا جومله زيبالر.

گوزلليکده بنيم ياريم قوت-ی بی مونتها اولموش
کی، هر بير شيوه-سی يوز مين کونول شهرينی يغمالر.

نسیمی، ایش بو مووسومدن کونول واختینی خوش توت گیل،
فنادير بو جاهان، بئش گون قنيمتدير تاماشالر.

شعير يالينز شاعيرين ايراق ديوانيندا، ص. ۹۱ (۷۶) يئر آليب.

طلعتين بير گوندو کيم، خورشيد-ی نور ائيلر ادا،
قاشالارين بير آيدی کيم، ماه-ی هيلال اوندان چيخار.

ائی کونول، سن ساييل اول، قيل گيل سوال-ی معرفت،
معريفت بير بحر ايميش، اهل-ی کمال اوندان چيخار.

معدن-ی لعل ديشيندير، توکر اول دورر-ی خوش آب،
آب-ی کووئردير آدين، عئینی زولال اوندان چيخار.

ائی نسیمی، گنیمه آطلاس، صیدق ایله گئی شال سن،
وصله-یی درویش بودور، آسوده حال اوندان چیخار.

بو مطلع سیز قزله شاعیرین یالنیز ایراق دیوانیندا تصادوف ائدیلیر. ص. ۶۵.

(۵۳)

گل ائی سرکش نصیحتدن بوراخ عقلین قولاغینا،
گوزت کیم، بونجا لذت لر وئریر جانین داماغینا.

قارا یئرلر، یاشیل باغلار، الین توتار، گوزون آغلار،
دیشین یانار، ایچین یانار، سالار دوزاق بوجاغینا.

قوی کئچ بو دونیانین وارین، بو مورداردان یویون، آراین
کی، دیدارین گوروب، یارین قونوب جنت بوداغینا.

بو فانی دنیا دا باقی کی، قالمازسان، گومان ائتمه،
ناگاه بیر گون اجل یئلی اسر عومرون چیراغینا.

اییی گلدی، یاووز گتتدی، نه دئرسن، کندویه نئتدی؟
نظر قیلما دی کیمسه نین قاراسینه-و آغینا.

کئچیردین عومرونو چیل-چیل، گرک آغلار، گرکسه گول،
دخی الین ایرر دئیل، آنین فیردووس-ی باغینا.

ارنلر هر یازین، قیشین یئمز لر دنیا تشویشین
کی، سالمازلار کونول قوشون بو دنیانین دوزاغینا.

ووجودون مولکون، ائی عاقیل، دیلرسن یانمایان اودا،
عاقیل دخلین پوکاریندان یاشیر نفسین بیچاغینا.

یولاندین بیر یولا سن کیم، اوزاقدیر، منلییین ترک ائت،
آذوق سوز کیشی لر دورماز بو یوللارین اوزاغینا.

عملده نسنه سی یوخدور، فنا ائوده نسیمی نین
دیلی خوشدور، الی بوشدور، گئدر باغ-سی دوراغینا.
بو شئره شاعیرین یالینز ایراق دیوان نوسخه سینده، ص. ۲۳۴ (ص. ۲۱۴-
۲۱۶) راست گلینیر.

خیالین دیده-یی گیر یانه دوشدو،
دیل-و جان هر بیر یانه دوشدو.

منی من ائیله یین دربان اوزودور
کی، آهیمدن در-و در یانه دوشدو.

ازلدن دنیایه عوریان گلیبیدر،
گئندنه هم گنه عوریانه دوشدو.

صوفی، منع ائيله مه قيسمت گونونده،
سنه مسجد، منه مئىخانه دوشدو.

ساجين سئوداسينا ديوانه كونلوم
طلاووس تک واردی هينديستانه دوشدو.

دو زولفون چوكانين گوردو نسیمی،
باشين توپ ائيله ييب مئيدانه دوشدو.
ايراق ديوانی، ص. ۲۴۸ (ص. ۲۳۵)

شها، حوسنون تجلاسى بو تنده جان ائيلميشدير،
بو تن ايچينده کی جان شاهها قوربان ائيلميشدير.

منيم تورپاغيم ازلدن سنين عشقين له یوغرولدو،
آيريلماز تا ابد آندان، ات ايله قان ائيلميشدير.

قورولدون، قاشلارين يایی دولانير، يوز جان، يورک تيتيرر،
آتار غمزه لرین اوخون، منی نیشان ائيلميشدير.

نسیمی، فورقانيميزدير قاشينلا کيرپيين، زولفون،
جمالين، ميصحفين هر دم اوخور، روان ائيلميشدير.
ايراق ديوانی، ص. ۴۰ (۳۱).

كونول وئرمه جهاننه، بيوفادير،
كونول وئرمك اونا عئينى خطادير.

بونون شككرلرى آغودان آجى،
بونون گولمكلرى جومله بوكادير.

بونون ذووق-و صفاسى هم كودورت،
بونون راحتلىرى رنج-و بلادير.

قامو سرمايه سين وئردى زيبانه،
بو دونيا ايله هر كيم آشينادير.

جاهانين چون بقاسى يوخ، نسيمى،
آننى قويوب حاقه دونمك روادير.

ايراق ديوانى، ص. ۱۹ (۷).

كىشى كيم معرفتده كاميل اولماز،
اونا نور-ى عيناييت حاصل اولماز.

شريعتده موكممل اولان آدم،
طريقت عالمينده قافيل اولماز.

خودایا، وئرمه گیل جاهیله دوولت،
جاهیله دوولت بیللاهی لاییق اولماز.

خلاییق قوصصه ایلن اولدو آغو آه،
قم-و قوصصه دن سنه حاصیل اولماز.

هونر بابیندا لاف ائتمه نسیمی،
اوزون اوین کیشی لر عاقیل اولماز.

ایراق دیوانی، ص. ۱۱۵ (۹۱)

نسیمی نین حیات و یارادیجیلیغینا یئنی باخیش^۵

ایکی ایل آرامسیز اولاراق اوزه رینده ایشله دییم نسیمی نین «ایراق دیوانی» نین چاپیندان ایلر کئچسه ده (باکی، ۱۹۸۷، ۳۳۴ ص) آذربایجان ادبی دیلی و بدیعی فیکری نین ان بویوک اوستادلاریندان بیر - نسیمی نین حیات و یارادیجیلیغی ایله باغلی بعضی مقاملار قلیمه و بئینمه راحتلیق وئریمیر. سون زامانلار الده اندیلن یئنی ماتئریاللار ترددود و شوبهه لریمه سون قویاجاق توتارلی فاکتار اولماق باخیمیندان ایناندریجی گورونور. آذربایجانلی تدقیقاتچی لارین اکثریتی قئید اندیرلر کی، شاعیرین آدی علی، تخللوصو نسیمی دیر. س. مومتازدان باشلا یاراق گوستیرلر کی، شاعیر نسیمی تخللوصونو نعیمی نین تخللوصو ایله هماهنگ سس لنسین دئییه قبول ائتمیشدیر. لاکین بو ائحتیمالی تصدیق لهین ائله بیر ثوبوت یوخدور. عکسینه، شاعیرین دوغوم یئری باشقا فیکیر ایره لی سورمه یه ایمکان وئریر. س. مومتاز آکادئمیک ح. آراسلی، آ.م.ع. آ-نین موخبیر عوضو ع. صفرلی، فیل.ع.ن. س. شیخی یئو و اجنبی نسیمی شوناسلار موختلیف منبع لره اساسلاراق شاعیرین ایراقدا تورکمانلار (آذربایجانلی لار) یاشایان کيفری قضا سینین نسیم کندینده، دییاربکیرده (تورکییه ده)، تبریزده، شیرازدا، شاماخی دا و یا باکی دا دوغولدو غوندان سوز آچمیشلار.

بیزه قالیرسا، شاعیرین نسیم کندینده آنادان اولماسی و نسیمی نیسبه سینی بورادان گوتورمه سی ائحتیمالی داها ایناندریجی دیر. چونکو کئچمیشده

^۵ مقاله «ادبیات قزتی» (۲۰۰۶/۱۲/۲۹)، «کلام» ژورنالی (ن. ۳۲، ۲۰۰۷) و «یورد» درگی سینده (ن. ۱۲، ۲۰۰۷، کرکوک، ایراق) چاپ اولونموشدور.

(ایندی نین اوزونده ده) شاعیرلرین آنادان اولدوغو یئری نیسبه کیمی گوتورمه‌سی بده اولوب. خاقانی شیروانی، نظامی گنجوی، عاریف اردبیلی، فوضولی باغدادی و باشقالاری.

باشقا بیر یاندان دا بیز ائله بیر دیلچی، تاریخچی، ادبیاتچی تانیمیریق کی، ایراق تورکمانلاری ایله بیرلیسمیزی اینکار ائتسین. حتتا هر سوزو یوز اولچوب، بیر بیچن، گورکملی دوولت خادیمی حیدر علی‌یو ده کرکولورین ایستانبولدا چیخان «قارداشلیق» درگی‌سینه وئردییی موصاحیبه‌سینده بو بیرلیکدن سوز آچمیشدیر: «تاریخی آراشدیراندا گوردوم کی، گونئی آذربایجان، قوزئی آذربایجان و ایراق تورکمانلاری بیر بوتووون پارچالاری دیر».^۶

نسیمی‌شوناس س.شیخی‌یئوانین دوغرو اولراق قئید ائتدییی کیمی، لطیفی قستمونلونون «تذکیره-یی لطیفی» (هیجری ۱۳۱۴-جو ایل) اثریندن ائعتبارن بیر سیرا تذکیره و آراشدیرمالاردا نسیمی‌نین باغداد یاخینلیغیندا نسیم کندیندن اولماسی فیکری قطعیتله ایره‌لی سورولموشدور. حقیقتن ده گورکملی ایراقلی عالیم عابباس اززاوی، ایراق-تورکمان عالیم‌لری ایبراهیم داقوقی، ع.بندراوغلو، تورک عالیم‌لری ک.کورچواوغلو، ح.قینالی‌زاده، نسیمی‌نین فارس دیوانی‌نین تدقیقاتچی‌سی ی.پنداری و باشقالاری شاعیرین ایراق تورکمانلاریندان اولدوغونو گوسترمیشلر.

قئید ائتمک لازیمدیر کی، ایلکین قایناق‌لاردان باشلامیش شاعیرین آدی‌نین نسیم‌الدین، عیمادالدین، جلال‌الدین، علی، سئید علی و ساییر اولدوغو گوستریله ده، تدقیقاتچی‌لارین بویوک اکثریتی شاعیرین آدی‌نین عیمادالدین، تخلصونون نسیمی اولدوغونا اوستونلوک وئرمیشلر.

^۶ «قارداشلیق» درگی‌سی، ایستانبول، ن. ۸، ۲۰۰۰، ص. ۴.

یوخاریدا شاعیرین ایراقدا - نسیم کندینده آنادان اولدوغونو سویله سک ده، اونون والیدین لرینین ایراغا تبریزدن کوچه سینی، سونرالار شاعیرین شامخی یا گلمه سینی و اورادا یاشاماسینی دا ایستینا ائتمیریک. عکسینه، بونو ائحتمال ائتمه یه ایمکان وئرن فاکتارلار دا موجوددور. ابوالغازی باهادر خان یازیر کی، سالور قازان خانین حاکیمیتی دوورونده (۱۲۹۵-۱۳۰۴) پایتختی تبریز اولان ائلخانی لر دوولتی گوجلنمیشدی. لاکین شاهمله بین دارماداغین ائدیلدی و اخت دینلی بین باشچیلیغی ایل سالور ائلی ایراغا یوللاندی؛ اونلار اورادا چوخ ایللر یاشایاندان سونرا، اونلارین آراسیندا اوغورجیک آدلی بیر عالیجناب ایگید پئیدا اولدو... او زامانلار ایراقدا کوچری خالق - باباندور ائلی واردی.^۷

اوغورجیک آلپ باباندور بین بویروغونا باخمادی. باباندور بی اوغورجیه قارشی قضبلندی. اوغورجیین باباندورلارلا دیوشمه یه گوجو یوخ ایدی. مین ائولیک ائلی ایله او، ایراقدان قاجدی و شامخی یا گلدی؛ دوققوز یوز ائو سالورلو، یوز ائو - قارقینلی ایدی. او، اورادا یئرلشمک ایسته دی.^۸

طبیعی کی، مین عایله نی شامخی دا یئرلشدیرمک چتین اولاردی. تاریخی منبع لرده گوستریلیدی کیمی، اونلارین اکثریتی باشقا یئرلره کوچدولر. شامخی دا قالانلار آراسیندا نسیمی و قوهوم - اقرباسینین اولماسی ائحتمالی بویوکدور.

بو باخیمدان س.ع. شیروانی نین مشهور:

من اوله نده شاخندان/ باسدیرین،

چونکو اونون شاهید سی خندان ی وار

^۷ شاه ایسماعیل اوغلو طهماسبیه وصیت ائله ینده قئید ائتمیشدی کی، صفوی لر باباندورلارین و آغ قویونلورلارین بیرپاشا واریتلری دیرلر (باخ: یونوس اوغوز. «طهماسب شاه»، باکی، ۲۰۰۹، ص. ۶۲).

^۸ ابوالغازی باهادر خان، شجره یی تراکیمه (تورکمن لرین سوی کیتابی). روس دیلیندن ترجمه ائدن ا.م. عوئمانلی. باکی، ۲۰۰۲، ص. ۹۶-۹۹.

بئیتینه و س. مومتازین اونو نسیمی نین شاعیر قارداشی شاه خندانلا علاقه‌لندیرمه‌سینه حاق قازاندیرماق اولار.

نسیمی زنگین ایرث قویوب گئتمیشدیر. اونون آذربایجان و فارس دیل‌لرینده دیوانلاری واردیر. عئلم عالمینه اونون عربجه شئعیرلری ده معلوم‌دور. بو، داهی فوضولی‌ده ده بئله‌دیر. نسیمی نین ده، فوضولی نین ده عربجه دیوانی اولدوغو قئید اولونسا دا، اوزه چیخاریلماییب. قناعتیمیز بئله‌دیر کی، اینسان بیر نئچه دیلده دانیشا بیلر، لاکین اصل پوئزییا نومونه‌لرینی بیر-ایکی دیلده یارادا بیلر. زامان و موحیطی نظره آلاراق گومان ائتمک اولار کی، نسیمی نین واختیندا و حتتا اوندان دا چوخ-چوخ اوول حاکیم دیل عرب دیلی اولدوغوندان، آذربایجان دیلیندن عرب دیلینه بدیعی ترجمه تجروبه‌سی اولوب. کیم بیلیر، بلکه ده ایندی عرب دیلی آذربایجانلی شاعیر کیمی تانیدیغیمیز یازارلارین چوخو واختیندا آذربایجانجا یازیب، اثرلری اوخونوب-یاییلماق اوچون عرب دیلینه ترجمه ائدیلیب. محض بونا گوره‌دیر کی، دوغوم و اولوم تاریخی معلوم اولمایان، ۱۳-۱۴-جی عصرلرده یاشادیغی تخمین ائدیلن حسن‌اوغلو شئیخ عزیزالدین آنادیللی پوئزییامیزین ایلک معلوم نوماینده‌سی حئساب اولونور. شاعیرین زمانه‌میزه قدر گلیب چیخان آذربایجانجا ایکی، فارسجا بیرجه شئعری واردیر. حسن‌اوغلودان آز سونرا یازیب-یارادان، غازی بورهان‌الدین (۱۳۴۴-۱۳۹۸) موعاصیری، حئیرت‌امیز پوئزییاسی ایله دووروندن چوخ یوکسکده دوران شاعیر نسیمی‌دیر. آذربایجان دیلینده فلسفی قزلین بانسی، آشیق یارادیجیلیغی نین «الیف لام و ترس الیفبا»، «دئییشمه»، «باغلاما»، «قیفیل‌بند» کیمی ژانرلارینین چیچک‌لنمه‌سینه تکان وئرن، ادبی-بدیعی کامیل لیینه گوره اوزوندن سونراکی بیر چوخ شاعیرلره اورنک اولان نسیمی پوئزییاسینین بئله فوسونکار یارانماسینا قدر آنادیللی پوئزییامیز، شوبه‌ه‌سیز، بیر تکامل یولو کئچمه‌لی ایدی.

کلاسیک ادبیاتیمیزین تدقیقاتچی سی پروفئسور علیار صفرلی ۱۳-جو عصرده آذربایجانجا یازیلیمیش «داستان-ی احمد حرامی» پوئزیاسیندان دانیشارکن دوغرو اولاراق وورغولاییر: «بو اثر دوغما دیلیمیزده یازیلیمیش ایلك مثنوی کیمی چوخ سحیییه ویدیر... اوزونه مخصوص بدیی-پوئتیک عنعنه لره مالیک اولمایان بیر خالق ۱۳-جو عصرده آنا دیلینده بئله بیر گوزل، موکمل صنعت اثری یارادا بیلمزدی».^۹

تانینمیش تدقیقاتچیمیزین حاقلی سوزلریندن بو نتیجه یه گلمک اولور کی، ۱۳-جو عصردن چوخ-چوخ اوول آذربایجان دیلینده یازیب-یارادان شاعیرلریمیز اولموشدور. اینانیریق کی، آختارساق دنیا کیتابخانالاریندا، ال یازما مرکز لرینده و سایر یئرلرده حسن اوغلو، نصیر باکویی، غازی بورهان الدین، عبدالقادر ماراغایی و نسیمی یه قدر ده یازیب-یاراتمیش شاعیرلرین پوئزییا نومونه لرینی اوزه چیخارماق مومکون اولاجاق. بونا ایندیکي سیاسی و ایقتیصادی دوروم دا مونیت شرایط یارادیر.

صوحت آچماق ایسته دییمیز اساس مقاملاردان بیری ده نسیمی نین ائعدامی ایله باغلی دیر.

دئمک لازیم دیر کی، اورتا عصرلرده آچیق فیکیرلی آدمالاری دینی ایته تیهام لارلا محو ائتمک گئیش یاییلمیشدی. آروپادا اینکوزیسییا داها آمانسیر ایدی. معلوم اولدوغو کیمی، ۱۳-جو عصرین اوول لریندن اوز دوشمن لری ایله موباریزه آپارماق اوچون کاتولیک کیلسه سی محکمه-پولیس تشکیلاتی یاراتمیشدی. اینسانلاری دیری-دیری تونقالدا یاندیرماق، دار آغاجیندان آسماق، باشلارینی بدنلریندن آیرماق عادی حال آلمیشدی. دین خادیم لرینه، دوولتین سیاستینه قارشی چیخانلاری اولوم گوزله بیردی. بو، ایسلام عالمینده ده بئله

^۹ ع. صفرلی، خ. یوسفوو. قدیم و اورتا عصرلر آذربایجان ادبیاتی، باکی، ۱۹۸۲، ص. ۱۴۴.

ایدی. بو باخیمدان، دوورلری ایله موخالیفتده اولان شاعیرلرین، او جومله دن ده «آغالار و قوللار دونیاسی»نین عکس لیکلرینی بدییی سوزون قودرتی ایله آشکارلایان، مسلک موجهیدی نسیمی نین عاقییتی، قسمت پایی ایشگنجه لی اولوم اولموشدور.

لاکین ائله بوراداجا قتید ائدک کی، نسیمی نین دیری-دیری دری سینین سویولماسی فیکری حقیقتدن اوزاقدیر. نسیمی نین موعاصیری ایبن حجر اسقلانی (۱۳۷۲-۱۴۴۹) «انبا القمر بابنا العمر» «حیات اوغوللاری حاققیندان دولغون بیلگی» اثرینده یازمیشدیر: «اونون باشینی کسب دریسینی سویدولار و جسدینی چارمیخا چکدیلر» (آکادئمیک ضیا بونیا دووون «نسیمی نین محکمه سی و قتلی» مقاله سیندن گوتورولموشدور). ایبن حجر الاسقلانی دن سونرا یاشایان شمس الدین سخاوی (۱۴۲۷-۱۴۹۷) و ایبن الهمبلی ده عئینی فیکیرده اولموشلار.

دوغرودور، نسیمی صوفی لیک و حوروفی لیک طرفداری ایدی. لاکین بو طریقت لرین گئیش یاییلماسی دوورون ایجتیماعی-سییاسی حادثه لری و شرایطی ایله باغلی ایدی. هومانست شاعیر اولان نسیمی نی بو باخیمدان تکجه طریقت شاعیری کیمی قلمه وئرمک دوغرو اولمازدی.

نسیمی نین ایراق دیوان نوسخه سی اوزه رینده تدقیقات آپارارکن قریبه بیر منظره نین شاهییدی اولدوق. دیوان نوسخه سینده یئر آلان شئعیرلرین اوچده بیر حیصه سیندن چوخو یارادانین، ایسلام دینی نین، پیغمبرلریمیزین و باشقا موقددس لرین ترنومونه حصر اولونوب، سوویئت دونمینده دینی شئعیرلرین چاپی قاداغان اولوندوغوندان نسیمی یارادیجیلیغی نین بو موهوم حیصه سی باره ده دئمک اولار کی، تصویروموز یوخ ایدی. بو سببدن ده شاعیرین حیات و یارادیجیلیغی ایله باغلی آنالشیملرلیقلار واردی.

سوویئت سیستمی نین دایاقلاری لاخلاماغا باشلادیقدان، سیاسی دورومدیشدیکدن سونرا فورصدتن ایستیفاده ائدهرک شاعیرین ایراق دیوان نوسخه سینده یئر آلان بوتون دینی شئعیرلرینی «موختلیف شئعیرلرین ایلک و سون بئیتلری» آدی آلتیندا «عیمادالدین نسیمی. ایراق دیوانی» کیتابیمیزدا وئردیک. بو شئعیرلر یوزدن آرتیق دیر. فیل.ع.د. رحیم علی یئو «نسیمی و کلاسیک دینی اوسلوبون تشککولو» (باکی، ۲۰۰۶) کیتابیندا بیزیم بو ایلک تشبوسوموزو یوکسک قییمت لندیرمیشدیر: «نسیمی نین ان یاخشی دینی شئعیرلری نه اونون ح.آراسلی طرفیندن حاضیرلانمیش ۱۹۷۳-جو ایله نشرینه، نه ده کی، سونراکی نشرله دوشوب. بیرجه، ۱۹۸۷-جی ایله «ایراق دیوانی» نی ترتیب ائدن و نشره حاضیرلایان قضنفر پاشایئو و ممدلی عسگروو (کیتابین رئاكتورو) بو بوزو قیسمن سیندیریبلار و نسیمی نین ایراق دیوانیندا اولان «موختلیف شئعیرلرین ایلک و سون بئیتلری» آدی آلتیندا ۲۵۶-۲۷۹-جو صحیفه لرده ۱۰۰-ه قدر شئعیر وئریلر. بیز حساب ائدیریک کی، نسیمی نین دینی گوروشلرینی و آلاسه حاققیندا تصوورلرینی اویرنمک باخیمیندان اونلار ان یاخشی و موهوم شئعیرلر دیر».

رحیم علی یئوین قئید ائتدیگی کیمی، بو شئعیرلر بیر داها گوستریر کی، نسیمی نین بو پوئتیک هونری نین اساسیندا شاعیرین آلاها و اونون قودرتینه میثیل سیز، صمیمی ایمان و اینامی دورور. اونون تفککورونو ایشیقلا ندیران و آیدینلاشدیران بو ایمان، آلاها حودودسوز و شریک سیز سؤگی سیدیر. آلاسه سؤگیسی نسیمی اوچون هر شئی دیر. بو ایسه شاعیرین اولومونه فتوا وئریمه سینین ماهیتینی خئیلی آسانلاشدیریر. «نسیمی دین علییهینه شئعیرلرینه و دینی عقیده سینه گوره تقصیرلی بیلیم ائدیمیشدیر» - فیکرینی آلت - اوست ائدیر.

آکادمیک لردن ح. آراسلی، ضییا بونیادوو، آم.ع.آ-نین موخبیر عوضوو ع. صفرلی، سوریالی تدقیقاتچی بکیر الناصیر و باشقالاری نسیمی نین ائعدامی ایله باغلی موعیین فاکتارلار اوزه چیخارمیشلار. او دوورون عرب تاریخچی لرینین نسیمی نین محکمه سینه داییر دیقته لاییق قئیدلری واردیر. عرب تاریخچی سی محمد راغیب ماحمود بین هاشیم الطباحین یازدیقلاریندان معلوم اولور کی، نسیمی نی ایشله تدییی کسکین سوزلره گوره موحاکیمه ائدیلمر. عالیم گوستیرر کی، بعضی عاغیلسیزلار نسیمی نی دونوک، زیندیق و مولحید آدلاندیریردیلار. اونلاری کیمسه یولدان چیخارمیشدی.

باشقا بیر حلب تاریخچی سی - موقوف الدین احمد ایبن ابیراهیم الحلبی ایسه «کنز الذهب فی تاریخ حلب» - «حلب تاریخینه داییر قیزیل خزینهلر» آدلی اثرینده یازیر کی، نسیمی نی دین علئیهینه شعیرلرینه گوره تقصیرلندیریردیلمر. او دا بیر حقیقتدیر کی، او واخت دینی اسارت علئیهینه چیخانلاری خالقین گوزوندن سالماق و اوز ایستکلرینه ناییل اولماق اوچون کافیر، دونوک دامغاسی ایله دامغالاماق ان موناسیب واسیطه اولوب. حادثهلرین گئذیشی گوستیرر کی، نسیمی نی ده بو یوللا آرادان گوتورمک قارار آلینیمیش. شاعیرین محکمه سی حلبین شئیخی، ناییبی و قاضی لار قاضی سینین و رسمی قبول اولونموش مذهب لرین (حنفی لیک، مالیکی لیک، شافعی لیک، هنبلی لیک) دوردونون ده نوماینده لرینین ایشتیراکی ایله کئچیریلیب. ایتیهام ایله حنفی لرین قاضی لار قاضی سی ایبن الشنقاشی چیخیش ائدیلم. حلبین ناییبی یشبک اوزونو نسیمی یه توتاراق: «دئییلن لری اینکار ائده بیلمه سن، سنی اولدوره جم» - دئیر.

بو سوزلری ائشیتجک ایبن الشنقاشی یشبکین مکرلی نیتینی آنلاییر و ایتیهامدان ایمتیناع ائدیر.

هنبلر شئیخی شهابالدین ایبن هیلال محکمه‌نین پوزولدوغونو گوره‌رک مالیکی‌لرین قاضی‌سی فتح‌الدین دن یوخاری باشا کئچیر، نسیمی‌نین اولدورولمه‌سی باره‌ده یازیلی فتوا وئیر و نسیمی‌نین تووبه‌سینین قبول اولونمایاجاغینی قئید ائدیر. نسیمی «کلمه-یی شهادت» آلیب دئییلن‌لری رد ائدیر. مجلسیده ایله‌شن دین خادیم‌لری قاضی و عالیملر فتوا ایله تانیش اولدوقدان سونرا اونون اساس‌سیز اولدوغونو و گومان‌کی، شاعیرین بنزرسیز دینی شعیرلرینی نظره آلاق فتوانی قبول ائتمه‌ییلر. قاضی‌لار قاضی‌سی فتح‌الدین شهاب‌الدینه دئییب: «قاضی و عولمالار سنینله راضی اولمادیغی حالدا، من سنین سوزونله دوروب اونا نئجه اولوم کسه بیله‌رم؟»^{۱۰}

وضعیتین گوزله‌نیلمز مجرایا دوندویونو گورن حلب جانیشینی یشبک تئز سوزه قاریشیب: «سولطان نتیجه‌نی اونا بیلدیرمه‌یی، نسیمی حاققیندا وئریله‌جک گوستریشی گوزله‌مه‌یی امر ائدی.»^{۱۱}

سوریالی تدقیقاتچی بکیر الناصیرین گوستردییی کیمی، شیخ کامیل العیززینین حلبین تاریخیندن بحث ائدن چوخ بویوک حجملی «نهرالذهب» («قیزیل چایی») اثرینده ده نسیمی‌نین حیاتی و محکمه‌سی باره‌ده قییمتلی معلومات واردیر. اثرین ۳-جو جیلدینده اوخوماق اولار: «امیر یشبک هر دورد مذهبین قاضی‌لاریندان طلب ائتمیشدی کی، نسیمی‌نی اولومه محکوم ائتسینلر. باش قاضی: «نسیمی امیرین ایسته‌یینه اساسن موحاکیمه اولونور» - دئسه ده، قاضی‌لار و عولمالار شاعیرین کوفرده تقصیرلندیریلمه‌سی باره‌ده قارار گله بیلمه‌ییلر.»^{۱۲}

^{۱۰} ضیا بونادوو، نسیمی‌نین محکمه‌سی و قتلی. باخ: «ادبیات و اینجه‌صنعت» قزتی، ۱۹ سئنتیابر ۱۹۸۰.

^{۱۱} ع. صفرلی، خ. یوسفوو. قدیم و اورتا عصرلر آذربایجان ادبیاتی. باکی، ۱۹۸۲، ص. ۱۹۳.

^{۱۲} بکیر الناصیر. عیبادالدین نسیمی. «آذربایجان» ژورنالی، ن. ۹، ۱۹۸۷، ص. ۱۷۰.

مجلس داغیلیب. میصیردن - سلطان مویددن جواب گله نه قدر شاعیری زیندانا ساخلا بیلار.

شیخ کامیل العیززی نین کیتابیندا یشبک عبدالله الیوسفی نین شخصییتی و کیمیلی باره ده دیققتی چکن معلومات واردیر. کیتابدان معلوم اولور کی، یشبک جاهیل، پوزغون، قدار و طاماحکار بیر آدام ایمیش. الموید ترابلیس حاکیمی اولارکن اونو مین دیندایا آلیمیش (شوبه سیز، قدارلیغینا و طاماحکارلیغینا گوره او، نسیمی نین قتلیندن جمعی سی ۴ ایل سونرا - ۸۲۴ هیجری ده اولدورولموشدو - ق.پ.).

چوخ کئچمیر کی، سلطان مویددن امر گیر. امره اساسن، یوخاریدا گوستردیییمیز کیمی، شاعیرین باشینی کسب دریسینی سویاراق جسدینی چارمیخا چکیرلر. امرده خصوصی وورغولانیردی: «چارخی جار چکسین. حلبده یئددی گون گوستریلسین. سونرا دا ال-آیغی کسلیسین، بیر پارچاسی ذوالقدر اوغلو علی بیه، قارداشی نصیرالدین و عثمان قارایولوک گوندریلسین؛ چونکو نسیمی اونلارین اینانجلارینی (اعتقادلارینی) پوزموشدور (یولدان آزدیرمیشدیر - ق.پ.). بونون اوزهرینه نسیمی اولدورولور».^{۱۳}

دئمک لازیمدیر کی، ذوالقدر اوغلو علی بی و قارداشی نصیرالدین قاراقویونلو تورکمان طایفالارینین، عثمان قارایولوک ایسه آغقویونلو تورکمان طایفا ایتتیفاقی نین باشچیسی ایدی (۱۳۹۴-۱۴۳۴). آغقویونلولارین پایتاختی دیاربکر ایدی. اونلار عثمانلی سولطانلیغی نین، او جومله دن ده عثمانلی ایمپریاسینا تابع اولان میصیر سولطانی مویدین سیاسی دشمن لری ایدیلر. هله بو آر ایمیش کیمی، عثمان قارایولوک ۱۳۹۹-جو ایلده عثمانلی لارا قارشی موخاریبه ده تیمورون طرفینه کئچمیش و حتتا سیواسی ایستیلایا ائتمیشدی.

^{۱۳} ع. صفرلی، خ. یوسفوو. قدیم و اورتا عصرلر آذربایجان ادبیاتی، باکی، ۱۹۸۲، ص. ۱۹۳.

گويا اونلاری نسیمی يولدان چيخارميشدی. حقيقت نامينه دئمه‌ليبيک کی، نسیمی آغ‌قويونلو و قارقويونلولارين يئريتديی سياستی دستکله‌يیردی. سولطان موييد ايسه نسیمی نين خالق آراسيندا بويوک نوفوذا مالیک اولماسيندان خبردار ایدی. ياخشی بيليردی کی، حلبده حوروفيه مذهبی نين شئيخی کیمی نسیمی نين سرانجام‌لاری يئرینه يئتيريلير.

عرب تاريخچی‌سی عابباس ازراوی «تاريخ عراق بين اختلالين» (باغداد، ۱۹۷۳) اثرينده نسیمی نين شخصيتی، فيکير تاريخينده يئری و ساير ايله باغلی يازميشدير: «نسیمی نين تهلوکه‌سی آرميشدی، سسی اوجالميش، اونا اويانلار چوخالميشدی. طريقتی نين گئنيش‌لنمه‌سی قورخوسو عالمی بوروموشدو. شاعيرليک گوجو ايله تبليغات آپارماسی، موحاکيمه اولونماسينا يول آچميشدی. آشقين و داشقين سوزلری ايله اسلام اعتقاديني جيغيريندان چيخاردیغی آنلاشيليردی... گوزل بدیعی اوسلوبو ايله دينله‌ييجی‌لری سارسيديردی. او، يامان جسور بير شاعير ایدی».^{۱۴}

او دا معلوم‌دور کی، نسیمی نين اولوموندن ايکی ایل اول، ۱۴۱۵-جی ایلده سوريانين قونشولوغوندا - تورکيه‌ده خالق حرکاتی و ايغيتشاشلار باش وئرميشدی. بو حرکاتا درويش شئيخی بدرالدین سيمای رهبرليک ائديردی. خالق حرکاتی عوثمانلی سولطانليغینی لرزه‌يه سالميشدی. بدرالدین سيمای عوصيانين باشچيسي کیمی تقصیرلی بيلينه‌رک دار آغاجيندان آسيلميشدی.

سولطان موييد، گومان کی، تورکيه‌نين لاپ سرحدينده اولان حلبده نسیمی نين تورکمانلاری (او وخت شاملا حلب آراسيندا قارا تورکمان خانليغی واردی - ق.پ.) اونا قارشى قالدیراجايندان چکينيب. اونون نسیمی‌نی آرادان گوتورمه‌يه رواج وئرمه‌سی بلکه ده بو خوفلا باغلی اولموشدور. **لاکين سولطان**

^{۱۴} عليار صفرلی، خليل يوسفوو. ادبييات. ۹-جو صنيف اوچون درسليک. باکی، ۱۹۷۹، ص. ۱۵۹.

مویدین امریندن گوروندویو کیمی، نسیمی دینه قارشی تقصیرلی بیلینه رک اولدورولمه ییب. سولطان موید حلب شیخی، قاضی لار و دین خادیم لرینین رأیینی قولاق آردینا وورا بیلمزدی. اونلار نسیمی نی دینه قارشی چیخماقلا تقصیرلی بیلمه میشدیلر. بئله اولان حالدا، سولطان موید اصل حقیقتی آچمالی اولموشدو. اونو علی بی، قارداشی نصیرالدینی، عثمان قارایولوکو یولدان چیخارماقدا، عثمانلی لارلا اونلارین آراسیندا دوشمنچی لیک توخومو سپمکده تقصیرلی بیلهرک ائعدامینا گوستریش وئرمیشدی.

یئری گلمیشکن، عرب عالمینده نسیمی یه داییر بلکه ده ایلک و ساناللی «حلب یاقوتو عیمادالدین نسیمی (۷۷۱-۸۲۰ هـ - ۱۳۷۰-۱۴۱۷ م)، حیاتی، پوئزیاسی و فلسفی فیکیرلری» (عرب یازارلاری بیرلییی نین نشریاتی، ۱۹۹۱) ادلی کیتابین موأللیفی سوریالی عالیم عبدالفتاح قلمچی عرب دیلینده اولان مأخذلر اوزه رینده تدقیقات آپارارق او قناخته گلمیشدیر کی، نسیمی نین ائعدام ائدیلمه سی اونون دینی دئییل، سیاسی باخیشلاری ایله باغلی اولموشدور (باخ: بکیر نبی یئو، نسیمی کلامی نین ایشیغیندا. باکی، «قاراباغ» نشریاتی، ۲۰۰۹، ص. ۲۴-۲۵).

آکادئمیک حمید آراسلی شاعیرین اولدورولمه سی تکجه دینی عقیده سینه گوره دئییل، بلکه سیاسی ماهییت داشییر - دئسه ده، تأسسوف کی، پروفئسور م. قولوزاده دن ساوایی هئچ بیر تدقیقاتچیمیز بو جیددی مسله یه لازیمینجا فیکیر وئرمه میشدیر. م. قولوزاده ایلک دفعه اولاراق تاریخی فاکتارلار، منبع لره، شاعیرین ال یازما نوسخه لرینده یئر آلان پوئزییا نومونه لرینه ایستینادن او قناخته گلمیشدیر کی، نسیمی آتئیست دئییلدیر (باخ: بویوک ایدئالار شاعیری. باکی، «گنجلیک»، ۱۹۷۳، ص. ۱۳۷). نسیمی دینی عقیده سینه گوره ائعدام ائدیلمه ییدی، ایسلامین

ایلک ایلریندن اوزه رینده برقرار اولدوغو دایاقلاریندان بیرینده - سوریبادا مسجدده دفن اولونمازدی. هیجری ۹۱۰-جو ایلده سولطان قانسوه القوری اوز قلهبه سی شرفینه شاعیرین ابدی اوپودوغو مسجدی برپا اتدیرمزدی. بورادا نسیمی یه مقبره تیکلمزدی. توربه سی هله اورتا عصرلردن زیارتگاها چئوریلمزدی. بکیر الناصیرین گوستردییی کیمی، دیوارلاردا نسیمی صنعتینی عکس اتدیرن آذربایجان و عرب دیلرینده کیتابه لر و شعیرلر یازیلیمیش لووحه لر آسيلمازدی. همین لووحه لرین بیرینین اوزه رینده آشاغیداکیلاری یازماغا جورأت اتمزدیلر.

اگر قلبینده سیخیتی حیس اتسن،
اونو نسیمی نین نفسی ايله موعالیجه انت.
و اوردا، ایچریسینده نسیمی نین سیرلری اولان
شرفلی (یئرین) منظره سینی موشاهیده انت.^{۱۵}

یادا سالساق کی، ۱۹-جو عصرین ایکینجی یاریسیندا بویوک موتفککیر م.ف. آخوندو عرب الیفباسیندان لاتین قرافیکاسینا کئچیلیمه سینه جهد گوستردییینه گوره دونیاسینی دیشدیکدن سونرا قبرینه دفعه لرله تجااوز اندیلیمیشدی، نعشی نین موسلمان قبریستانلیغیندان چیخاریلماسینا چالیشمیشدی لار، مسله یه تام آیدینلیق گلر.

نسیمی نین حلبده آدینا کوچه قوبولماسی، هله ۱۷-جی عصرده حلبی زیارت ائدن تورک سیباح-عالیمی اوولیا چلبی نین اونو شیخ نسیمی آدلاندیرماسی، حلبده نسیمی تکیه سینین اولماسیندان سوز آچماسی، تکیه نین

^{۱۵} بکیر الناصیر. عیمادالدین نسیمی. «آذربایجان» ژورنالی، ن. ۹، ۱۹۸۷، ص. ۱۶۹-۱۷۰.

بوگونه قدر موجود اولماسی، خالق شاعیری رسول رضانین حلبده اونون دیوان
 نوسخه‌سینی اوزه چیخارماسی، نسیمی‌نین سوی‌کوکونون – شجره‌سینین حلبده
 زمانه‌میزه قدر دوام ائتمه‌سی چوخ مطلب‌لردن سوز آچیر، شاعیرین موحیطی،
 حیات و یارادیجیلیغینا یئنی دیرلر پریماسیندان باخماق ضرورتینی اورتایا قویور.
 بورادا کیمین نه قدر ایش گوره‌جه‌یی فرق ائتمز. نسیمی ائله بیر زیروه،
 ائله بیر موحتشم آبیده‌دیر کی، رسول رضا دئمیش، اونون داها گوزل، داها دقیق،
 اوزون‌عومورلو یارانماسیندا بیر کرپیچ قویانین دا، یوز کرپیچ قویانین دا زحمتی
 حورمت و تقدیرله یاد ائدیلمه‌لیدیر.

آختاریشلار^{۱۶}

رسول رضانین بوتون فعالیتتی، او جومله دن ده نسیمی ایله باغلی گوردویو ایشلر بیر اورنکدیر. شاعیرین نسیمی نین قبری نی آختارماسی، تاپماسی یولوندا خیدمتلری نسیمی شوناس عالیم علی اژدر سئیدزاده نین شاعیره عونوانلادیغی بیر مکتوبدان آیدین گورونور. رسول موعلیمین اوغلو، حورمتلی آنار موعلیم دن الده ائتدیییمیز و «ادبیات قزتی» نده (۲۰۰۸/۴/۴) چاپ ائتدیییمیز مکتوبدا عالیم یازیر:

«چوخ حورمتلی رسول رضا یولداش،

من بیلیرم کی، سیز من سیز ده «باکی» قزتی نی اوخویورسونوز. آنجاق من هر حالدا اوزومه بورج بیلیرم کی، نسیمی حاققیندا نه یئرده، نه یازسام، سیزه اوندان بیر نوسخه تقدیم ائدیم. «ادبیات قزتی» نه ده بیر شئی وئرمک ایسته ییرم. عئلمی مأذونی تندن قایتدیم. نسیمی حاققیندا قریب آوروپا دیل لرینده ۱۶-جی عصرده چاپ اولونموش اوچ کیتاب منه معلوم ایدی. مأذونی تنده داها اوچ کیتاب تاپمیشام. اونلاردان ایکسی یئنه ده ۱۶-جی عصرده قریب آوروپا دیل لرینده چاپ اولونموشدور. هامی سیندا قبری مسئله سی وار. اوچونجوسو ایسه روس دنیا سیباحی فئدوسئئودیر. بو موأللیفه قبری مسئله سی آیریجا قتید ائدیلمه ییر، لاکین رسام چکن شکیلده «قلعه» (قالا - ق.پ.) واردیر و قبری لر ده گوستریلمیشدیر...».

^{۱۶} یازی رسول رضایا حصر ائتدیییمیز «تعریفدن یوخاریدا دوران شاعیر» مقاله میزدن گوتورولموشدور. باخ: «آذربایجان» قزتی، ۲۰۰۹/۲/۲۰.

لاکین بو فاکتارلار رسول موعللیمه هله لیک اومید و گوماندان داها چوخ نیگارنچیلیق گتیریدی. او واختلار آذربایجاندا مشهور تورک سییاحی اوولیا چلبی، خصوصن ده سیمون لئهاوسی نین نسیمی نین قبری حاققیندا وئردییی دقیق معلوماتلاردان خبرسیز ایدیک. مشهور سییاح سیمون لئهاوسی حلبده اولدوغو ایللرده (۱۶۰۸-۱۶۱۹) نسیمی نین مزارینی زیارت ائده رک یازیردی: «سوین بو قیراغیندا نسیمی یاتیدیر. اونون مقبره سی حلبین حاصاری یانیندا دیر».

رسول رضا سوریایا یولا دوشمزدن اوول آکادئمیک ح. آراسلی اونا اورک- دیرک وئره رک: «نسیمی نین قبری حلبده اولمالیدیر. سیز یقین اونو گوره جکسینیز» - دئمیشدی.

شاعیر اوره بینده فیکیرلشمیشدی کی، کافیرلیکده سوچلو بیلینن نسیمی نی هانسی جسارتله دفن ائدیب ساخلایا بیلردیلر. اون دورد گون سوریانی ائینه- اوزونونا گزیب، نهایت کی، حلبه گلیب چیخمیشدی لار. شاعیر حیاتی نین ان اونودولماز صحیفه سی کیمی حلب والیسی ایله گوروشو بئله خاطیرلاییر: «قوبئرناتور بیزی قارشیلادی، یئر گوستردی، اوتوردوق. او دا اوتوردو. ایلک تانیشلیقدان سونرا سوال-جاواب باشلادی. سواللارین اکثریتی بو ایالتین ایقتیصادیاتینا عاید ایدی. نهایت، قوبئرناتورا موراجیعتله دئدیم:

- حورمتینیزه گوره ساغ اولون! ایجازه وئرسه نیز سیزدن بیر خاهییش اندردیم.

- بویورسونلار!

- ۱۴- جو عصرین ایکینجی یاریسیندا بو حلب شهرینده بیزیم هم یئرلیمیز بیر شاعیر یاشاییب. اونون آنادان اولماسینین ۶۰۰ ایللی سووئتلر ایتتیفاقیندا گئنیش بایرام ائدیله جکدیر. بو بایرام یونسکو خططی ایله بوتون دونیادا دا طنطنه

ایله کچیریلمه‌لی بیر بایرامدیر. اگر حورمتلی قوثرناتور عیماالدین نسیمی آدلی بیر آذربایجان شاعیری حاققیندا، اونون قبری، نسلی، اثرلری حاققیندا بیر معلومات آماقدا بیزه مومکون اولان کومه‌یی گوسترسه، اونا چوخ مینتتار اولاریق.

قوثرناتور بیر آنلیق فیکره گئتدی، سونرا اوز کومکچی‌لریندن بیرینی چاغیردی، اونا نه ایسه دئدی... ۱۵-۲۰ دقیقه سونرا خبر گتیردیلر کی، نسیمی‌نین قبری حلبده‌دیر. ایسته‌سه‌نیز اونو ایندیجه زیارت ائده بیلرسینیز. بو خبردن قوثرناتور اوزو ده ممنون ایدی. بیزیم ایسه اوچماغا قانادیمیز یوخ ایدی.»

نسیمی‌نین قبرینی زیارت ائتدیکدن سونرا رسول موعلیم بیرباشا حلب کیتابخاناسینا گتمیش، عئلم عالمی اوچون چوخ گرکلی معلومات الده ائتمیشدی. «حلب تاریخینه داییر ماترییالار» کیتابی‌نین ۷-جی جیلدی‌نین ۱۴۴-جو صحیفه‌سینده یازیلیمیشدیر:

«۸۲۰ هجری (۱۴۱۷ میلادی). بو ایله حلب شهرینده یاشامیش مورتد نسیمی اولدورولموشدور. او، حوروفی‌لرین شئیخی ایدی. حلبده یاشامیش بو شئیخین طرفدارلاری چوخ ایدی. اونون طریقت طرفدارلارینین آرتدیغینی گورن سولطان (میصیر سولطانی موید - ق.پ.) امر ائدیر کی، اونون بوینو وورولسون، دریمی سویولسون و دار آغاجیندان آسلسین.»

بو فاکت شاعیرین موعاصیرلری این حجر الاسلقانی (۱۳۷۲-۱۴۴۹)، شمس‌الدین سخاوی (۱۴۲۷-۱۴۹۷)، موقوف‌الدین احمد این ابراهیم الحلبی (۱۵-جی عصر) و باشقالارینین اثرلرینده ده یئر آلیب.

نسیمی‌نین چاغداشی این حجر الاسلقانی (۱۳۷۲-۱۴۴۹) «انبا القمر بابنا العمر» - «حیات اوغوللاری حاققیندا دولغون بیلگی» اثرینده خصوصی وورغولامیشدیر: «اونون باشینی کسیب دریسینی سویدولار و جسدینی چارمیخا چکدیلر.»

گوروندویو کیمی، نسیمی نین دیری-دیری دریسی نین سویولدوغونو ایددیکا ائدنلر یانلیلر دیلار.

تاریخی فاکتارلار آخالاناراق نسیمی نین دیری-دیری دریسی نین سویولمادیغی فیکرینی ده آذربایجاندا ایلک اولاراق رسول رضا سویله میشدیر.

شاعیرین دوغولارینین ایزی ایله

رسول رضا حلبه ۱۹۶۸-جی ایلین نوایر آییندا گتمیشدی. بیز ده طالعندن گلن قیسمتدیر کی، شاعیردن دوز قیرخ ایل سونرا حلبه ۲۰۰۸-جی ایلین نوایریندا گتمیشدیک (من حلبه بئینلخالق نسیمی کونفرانسینا گئدن آکادئمیک ب.ن.بی.ئو، آ.م.ع.آ-نین موخبیر عوضوو ت.کریملی، ف.ع.ن. س.شیخی.ئو و اوزومو نظرده توتورام). فرق اوندا ایدی کی، رسول موعللیم شاعیرین قبرینی گورمک اومیدی ایله بویوک ایستک و نیگار انچیلیق لا گتمیشدی. بیز ایسه اونون ایزی ایله نسیمی نین قبرینی زییارته گتمیشدیک. اونو دا دئییم کی، رسول رضانین داهی شاعیریمیزین قبرینی اوزه چیخاراراق اونو زییارت ائتمه سی تکجه آذربایجاندا دئییل، دیگر سوویئت رئیسوبلیکلاریندا دا رئونانس دوغورموشدو.

بو باخیمدان، روس یازاری سئرگئی بورودینین شاعیره عونوانلادیغی مکتوب ماراق دوغورور:

عزیزیم رسول!

کئچن هفته من حلبه نسیمی نین قبری اوستونه گتمیشدیم و اوردا بو گوزل شاعیرین مزارینا سیزین قویدوغونوز اکلیلی گوردوم. نسیمی نسلیندن اولان

شئخ هم اکللی، هم ده سیزین اورا گلشینهز حاققیندا صوحتلری ان عزیز بیر خاطیره کیمی حیف ائله بیر. بونو سیزه بویوک فرح حبسی ایله چاتدیریرام، چونکو سفلر حاققیندا خوش خاطیره خلفلر حاققیندا خاطیره لری ده موکملندیریر.

تیمورلنگین آذربایجانا هوجومو حاققیندا رومانیمین بیر نچه صحیفه سینی نشر ائتدیییم شاعیرین توربه سی اونونده سیزین آدینیزلا باخ بئله جه راستلاشدیم.

ان خوش آرزولارلا

سرگئی بورودین

باغداد، ۱۶ / اییون ۱۹۷۲.

رسول رضانین اوزه چیخاردیغی ال یازما نوسخه سی، شاعیرین قبری نین، مقبره سینین و مقبره نین حیاتی نین، نسیمی کوچه سینین ۱۹۶۸-جی ایلین نوپاریندا مورسل نجفوو طرفیندن چکیلیمیش رسم لری، رسول رضانین «جاهانا سیغمایان شاعیرین قریب مزاری»، «بویوک شاعیر حاققیندا قئیدلر»، «نسیمی نین بیر بییتی حاققیندا» کیمی مقاله لری بو گون بئله اهمیتینی ایتیرمه یین بیر چوخ مطلب لردن سوز آچیر.

شاعیرین ۹۷۱ هجری (۱۵۶۴-جو ایل میلادی) ایلینده ال یازماسینین اوزونو کوچوروب بیتیرمیش کاتبین نسیمی نی «دانشانلارین ان ماهیری، بلیک صاحب لرینین و حقیقت آختارانلارین اونده گنده نی» آدلاندیرماسی گوستریر کی، نسیمی بلاغلی نیطقی اولان ناطیق، عالیم و مسلک مواهیدی اولموشدور. رسول رضانین «جاهانا سیغمایان شاعیرین قریب مزاری» مقاله سینده موحترم پرنسپلنتیمیز ایلهام علی یئوین تشبوتو و گوستریشی ایله شاعیرین مزاری نین و

اطرافینین آبادلاشدیریلماسی ایله مشغول اولان معمار و برپاچیلارین کومهینه چاتاجاق بیر چوخ مقاملار واردیر.

رسول رضانین نسیمی نین قبرینی زیارتیندن کئچن بو قیرخ ایل عرضینده شاعیرین قبری نین اوستو گوتورولوب، حیطده ایندی چارحوووض گورونمور و ساییر کیمی بعضی دییشیکلیکلر واردیر.

شاعیرین مقاله سینده عالیم لریمزین ایزینه دوشه جکلری مقاملار دا آز دئییلدیر. مثن، شاعیرین نسیمی مقبره سینین باخیجی سی حکمت نسیمی ایله صوحتی بلکه ده ایللر بویو تدقیقاتچی لارین آختاردیغی، لاکین تاپماقدا عاجیز اولدوقلاری جاوابلارا بیر آیدینلیق گتیره بیلر. حکمت نسیمی دن سوروشاندا کی، شاعیرین ال یازمالاریندان، کیتابلاریندان بیر شئی قالیب می؟ او، آتاسیندان اثشیدییی بیر مسله دن سوز آچیب. معلوم اولوب کی، ۱۹۶۸-جی ایلدن ۶۰-۷۰ ایل اوول نسیمی نین بیر چوخ ال یازما و کیتابلارینی کیملرسه تورکییه یه آپاریبیلار. دووروو ایله موخالیفته اولان، «آغالار-قوللار دونیاسی» نین ضیددیتلرینه قارشى چیخان نسیمی نین عاقیبتی ایشگنجه لی اولوم اولان قیسمت پایى باره ده، منه قالیرسا، ان تأثیرلی مقاله رسول رضانین «جاهانا سیغمایان شاعیرین قریب مزاری» یازیسی دیر.

شاعیرین نسیمی یارادیجیلیغی ایله باغلی دئدییی «بو موحتشم ادبی-عئلمی آییده نین گوزل، دقیق، ماراقلی و اوزون عومورلو یارانماسیندا بیر کرییج قویانین دا، یوز کرییج قویانین دا زحمتی حورمت و تقدیرله یاد ائدیلمه لیدیر» کلامی ایسه، اصلینده، تاریخی شخصیت لریمزین یارادیجیلیغی ایله مشغول اولان گنج تدقیقاتچی لارا اونون وصییتی و خئیر-دوعاسی کیمی قییمت کسب ائدیر.

شیخ نسیمی: تاریخی حقیقت لر، هیجانلی آنلار^{۱۷}

طالعندن گلن عومور پاییمدا بیر چوخ اولکه لرده اولموش، سفر قئیدلری و حتتا کیتابلار دا چاپ اتدیرمیشم. لاکین نوپابرین ۱۰-۱۷-سی آراسی سوریبایا سفریمیزی اهمیتیینه گوره هئچ بیر سفرله موقایسه ائتمک اولماز. بو سفرین هیجانلی آنلاری بیر عومره بس ائدر.

بیز سوریبایا آذربایجان پرژیدنتی جناب ایلهام علی یئوین تشببوو و تاپشیریغی ایله آذربایجان سفیرلییی نین اوغورلا حیاتا کئچیرمکده اولدوغو موقددس بیر ایشین یئرینه یئتیریلمه سینده یاردیمچی اولماق آماجی ایله گلمیشدیک.

نوماینده هئیتینه مدنیت و توریزم ناظیرلییی نین شوعبه مودیری فیکرت بابائیو، حیدر علی یئو فوندونون مئعماری روستم موختاروو، برپاچی تئلما کریملی، میلی عئلرلر آکادئمیاسیندان آکادئمیک بکیر نبی یئو، آکادئمیاین موخبیر عوضوو تئیمور کریملی، ف.ع.ن. سعادت شیخی یئو و من داخل ایدیک. باکی دان بیرباشا حلبه اوچان طیاره میزی هاوا لیمانیندا سفیریمیز ماهیر علی یئو و سفیرلییین ایشچی لری قارشیلادیلار. «ریقا» آدلانان سلیقه-ساهمانلی مئهمانخانادا یئرلشدیک و مئهمانخانانین زالیندا حلب والیسی نین موعاونی، جناب محمد کاجباه و حلب مدنیت ایداره سینین مودیری محمد قاتانلا گوروشدوک.

^{۱۷} مقاله «آذربایجان» قزئتیده (۲۰۰۸/۱۱/۲۸) چاپ اولونموشدور.

اٲله بوراداجا بیزه نسیمی نین مقبره سینین باخچی سی، اوجابوی بیر شخصی - محمد نسیمی نی تقدیم ائتدیلر. مات قالمیشدیق. تصادوفه باخ، محمد نسیمی م.عابدولایئوانین «نسیمی» پورترئتینه و راسیم بالائیئوین یاراتدیغی نسیمی اوبرازینا اوخشایردی.

جناب محمد کاججاهین بیر جومله سی هامیمیزی هیجانلاندیرمیشدی: «بیز هامیمیز نسیمی نین اولادلارییق».

سئوینجدن اوزوموزه یئر تاپمیردیق. دوغرو دور، بیز نسیمی یه حلبده یاخشی موناسیبت اولدوغونو بیلیردیک. من اوزوم حلبده نسیمی نین آدینا کوچه و تکیه اولدوغونو، شاعیرین مسجدده دفن اولوندوغونو، قوهوملارینین ۱۵-جی عصردن باشلا یارقا مسجدین هئیتینه باس دیر یل دیقلارینی، قبری نین اوستونده «شئخ نسیمی» یازیلدیغینی دفعه لرله آذربایجاندا و ایراقدا چاپ اولونان مقاله لریمده گوسترمیشدیم.

آز سونرا هامیمیزین صبر سزلیکله گوزله دییمیز آن گلیب چاتدی. جناب محمد کاججاه، محمد قاتتان و سفیریمیز ماهیر علی یئو باشدا اولماقلا نسیمی نین مقبره سینی زیبارته یولا دوشدوک. نه گیزله دیم، چوخ هیجان کئچیریردیم. منبع لره اساسن یازدیقلاریم گوره سن حقیقتن اوزاق دئیل کی، - دئییه فیکیرلشیردیم. آلاها شوکور کی، یازدیقلاریملا گوردوکلریمیز اوست-اوسته دوشدو. آکادئمیک بکیر نبی یئوله نسیمی نین مزارینی قوجاقلاییب اوپهنده گوز یاشلاریمیزی ساخلایا بیلمه دیک.

نسیمی نین مزاری نین اوستونده عربجه یازیلیب: «بو، شهید بنده، بویوک صوفی عاریف، آلاهاین دوستو، شئخ علی عیمادالدین نسیمی نین قبری دیر. او، ۸۲۴ هیجری ایلینده (اصلینده ۸۲۰ هیجری - ق.پ.) شهید اولموشدور. آلااه اونا رحمت اٲله سین. قبری موقددس اولسون».

نسیمی تکیه‌سینده گوزل حرفلرله لوهده یازیلیمیشدیر: «حضرت-ی نسیمی تکیه‌سی». آشاغیدا ایسه تکیه بارهده معلومات وئرلیمیشدیر: «نسیمی تکیه‌سی قدیم بیر مسجد ایدی. بورادا ۸۲۰ هجری- ۱۴۱۷ میلادی ایلینده عیمادالدین نسیمی دفن ائدیلیمیشدیر. تکیه اونون آدی ایل آدلانديريلمیشدیر. بو، مملوک سولطانی ملیک المویید شئیخین زامانیندا (مملوک دوورونده) اولموشدور».

شاعیرین مقبره‌سیندن سئوینج و کدر دولو حیس‌لرله دوندوک. والی‌نین موعاوینی جناب محمد کاجاه بیزدن آیریلاندا «موحترم موشاویر، دونیادا بویوک شخصییت‌لر چوخ اولوب. لاکین ماکئونیالی ایسکندر داخل اولماقلا، اونلارین چوخونون قبری ایتیپ، یوخا چیخیپ. نسیمی ایسه آلاهیین کرامتی ایله ۶۰۰ ایله یاخیندیر کی، حلب شهری‌نین مرکزینده اوویور. اونو سیز قوروپوسونوز. بونا گوره بیز سوریا دوولتینه، سوریاالی لارا مینتنداریق». — دئدیم. آکادئمیک بکیر‌نئیئو علاوه ائتدی: «علی‌الخصوص حلبلی‌لره». موشاویر چوخ ممنون اولدو.

اثرته‌سی گون حلب والیسی جناب تامیر الحججی ایله اونودولماز بیر گوروش اولدو. بو، ائله-بئله گوروش دئییلدی. تاریخی گوروش ایدی. والی هامیمیزلا گوروشه‌ندن سونرا دئدی: «یاراداندان تمنا ائدک کی، بو گوروش علاقه‌لریمیزه تکان وئرسین. من حیس ائدیرم کی، بئله ده اولاجاق. نسیمی ایله باغلی موشرک عئلمی کونفرانس، شاعیرین مقبره‌سینین و اطرافی‌نین آبادلاشدیریلماسی مسئله‌سی منه ممنولوق کتیریر. کئچمیشه ائحتیرام بویوک ایشدیر».

بوتون گوروشلرده ایشتیراک ائدن، بیزی ایستیقامت‌لندیرن سفیریمیز جاواب نیطقینده دئدی: «آذربایجان نواینده هئیتینه عئلم و مدنیت آداملاری،

اٲلهجه ده گورکملی مٲعمارلار داخیلدیر. جناب والی، بیز سیزنله هم مدنیت، هم علم، هم ده تاریخن عئینی بیک. حتتا خارجیجی گورکمه ده سوریالی لار و آذربایجانلی لار آراسیندا چوخ اوخشارلیق واردیر. قورور حیسی ایله دٲمک ایسته بیرم کی، تاریخیمیزین قیزیل حرفلرله یازیلان دوورو باشلایب. بیز ایندی آزادیق. دولتیمیز مستقیل دیر. امینم کی، آلاھین کومهیی ایله عرب-آذربایجان، او جمله دن ده آذربایجان-سوریا علاقه لری قووتلنه جک».

بوندان سونرا موشرک برپا کومیسسیاسنین رأیی دینله نیلدی و گوستریش وٲریلدی کی، والی نین موعاونی محمد کاججاهین رهبرلیی ایله کومیسسیا ایشی داوام ائتدیرسین. او دا خصوصی وورغولاندی کی، نسیمی نین مقبره سی و مسجد تاریخی آبیده کیمی یوئسکو-نون نظارتینده اولدوغونا گوره دیوارلاردا و تاواندا چاتلارین اولدوغو گوستریلسین و برپا ایشلرینین ضروری لیبی اساسلاندیریلین.

بٲله لیکله، ف.بابائی و مٲعمارلار سوریالی همکارلاری ایله داواملی تدقیقاتا باشلادیلار کی، بیر نٲجه واریانندا تکلیفلرینی وٲرسینلر. بیز ایسه نسیمی یه حصر اولونموش ایکی گونلوک موشرک عئلمی کونفرانسا باشلادیق. بیرینجی گون کونفرانس حلب شهری نین مدنیت مرکزی نین بویوک زالیندا کٲچیریلدی. کونفرانسین آچیلیشیندا جناب محمد قاتتان، جناب محمد کاججاه و سفیریمیز ماهی علی یٲو چیخیش ائتدیلر. جناب محمد قاتتان نسیمی یارادیجیلیغینا نظر سالدی و سوریادا نسیمی یه بیر شاعیر و شخصیت کیمی بویوک اٲحترام گوستریلدیینی قٲید ائتدی.

حلب والیسی نین موعاونی جناب محمد کاججاه ایسه چیخیشیندا نسیمی نین مزارینی زیارتیمیزدن، شاعیرین او یودوغو مسجددن، نسیمی تکیه سیندن، نسیمی آدینا کوچه دن، نسیمی عایله سینین مسجدین حیطینده کی

قبرلرلندن، نسیمی شجره‌سینین داوام ائتدییندن، نسیمی مقبره‌سینین قورونماسینا مسول شخص محمد نسیمی‌دن و سایردن سوز آچدی. نسیمی‌نین او یودوغو حلبده آنادان اولان جلال‌الدین رومی کیمی بویوک شخصیت‌لردن بحث ائتدی. نسیمی مقبره‌سینین حلب شهرینی شرف‌لندیردیینی خصوصی وورغولادی. — نسیمی ایله بیز فخر ائدیریک. او، هم سیزین، هم ده بیزیم شاعیریمیزدیر، دئدی.

آذربایجانین سوریاداکی سفیری ماهیر علی‌یو سوریایا ایله آذربایجانین اینکیشافیندان، آزادلیق موجدایله‌سینده اوخشارلیقلاردان، سوریادا سابق پرئزیدنت حافیظ اسدین، آذربایجاندا اولو اوندیریمیز حئیدر علی‌یوین خالق قارشیسیندا خیدمتلریندن، پرئزیدنت ایلهم علی‌یو و پرئزیدنت بشار اسدین اولکه‌لریمیزین گله‌جه‌یی نامینه تیتانیک فعالیتیندن دانیشدی. نسیمی ایله باغلی پرئزیدنتیمیزین تشبوه و تاپشیریغیندان سوز آچدی و دئدی کی، جمعی‌آلتی آی بوندان اونجه منی سوریایا سفیر گونده‌رنده موحرتم پرئزیدنتیمیز گوستریش وئردی کی، ائتمیادنامه‌می سوریایا پرئزیدنتینه تقدیم ائده‌نده نسیمی‌نین مقبره‌سینین و اطرافی‌نین آبادلاشدیریلماسینا ایجازه وئريلمه‌سی باره‌ده پرئزیدنتیمیزین ایسته‌یینی اونا چاتدیریم. نه‌اینکی ایجازه وئریلدی، پرئزیدنت بشار اسد موشرک کومیسسیانین یارادیلما‌سی باره‌ده گوستریش وئردی. بودور، دونن و بو گون موخصیص‌لر بیرگه چالیشیرلار. نسیمی‌نین نه‌اینکی مقبره‌سی، تکیه‌سی، او یودوغو مسجد برپا اولوناجاق، اطرافی دا قایدایا سالیناجاق. بوتون بونلارا گوره سوریایا پرئزیدنتی موحرتم بشار اسده میننتدارلیغیمیزی بیلدیریریک. عینی زاماندا، آذربایجان نوماینده هئیتینه هر جور کومکلیک گوسترن حلب والیسی جناب تامیر الحججی‌یه و موعاونی جناب محمد کاججاها تشککورلریمیزی چاتدیریریق.

آچیغینی دئییم کی، سفیریمیزین تاریخی اهمیتی سفیریمیزین چیخیشیندان سونرا دریندن دویدوم. سفیریمیزین دئیینه گوره، بو ایلین ایول آییندا (۲۰۰۸) ایسلام اولکه لرینین توریزم ناظیرلرینین ۶-جی کونفرانسیندا ایشتیراک ائدن مدنیت و توریزم ناظیریمیز ابوالفضل قارائو ده سوریا مدنیت، توریزم، ائلهجه ده خارجی ایشلر ناظیرلری ایله گوروشلر زامانی بیر داها نسیمی ایله باغلی بو موقددس مسله نی گوندهمه گتیرمیشدی. بوتون بونلاری بیله نندن سونرا عالیم لریمیز کونفرانسدا چیخیش ائتمه یه حاضیر لاشدیلار.

کونفرانسدا «آذربایجان شئعیرنده نسیمی موعجوزه سی» موضوعوندا معروضه اوچون ایلک سوز آکادئمیک بکیر نبی ئو وئر یلدی. سونرا سوریالی عالیم، واختی یله حلب اونیوئرسیتتینی نین رئکتورو اولموش پروفئسور دوکتور بکری شئیخ امین نسیمی یارادیجیلیغینا داییر معروضه ائتدی. معروضه سینی بو جومله ایله بیتیردی: «نسیمی نین بیزیم اولکه ده او یوماسی بیزه شرف گتیریر».

آ.م.ع.آ-نین موخیر عضوو تئیمور کریملی «نسیمی یارادیجیلیغیندا هومانیزم» موضوعوندا، سوریالی عالیم دوکتور محمد کمال «نسیمی نین قتلی و سببلری» موضوعوندا معروضه ائتدی لر. بوتون معروضه لر بویوک مارق دوغوردو. بونو زالدا ایله شن لرین چوخ سایی سولالاریندان دا گورمک اولوردو. ماراقلی دیر کی، کونفرانس باشلاناندا زالدا یئرلرین یاریسی بوش ایدی. کونفرانسین سونونا یاخین بیر یئر بئله بوش قالمامیشدی. بو، عاغیلی آداملارا مخصوص اینجه یومورو ایله سئچیلن بکیر موعلیمین دیقتیندن یاینیمیردی: «دئیه سن معروضه لریمیز او قدر خوشونوزا گلیب کی، تئلفون آچاراق دوست-تانیشلاری دا دعوت ائدیسینیز».

بکیر موعلیمین ظارافاتی یئرینه دوشموشدو. هامی ال چالدی، آغ ساققال عالیمیمیزی آلقیشلادی.

آخشام ساعات ۹-۱۰ مطبوعات کونفرانسی اولدو. کونفرانسدا نسیمی یه داییر وئرلن سواللاردان بئله قناعت حاصل اولدو کی، حلب شهرینده شاعیره لاقئید دئییلر. شاعیرین مقبره سینین زییارتگاها چئوریلمه سی ایسه اونون یارادیجیلیغینا و شخصیتینه اثتیرامدان خبر وئریر. کونفرانسدا آذربایجان-سوریا علاقه لرینه داییر سواللار دا جاوابلانديریلدی.

آذربایجاندا نسیمی یارادیجیلیغینا داییر هانسی ایشلر گورولوب - سوالینا آکادئمیک بکیر نیئو هر طرفلی جاواب وئردی. س. مومتازین ۱۹۲۶-جی ایلده چاپ اولونان کیتابیندان باشلا یاراق، آکادئمیک ح. آراسلی، پروفئسور م. قولوزاده، پروفئسور ج. قهرمانوو، آ. م. ع. آنین موخییر عوضو ع. صفرلی، پروفئسور ز. قولوزاده و باشقالارینین تدقیقاتلاریندان سوز آجدی. اونو دا علاوه ائتدی کی، باکی دا نسیمی نین موختشم هئیکلی اوجالیر، میللی عئلرلر آکادئمیامیزین دیلچی لیک اینستیتوتو و باکی نین ان بویوک رایونلاریندان بیر شاعیرین آدینی داشییر. شاعیرین ۶۰۰ ایللیک یوبلئیی ایله علاقه دار باکی دا بئینلخالق کونفرانس کئچیریلیب. عالیم حلب شهرینده نسیمی یه داییر موشرتک کونفرانسین کئچیریلمه سینی گورولن ایشلرین داوامی و منطیقی نتیجه سی کیمی قییمت لندیردی.

اثرته سی گون کونفرانس اوز ایشینی حلب اونیورسیتئتی نین بویوک زالیندا داوام ائتدیردی. اونو دا دئییم کی، اونیورسیتئت ده ۱۳۰ مین طلبه تحصیل آلیر. اونلارین ۳۵ مینی فیلولوگیا فاکولته سینین طلبه لرینین پایینا دوشور. کونفرانسین ایکینجی گونو ایلک معروضه ایله من چیخیش ائتدیم: «نسیمی نین ایراق دیوانی و شاعیرین حیات و یارادیجیلیغینا یئنی باخیش» موضوعوندا معروضه مده گوستردیم کی، نسیمی نین ایراق دیوان نوسخه سی ان موکمل، گئنیش ال یازما نوسخه سیدیر.

شوبه‌سیز، بونا گوره‌دیر کی، نسیمی‌نین ایریجا کیتاب کیمی چاپ اولونان یئگانه دیوان نوسخه‌سیدیر (باخ: عیمال‌الدین نسیمی. ایراق دیوانی. باکی، «یازیچی»، ۱۹۸۷، ۳۳۶ ص)

نسیمی‌نین ایراق دیوان نوسخه‌سی اوزه‌رینده تدقیقات آپارارکن قریبه بیر منظره‌نین شاهیدی اولموشدوم. دیوان نوسخه‌سینده یئر آلان شئعیرلرین اوچده بیر حیصه‌سیندن چوخو آلاها، ایسلام دینینه، پیغمبریمیزه و باشقا موقددس‌لره حصر اولونوب. سووئت دونمینده بو باره‌ده سوز آچماق آسان دئییلدی. اودور کی، کیتابدا اونلارین یالتیز ایلک و سون بئیت‌لرینی وئره بیلیمشیدیم (ص. ۲۵۶-۲۷۹). بو شئعیرلردن حاصل اولان قناعت اودور کی، نسیمی‌نین آلاها سئوگیسی خودوسوزدور. بئله اولان حالدا اونون آلاھسیزلیقدا تقصیرلی بیلینه‌رک قتله یئتیریلمه‌سی نه قدر اینان‌دیرجی اولاردی؟ آپاردیغیمیز تدقیقاتلار بیزیم حاقلی اولدوغوموزو ثبوت ائتدی. حلب جانیشینی یشک عابدوللاه الیوسفی‌نین ایصرارلا شاعیرین اولومونه فتوا وئریلمه‌سینی طلب ائتمه‌سینه باخمایارق، حلب قاضی‌لری فتوادان ایمتیناع ائتمیشدیلر. بلکه بو ایشده شاعیرین دینی شئعیرلری ده اونلارین دادینا چاتمیشدی، بیلیم‌رم. بیر اونو بیلیم کی، شاعیری دینی گوروشلرینه گوره دئییل، سیاسی باخیشلارینا گوره ائعدام ائتمیشدیلر. بونو میصیر سولطانی مویدین امریندن، ائله‌جه ده شاعیرین موعاصیرلری ایبن حجر الاسلقانی (۱۳۷۲-۱۴۴۹)، شمس‌الدین سخاوی (۱۴۲۷-۱۴۹۷)، مووفق‌الدین احمد ایبن ابراهیم الحلبی (۱۵-جی عصر) و باشقالارینین اثرلریندن ده گورمک اولور. گون کیمی آیدیندیر کی، نسیمی دینی اعتقادینا گوره ائعدام ائدیلمه‌یدی، مسجدده دفن اولونمازدی، اونا مقبره تیکلمزدی. توربه‌سی زیارتگاها چئوریلمازدی. آدینا کوچه قویولمازدی، تکیه‌سی اولمازدی.

تکيه‌نين اوستونده «حضرت-ی نسیمی»، توربه‌سینین اوستونده «شیخ نسیمی» یازیلمازدی.

من دانیشدیقجا حیس ائدیردیم کی، منیمله یاناشی اوتوران حلب موفتسی دوکتور ماحمود اککام هیجان کئچیریر. ناراحات اولدوم. فیکیرلشدیم کی، بلکه منیمله راضیلاشمیر. لاکین بئله دئیلمیش. بورادا خصوصی وورغولاماغا دیر کی، ائله موفتی‌نین کونفرانسیدا ایشتیراکی‌نین اوزو نسیمی‌نین روحونا بویوک ائحتیرام ایدی. لاکین او، مندن سونرا «نسیمی و صوفی‌لیک» موضوعوسوندا چوخ ماراقلا قارشیلانان معروضه ائتدی. دوکتور ماحمود اککام معروضه‌یه باشلامازدان اوول دئدی: «پروفئسور پاشایوین معروضه‌سیندن چوخ تأثیرلندیم. نسیمی‌نین باشینا گتیریلن بالالارا، اونا وئرلن ایشگنجه‌لره گوره عوذر ایسته‌ییرم. بو حبللی‌لرین ایشی دئییل، حلبده کی گلمه‌لرین و اونلارین هاوادارلارینین ایشی ایدی. تسلیینی اوندا تاپیریق کی، حلب نسیمی‌نی اوز اوغلو کیمی قوینوندا اویوتدو و بو گون ده اویودور. من نسیمی‌یه همیشه دوعا اوخویورام. چونکو او، حق یولوندا شهید اولوب. حاقسیز ایشگنجه‌لره معروض قالیب. یاراداندان تمنا ائدیرم روحو شاد اولسون. بو گون ده همیشه اولدوغو کیمی، حلبده شاعیرین آدی ائحتیراملا یاد ائدیلیر، اونا ایشگنجه وئرلر لعنت‌لیر».

دوکتور ماحمود اککام معروضه‌سینی عرب موغنی‌سی عبدلولواهابین ماهنی‌سینداکی چوخ معنالی سوزلرله باشلادی: «گلدینیز، قارداش اولدوق» و نسیمی‌یه محبتله صوفی‌لیکدن سوز آچدی.

سونرا آذربایجانلی نسیمی‌شوناس عالیم سعادت شیخی‌ئوا «نسیمی‌نین عیرفانی گوروشلری» آدلی ماراقلی معروضه ایله چیخیش ائتدی. سون اولاراق حلب اونیورسیتتی‌نین موعلیمی دوکتور حوسین الصیددیق معروضه‌سینده

نسیمی نین حیات و یارادیجیلیغیندان سوز آچاراق شاعیرین تکجه فیزیکی دئیل، معنوی عذابا دا معروض قالماسینی اون پلانا چکدی.

سونرا ایسه معروضه لر اطرافیندا موذاکیره لر اولدو و چوخ ساییلی سواللار جاوابلانديريلدی. منیم «نسیمی هانسی مئیداندا چارمیخا چکیلیب؟» - سوالیم لا علاقه دار یالنیز اونو دئییه بیلدیر کی، «نسیمی حلب قالاسیندا قتله یئتیریلیب».

بیزه قالیرسا، نسیمی «ساعات قولله سی» اوجالان مئیداندا چارمیخا چکیلیب. لاپ قدیم زامانلاردان آغیر جینایت لر توره دن، گوناھسیز اینسانلاری خصوصی آمانسزلیقلا قتله یئتیرن آداملاری بورادا سحر-سحر آسارلارمیش. بو عادت زمانه میزه قدر داوام ائدیب. دوکتور حوسئین الصیددیقین حلب موختی سینه عونوانلادیغی «نسیمی نین قتلی ایله باغلی نییه عوذر ایسته ییرسینیز؟» - سوالینا دوکتور ماحمود اککامین جاوابی هامینی قانع ائتدی: «بیز اونا گوره عوذر ایسته ییریک کی، حادثه حلبده باش وئریب. دوغرو دور، بو ایشده حلبلی لرین هئچ بیر گوناھی اولماییب. نسیمی نین قتلینه فتوا وئرلر گلمه لر ایدی».

نویابر آیی نین ۱۳-ده حلب قالاسینی زییارت ائتدیک. عومرومده چوخ قالالار گورموشم. بو موختشم لیکده، بو عظمتده قالان گورمه میشم. یئنی اثرادان اوول اینشا اولونان بو قالا ۱۳-جو عصرده مملوکلار و سونرالار عثمانلی ایمپئرییاسی دوورونده برپا اولونموش، مسجدیه آذان وئرکم اوچون میناره علاوه ائدیلمیشدیر. ائله همین گون حلبدن دمشقه یولا دوشدوک.

واختی یله حلبله دمشق آراسیندا قارا تورکمان خانلیغی یئرلشن بو یئرلرده تورکمان کندلرینه راست گلکم اولور. عومومیتله، حلب اطرافیندا ۶۰-دان چوخ تورکمان کندی واردیر. حلبده بیزیمله گوروشه گلن تورکمانلار چوخ ایدی. اونلار دا آذربایجانجا دانیشیرلار. ایختیصاصجا حوقوق شوناس اولان علی اوزتورکمان و

ايدخال-ايخراج لا مشغول اولان على بشير بيزدن آيريلمير، تئز-تئز «اوزوموز بوردا، روحوموز آذربايجانداير» - دئيردير.

نويابرين ۱۴-ده آذربايجانين سوريياداكي سفيرليينده گوروش اولدو. گوروشده بوتون گونو بيزيمله اولان آذربايجانين اييوردانيياداكي سفيري ائلمان آراسلى دا ايشتيрак ائيدردى. سفيرلييميز دمشقين ان باخيملى يئرى - مزه پروسپئكتينده يئرلشير. بينانين اوستونده آذربايجان بايراغى نين دالغالانديغيني، فاساديني ايسه گئريميميزين بزه ديينى گوره نده اوريميز قورورلا دويوندو. موستقيل لييميزين داديني بير داها دريندن دويودوق. وطنده اينسان عادت ن بئله حيس لر ين فرقينه او قدر وارمير.

اونو دا دئيم كى، سفيرليين بويوك زاليني عوموم ميللى ليدئر يميز حئيدر على ئو و سوريانين سايق پرئزيدنتى حافىظ اسدين بيرگه پورترئتى، پرئزيدنت يميز ايله ام على ئوين، ائله جه ده آذربايجانين بيرينجى خانيمي مئهر بيان على ئو و سوريانين بيرينجى خانيم اسما الاسدين بيرگه چكليميش پورترئت لرى بزه يير. همين گونو شهرله تانيشليق لا كئچيرديك. اموى لر دووروندن اولكه نين پايتاختى اولان دمشق گوزل شهردير. اونون گوزلليينى شيمال طرفدن اوزايب گئدن قاسيون داغ سلسيله سى داها دا آرتيرير. داغين زيروه سى باشدان-باشا ايستي راحت يئر لرى ايله اور توموشدور.

دمشق شهرينده ان مشهور يئر اموى لر مسجدى دير. بو موختشم آبيده نى ميلادى ۷۰۵-جى ايلده (۸۶ هـ) خليفه وليد اين عبدولملك تيكدير ميشدير. يعقوب پئغمبر و عرب عالمى نين افسانه وى قهرمانى صلاح الدين بورادا دفن اولونموشدور. اودور كى، زيارتگاها چئوريلميشدير. باشقا بير زيارتگاه ايسه ايمام على نين قيزى خانيم زئينبه مخصوصدور. مسجدى و زيارتگاهى ايرانلى لار تيكدير ميشلر. بورادا قريبه گورونن بير مسله نين شاهيدى اولدوق. زيارتگاهين

حیطینده بیر-بیریندن جمعی ۳۰-۴۰ مئتر آرالی آذان وئرمک اوچون ایکی میناره واردیر. اونلاردان بیرى سوننى لره، او بیرى ایسه شیعه لره مخصوصدور.

سوریا میللی موزئیینده ده اولدوق. بو چوخ زنگین موزئیین بلدچی سی بسارین حیات یولداشی آذربایجانلی ایدی. سلیمه خانیم بیزیم موزئیه گلهجه ییمیزدن خبر توتاراق اوغلانلاری - آلتی یاشلی سامیر و دورد یاشلی یوسفله بیزیم گوروشوموزه گلمیشدی. اوغلانلارین هر ایکسی هم عرب، هم ده آذربایجانجا سربست دانیشیردیلار. گوزلریندن وطن حسرتی اوخونان سلیمه خانیمین قریب اولکده اوولادلارینا آذربایجان دیلینی اویرتمه سی بیزی دوغو لاندیردی.

نویابرین ۱۵-ده دمشق دوولت اونیورسیئتتی نین رئکتورو، پروفئسور دوکتور وائل موعللانین گوروشونه گئتدیک. رئکتور سفیریمیزله قوجاقلاشیب اوپوشدو. ماراقلی دیر کی، هر یئرده سفیریمیزی اوزونونکو کیمی قبول ائدیر، قوجاقلاشیب اوپوشور، شیرین-شیرین ظارافات لاشیردیلار. بونون سیرری آیدین ایدی. باکی دوولت اونیورسیئتتی نین شرق شوناسلیق فاکولته سینین مآذونو ماهیر علی یئو اوزون موددت عرب اولکهلرینده ترجمه چی ایشله میشدی. هم عرب دیلینی موکمل بیلیر، هم ده عربلرین عادت-عننه لرینی.

پروفئسور وائل موعلا هامیمیزین الینی صمیمیتله سیخاراق دئدی کی، سیزین سوریا یا گلشینیزی ائشیدن کیمی سیزینله گوروشمک آرزوسوندا اولدوغومو بیلدیردیم. سونرا او، قیساجا اولاراق اونیورسیئتتین فعالیتیندن سوز آچدی. اونیورسیئتتده ۱۲۰ مین طلبه نین، ۱۷۰۰ پروفئسور-موعلیم هئیتی نین، اونیورسیئتتین ۱۶ فاکولته سینین، اولکده یئددی فیلیالی نین اولماسیندان، سوریا دا بئش دوولت، اون بیر اوزل اونیورسیئتتین فعالیت گوسترمه سیندن، دمشق اونیورسیئتتینده عرب، اینگیلیس، ژاپون، فارس، فرانسیز دیللرینین

اوبره نیلمه سیندن، لاپ یاخین واختدا چین و تورک دیلرینین ده تدریسینه باشلاناجاغیندان و کافدرالارین آچیلانجاغیندان بحث ائتدی. گلن ایلین فتورالیندا اونوئورسیتتده کئچیریله جک عئلمی کونفرانسا ایشتیراک ائتمه ییمیزی آرزو ائتدی. خصوصی وورغولادی کی، عئلمی و مدنی علاقه لر دیگر علاقه لره یول آچیر.

سفیریمیز جاواب نیطقینده تشککور ائتدی و آذربایجان تحصیل سیستئمی حاققیندا معلومات وئردی، طلبه موبادیله سینین ضروری لیییندن سوز آچدی. جناب وائل موعلا بیلهنده کی، بیزه ترجمه چیلیک ائدن ائللور ممدزاده آذربایجانلی دیر، سفیرلییین ایکینجی کاتیبی دیر، تعجبوب لندی و دئدی: «بیز عرب دیلینی اوندان اویرنمه لییک».

طبیعی کی، قورور حیسی کئچیردیک و اوره ییمیزده باکی دولت اونوئورسیتتی نین شرق شوناسلیق فاکولته سینین موعلیم لرینه میننتدار اولدوق. نوپابرین ۱۶-دا دمشده ایکی موهوم گوروشوموز واردی: میلی ائنسیکلوپئدیا و یازیچی لار بیرلیینده.

سوریا ائنسیکلوپئدیاسینین پرئزیدئنتی محمد عزیز شوکری قئید ائتدی کی، ائنسیکلوپئدیا اوزه رینده ایشه ۱۹۵۲-جی ایلده باشلا ییلار. ۲۸ جیلده نشر اولونوب. عرب عالمینده اینامیردی لار کی، بئله بیر ایشین عوهده سیندن گلک اولار. ائنسیکلوپئدیامیزدا سهولر ده وار. لاکین بونولا بئله بیز ائنسیکلوپئدیامیزلا فخر ائدیریک. گله جکده سهولری دوزه لده جه ییک. بیز ایندی ایختیصاص لاشدیر یلمیش (ساحه لر اوزه ره) ائنسیکلوپئدیالار اوزه رینده ایشه بیریک. بیرینجی جیلدی ۲۰۰۹-جو ایلده چیخا جاق. ائنسیکلوپئدیامیزین دا یئنی نشرینی حاضیرلا ییریق. کانادادا چاپ اولونا جاق. خهیشیمیز بودور کی، آذربایجانلا باغلی مقاله لرده سهولر وارسا، اونلار گوسترمکله مقاله لر یازماق اوچون

بیزه آذربایجان تاریخی، آذربایجان دیلی، اینجه صنعتی بارهده عربجه معلومات گوندره سینیز.

گوزله مه دیییمیز حالدا عزیز شوکری دئدی: «من باکی دا اولموشام. باکی و یئمک لرینیز چوخ خوشما گلیب. آرزو ائدیرم کی، قسمت اولایدی بیر ده آذربایجان گله دیدیم».

آکادئمیک بکیر نبی یئو صمیمی سوزلرینه گوره جناب عزیز شوکری یه تشککور ائتدی: سیزین ائسیکلویئدییا بارهده بیر اونو دئییه بیلهرم کی، مستقیل دوولتین ائسیکلویئدیاسی ائله بئله، گوزل اولارمیش. بیز سیزه میننتداریق کی، ائسیکلویئدیاییزدا چوخ دوغرو اولاراق اثرمنی لرین آذربایجانا ایرا و تورکییه دن کوچوب گلمه اولدوقلارین دقیقلیکله گوسترمیش سینیز. بونونلا برابر، دئمه لیم کی، آذربایجانلا باغلی ائسیکلویئدیاییزدا وئردییینیز ماترییالاردا بیر آز کوهنه لیک دوبولور. سیزه آذربایجان حاققیندا کیفایت قدر ماترییال: شکیل لر، ایلوستراسییالار، تاریخی سندلر، گورکملی شخصیت لر بارهده معلومات گوندره جه ییک.

بکیر موعللیم نسیمی ایله باغلی کونفرانسدان، خصوصن ده قله چی نین نسیمی یه حصر اولونموش «حلب یاقوتو» اثریندن سوز آچاندا ائسیکلویئدیایین پرئزیدنتی نین موعاوینی نبیل الحففار پیچیلیتی ایله منه دئدی کی، ایکی ایل اونجه (۲۰۰۶) عبدولفتاح قله چی نین نسیمی یه حصر اولونموش «ملک الاشراق» («نور حوکمداری») آدلی باشقا بیر اثری حلبدیه صحنه یه قویولوب و گوستریلیب. پروفئسور نبیل الحففار گوزل خطله موآلیفین و اثرین آدینی قئید دفتریمه یازدی. حقیقتن ده هله حلبدیه اولارکن عبدولفتاح قله چی نین نسیمی یه حصر اولونموش اثری نین اولدوغو بارهده بیزه معلومات وئرمیش و قروپوموزون رهبری آکادئمیک بکیر نبی یئوه اثرین بیر نوسخه سینی باغیشلامیش دیلار. «حلب یاقوتو.

عیمادالدین نسیمی ۷۷۱-۸۲۰ هجری (۱۳۷۰-۱۴۱۷ میلادی): حیاتی، پوئزییاسی و فلسفی فیکیرلری» (عرب یازارلار بیرلییین نشریاتی، ۱۹۹۱) آدلانان بو ماراقلی کیتابی، ف.ع.د. ا.حمیدوون فیکرینجه، عرب اولکه لرینده شاعیر حاققیندا ایلک سانباللی اثر حئساب ائتمک اولار. مؤالیفه گوره، نسیمی نین تعقیبه معروض قالماسی و ائعدام ائدیلمه سی، شاعیرین دینی دئییل، سیاسی باخیشلاری ایله باغلی اولموشدور.^{۱۸}

نسیمی نین قزللرینی شرح ائدن عرب تدقیقاتچی سی او قناعته گلیر کی، اونون شعیرلرینده آلاسه سئوگیسی ترنوم ائدیلیلر. قله چی نین کیتابی اوزه رینده تدقیقات آپاران آکادئمیک ب.نبی یئو گوستیر کی، عرب عالمی ایکی مسئله نین اوستونده آیرجا دایانیر. یاخین و اورتا شرق رئگیونوندا او زامانکی ایجتیماعی، سیاسی و مدنی دوروم، نسیمی شخصییتی نین مورککبلییی و زنگین لیلی. قله چی اونو دا وورغولاییر کی، نسیمی هئچ واخت حوکمدارلاری مدح ائدن شعیرلر یازمامیشدیر. کیتابین «علاوه لر» بولمه سینده اکادئمیک ب.نبی یئوین گوستردییی کیمی، نسیمی نین قزل، مثنوی، روباعی و مرثیه لریندن نومونه لرین عرب دیلینه ترجمه سی وئرلمیشدیر.^{۱۹}

گوزل احوال-روحیه و تأثوراتلا حورمتلی عئلّم آداملاریندان آیریلیب یازیچی لار بیرلیینه اوز توتدوق. یازیچی لار بیرلییین صدری دوکتور حوسئین جوما و بیرلیین ایداره هئیتی نین عوضولری بیزی بویوک ائحتیرام و سئوینجله قارشیلادیلار. دوکتور حوسئین جوما بیزی یازیچی لار بیرلییین ایشی ایله

^{۱۸} باخ: بکیر نبی یئو، «نسیمی کلامی نین ایشیغیندا»، باکی، ۲۰۰۹، ص. ۲۴-۲۵.

^{۱۹} هرطرفلی معلومات اوچون آکادئمیک ب.نبی یئوین آدی کنچن کیتابینا (ص. ۲۳-۲۵) باخماغی تووصیه ائدیریک.

تانیش ائتدی. معلوم اولدو کی، سوریا عرب یازیچی لار بیرلیسی نین ۹۰۰ عضوو وار.

یازیچی لار بیرلیسی سربستدیر. دولتین هئچ بیر استروکتورونا تابع دئییل. هر بئش ایلدن بیر سئچکی اولور. یازیچی لار بیرلیسی ۲۵ نفردن عبارت شورا سئچیر، شورا ایسه اوز نووبه سینده ۹ نفردن عبارت ایداره هئیتینی، ایداره ایسه صدری سئچیر. پلان اساسیندا یازیچی لارین کیتابلاری چاپ اولونور. خسته له نن یازیچی لارین خسته خانا خرجلری اوده نیر. یاشا دولان یازیچی لارا آز-چوخ تقاعد کسلیلیر. یازیچی لار دولتدن نه معاش، نه ده تقاعد آلیر. آکادئمیک بکیر نبی یئوین «بس اونلار نه یین حئسایینا کیتابلارینی چاپ ائتدیرلر، نئجه دولانیرلار؟» سوالینا دوکتور حوسئین جومانین جاوابیندا معلوم اولدو کی، سوریا نین سابق پرئزیدنتی حافیظ اسد واختی یله دمشقین مرکزینده سککیز مرتبه دن عبارت موحتشم بیر بینا تیکدیره رک یازیچی لارا هدییه ائدیمیش. بیر مرتبه ده یازیچی لار بیرلیسی فعالیت گوستریر، قالان مرتبه لری ایسه ایجاریه وئره رک الیه ائدیلن گیرله فعالیت گوستریر و دولانیرلار. دوکتور حوسئین اونو دا دئدی کی، چین و روسیا ایله کیتابلارین چاپی باره ده موقاویره لری واردیر. آرزو ائتدی کی، آذربایجان یازیچی لار بیرلیسی ایله ده گله جکده بئله بیر موقاویره باغلانسن. دینیمیزین، عادت-عنعه لریمیزین، دئمک اولار کی، بیر اولدوغوندا اوخوجولار هر یکی اولکده ده چاپ اولونان کیتابلارا داها چوخ مارق گوستردیلر. آکادئمیک بکیر نبی یئو مارقلی معلومات اوچون تشککور ائتدی و دئدی کی، پروفئسور ق. پاشایئو یازیچی لار بیرلیسی نین تفتیش کومیسسیاسینین صدری دیر. تکلیف ائدیرم یازیچی لار بیرلیسی نین فعالیتی و استروکتور باره ده او دانیشسن.

من حاضیردا یازیچی لار بیرلیمیزین ۱۴۰۰-ه یاخین عضوو اولدوغوندا، رهبر اورقانلارین بئش ایلدن بیر یازیچی لارین قورولتاییندا سئچیلدیییندن، یازیچی لار بیرلیی نین صدری، دورد کاتیبی اولدوغوندا، تانینمیش یازیچی لارین یوبلئ لارینین یوکسک سوییه ده کئچیریلمه سیندن، پئسیایا چیخاندا اونلارا تقاعد وئريلمه سیندن، خالق قارشیسیندا خصوصی خیدمتلری اولان یازیچی لارا یوکسک پرتزیدنت تقاعد وئريلمه سیندن، آلیق «آذربایجان»، «اولدوز»، «قوبوستان» ژورناللارینین و هفته لیک «ادبیات قزئی» نین دوولتین کومه یی ایله نشریندن، یازیچی لار بیرلیی نین اوچ مرتبه لی بیناسینین پرتزیدنتیمیزین آیردیغی وسایط حسابینا تعمیر و برپاسیندان، تعمیردن سونرا آچیلشدا موخرم پرتزیدنتیمیزین شخص ایشتیراکیندان، ایستعدادلی گنج یازارلارا دوولت قایناغیندان، اونلارا دا پرتزیدنت تقاعد وئريلمه سیندن و سایردن سوز آچدیم.

آ.م.ع.آ-نین موخبیر عضوو تئیمور کریملی عرب-آذربایجان ادبی علاقه لریندن دانیشدی. دوکتور حوسئن جوما تئیمور کریملی نین تکلیفینه طرفدار چیخاراق دئدی کی، بو ایشه آنتولوگیا ایله باشلاماق داها یاخشی اولار. سوریادا آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی، آذربایجاندا سوریاد ادبیاتی آنتولوگیاسی بوراخیلسا، اوخوجولارین تصووروو داها دولغون اولار.

شاعیره فادییه گئیبول قئید ائتدی کی، دانیشیغینیزدا ایشله تدیینیز بیر چوخ عرب سوزلری گوستیر کی، تاریخن نه قدر یاخین اولموشوق. بو یاخینلیغی برپا ائتمک اوچون ادبی علاقه لر عوض سیزدیر. شوبه هم یوخدور کی، بو گوروش ادبی علاقه لریمیزین اینکیشافینا موثبت تأثیر ائده جک.

اونو دا دئیم کی، سوریایا سفریمیز، دئمک اولار کی، بوتون قزئت لرده دوستجاسینا ایشیق لاندیریلیردی. حقیقتن ده **حلبین موفتی سی دوکتور**

ماحمود اکامین دندیی سوزلر چین اولدو. نسیمی نین سوراغی
ایله سوریایا گتتدیک، قارداش اولدوق.

ایراق دیوانی و ییز^{۲۰}

قارداشیم عبداللطیف، م.ف.آخوندوون یوبلئی شنلیکلرینده گوندهلیک صمیمی و آچیق صوحتلر زامانی چوخ مسلهلر آیدین اولدو. اودور کی، بو یازی نین چاپ اولونماسی ایددیعاسیندا اولمادیغینیزی بیلدیردینیز. بونو موسکویا یولا دوشمزدن اوول سیزی باکی یا م.ف.آخوندوون یوبلئی شنلیکلرینه دعوت ائدن نیظامی آدینا ادبییات اینستیتوتونون تشکیل ائتدییی ویدا مجلسینده ده بیر داها تکرار ائتدینیز. عئینی زاماندا بعضی یولداشلارا گوندردیینیز گیلئی مکتوبونوزا، ۱۱ مای ۱۹۸۸-جی ایل تاریخلی یازینیزا گوره سیزدن اینجیمه مه ییمی و اللهجه ده بو ادبی موباحیثه نین دوستلوغوموزا خلل گتیرمه مه سینی تمنا ائتدینیز.

قارداشیم، سیز وطنه دونه ندن سونرا مقاله نیزی گئری گوتورمه دییینیزه گوره «ادبییات و اینجه صنعت» قزئی سیزین مقاله نیزین و منیم جاوابیمین چاپ اولونماسینی مصلحت گوردو. گومان ائدیرم کی، سیز دئین کیمی بو ادبی موباحیثه دوستلوغوموزا مانع اولا بیلمه یه جکدیر. هر شئیدن اوول، «یورد» قزئی صحیفه لرینده «آلتی ایل دجله-فرات ساحیللرینده» کیتابیم حصر ائتدیینیز دورد ایری حجملی مقاله یه و صمیمی حیسلرینیزه گوره تشککور ائدیرم. سیزه بیر ده اونا گوره مینتتدارام کی، منیم ایراق خالقینا، اونون مدنییتینه عئلیمنه، عادت-عنعه لرینه اولان درین محبتیمی دویاراق مقاله لرینیزده لازیمینجا

^{۲۰} دوکتور عبداللطیف بندراوغلونون مقاله سی ده، منیم بو جاواب یازیم دا «ادبییات و اینجه صنعت» قزئی نین ۲ دئکابر ۱۹۸۸-جی ایل تاریخلی سایندا چاپ اولونوب.

قیمت‌لندیرمیش‌سینیز. گومان ائدیرم کی، سوز وئردیبینیز کیمی، سینان سعیدین ترجمه‌سینده «آلتی ایل دجله-فرات ساحیللرینده» کیتابیمی عربجه، «آذربایجان شاعیرلری ایراغی ترنوم ائدیر» کیتابیمی ایسه آذربایجانجا چاپ ائده‌جک‌سینیز. یاخشی بیلیرسینیز کی، بیز ده بورادا سیزین ثمره‌لی فعالیتینیزی قیمت‌لندیریر، یئری گلدیکجه، آذربایجان اوخوجولارینا معلومات وئریریک. مثلن پروفئسور عابباس زامانوللا بیرگه «ادبیات و اینجه‌صنعت» قزتی‌نین دوز بیر صحیفه‌سینی باش رئاکتور اولدوغونوز «یورد» قزتینده گئدن یازیلارا حصر ائتمیشدیک.

او کی قالدی نسیمی‌نین ایراق دیوانینا، آذربایجاندا هامی بیلیر کی، همین نوسخه‌نی سیز آشکار ائتمیش‌سینیز. بو ال‌یازما ایله باغلی تدقیقات اثری ده یازمیش‌سینیز. یئری گلیمش کن، دئییم کی، «عیمادالدین نسیمی، ایراق دیوانی» کیتابینا یازدیغیم گیش مقاله‌سینین ۴-جو صحیفه‌سینی بوتولولکده سیزین تدقیقاتا حصر ائده‌رک، زحمتینیزی یوکسک قیمت‌لندیرمیشم. لاکین من «بو عوض سیز خزینه‌نی ایراغا اوچونجو سفریم زامانی (۱۹۷۲-۱۹۷۵) ایراقلی ادبیات‌شوناس عبداللطیف بندراوغلو ایله الده ائتدیک» جومله‌سینی ال‌یازما اوزه‌رینده بیرگه ایشله‌دیییمیزه و «یورد» قزتینده چاپ اولونان یازیمیزا گوره ایشله‌تمیشم. همین یازی‌دا اوخویوروق: «بویوک شاعیریمیز نسیمی‌نین آنادان اولماسینین ۶۰۰ ایللیی مونا‌سییتی‌یله سوویت‌لر بیرلیینده (آذربایجاندا) بو ایلین ایلول (سنتیابر) آییندا موختشم شلیک‌لر یاپیلاجاق‌دیر. بو خصوصدا عبداللطیف بندراوغلو ایله فیلولوگیا عئلم‌لری نامیزدی قزنفر پاشائیوین نسیمی حاققیندا حاضیرلا دیقلاری کیتاب آوقوست آییندا چاپ‌دان چیخاجاق‌دیر. (باغداد، «یورد» ۱۶ مای ۱۹۷۳، عیمادالدین نسیمی، ایراق دیوانی، باکی، ۱۹۸۷، ص. ۴). بلی، ایراقدا نسیمی حاققیندا ایکیمیزین تدقیقات اثریمیز چیخمالی ایدی. بونولا علاقه‌دار چوخ ایشلر گوردوک. سالمان مومتازین ترتیبی ایله ۱۹۲۶-جی ایلده باکی‌دا چاپ

اولونموش کیتابینی چتین لیکله تاپیب منه گوندردیلر. ج. قهرمانوون ایری حملهی «نسیمی نین لئکسیکاسی»، باشقا کیتابلار، قزئت و ژورنال مقاله‌لری ده اونون کیمی. نسیمی نین ال یازماسی اوزه‌رینده ایش آپارارکن بونلارا دا آرخالاندیق. لاکین سونرا معلوم اولدو کی، منیم آدیما اجنبی اولکده اجنبی ایله کیتاب چیخا بیلمز. چیخیلماز وضعیته دوشموشدوک. ایراق تورکمانلاری بیلیردیلر کی، هر گون باغداددان ۴۵ کیلومتر اوزاقدا یئرله‌شن فللوجه شهریندن باغدادا گلیرم. بیر یئرده ایشله‌بیریک. گئجه فللوجه‌یه قایدیرام. حیس ائدیردیم کی، جاماعاتین طعنه‌سیندن، هر حالدا، چکینرسینینیز. بو وضعییتدن چیخیش یولونو دا اوزونوز تاپدینیز. من «یورد» قزئتبنده «نسیمی دیوانی و بیز» ادلی یازی ایله چیخیش ائتمه‌لی اولدوم: «بیر نئچه سای اونجه «یورد» قزئتبنده نسیمی دیوانی نین ایراق نوسخه‌سینین تاپیلماسی و همین نوسخه اساسیندا عبداللطیف بندراوغلو ایله بو نوسخه حاققیندا کیتاب یازاجاغیمیزی وعد ائتمیشدیک. ایشیمین چوخلوغو اوزوندن و ایسته‌نیلن قدر ماتریال اولماسی سببندن بو ایشدن من واز کئچدیم. بیز بندراوغلو ایله بو دیوان نوسخه‌سی حاققیندا فیکیر موباديله‌سی آپاردیق و بو نوسخه‌نین اوزونو کیریل (روس) و عرب الیفباسی ایله کوچوردوک. آنجاق ایشه باشلامادیق. هر کس آیريجا ایشینه باشلایا بیلر...» (باغداد، «یورد» قزئت، ۲۵ اییول ۱۹۷۳، عیمادالدین نسیمی. ایراق دیوانی، باکی، ۱۹۸۷، ص. ۴).

سبز تنزلیکله کیتاب بوراخدینیز. تأسسوف کی، نه گیریش مقاله‌سینده، نه ده باکی‌دان باغدادا گتیردیییم، ایستیفاده ائتدییینیز و موندربجاندا قیناق کیمی گوستردییینیز کیتاب و مقاله‌له گوره آدیمی چکدینیز. اینجیمه‌دیم. چونکو زحمتینیز بوینومدا بویوک ایدی. بوتون بونلاری اوخوجولار اوچون دئییرم. چونکو بو دفعه سبز باکی‌یا گله‌نده نسیمی‌نین ایراق دیوانی باره‌ده عالیم‌لریمیزله فیکیر موباديله‌سیندن سونرا سیزه آیدین اولدو کی، باکی‌دا نسیمی ایله باغلی منیم آدیما

کیتاب چاپ اولونماییب. من کیتابین یالنیز ترتیبچی سی کیمی وئرلمیشم. او دا بیر حقیقتدیر کی، هر بیر ال یازمانی هر هانسی بیر شخص ترتیب ائدیب کیتاب کیمی بورا خا بیلر. بئله ایشلره گوره، یعنی دئمک اولار کی، پاراسیز (پولسوز) گورولن ایشلره، زحمته گوره ترتیبچی یه یالنیز راضیلیق ائدیلمیر. هله ۱۹۶۸-جی ایلده خالق شاعیری رسول رضا ایله «کرکوک بایاتی لاری» نی ترتیب ائدیب نشر ائتدیره ندن سونرا، «آرزو-قنبر داستانی» نی (گنجلیک، ۱۹۷۱)، رسول رضانین رئاگته سی ایله «کرکوک ماهنی لاری» نی (گنجلیک، ۱۹۷۳) و باشقا کیتابلاری ترتیب ائدیب اوخوجولارا چاتدیرمیشام. بو ایش آذربایجاندا اولدوغو کیمی، ایراقدا دا یوکسک قییمت لندیریلدی. عطا ترزی باشی، ممولود طاها قایاچی و باشقالاری «قارداشلیق» ژورنالیندا مقاله لر چاپ ائتدیلر.

بونولا بئله، نه گیزله دیم، چوخ ایستردیم کی، آدیم ایراق دیوانی نین ترتیبچی سی کیمی سیزینله قوشا گنده ایدی. بو حالدا کیتابا دیققت داها دا آرتاردی. من بو باره ده سیزه مکتوب دا یازدیم. سیز بو گونلرده باکی یا گله نده معلوم اولدو کی، عونوانینیزی دیشیب سینیز. حتتا سون مکتوبومو دا، دئدییینیزه گوره، سیزه بیر ایلدن سونرا چاتدیریبلار. قارداشیم، گیلئی له یازیر سینیز کی، چاپ ائتدیردیینیز نسیمی کیتابی ایراقدا ایلك کیتاب ایدی، چونکو سیزدن اوول هئچ کیم نسیمی حاققیندا ایراقدا کیتاب چاپ ائتدیرمه میشدی. مگر من بونو اینکار ائتمیشم؟ مگر من گوردویونوز ایشه قییمت وئررکن خسیس لییه یول وئریشم؟ منه بئله گلیر کی، زحمتینیزی لاییقینجه قییمت لندیرمیشم: «کیتاب (سیزین کیتاب - ق.پ.) ایراقدا یاشابان و آذربایجانجا دانیشان بو خالقا آذربایجان ادبی دیلی نین و بدییی فیکری نین ان بویوک اوستادلاریندان بیر ی - داهی شاعیریمیزین یارادیجیلیگی باره ده ایلك توحفه اولماق باخیمیندان بویوک قییمت کسب ائدیر». (باخ: عیمادالدین نسیمی. ایراق دیوانی. باکی، ۱۹۸۷، ص. ۴۰).

قارداشیم، نسیمی نین ایراق دیوانی نین باکی دا چاپی ایله علاقه دار ان بویوک ایرادینیز بعضن کلمه لرین یئری نین دییشدیرلمه سی، بعضن ده سوزلرین عوض لئمه سی ایله باغلی دیر. عالیم لریمیزله و شخص منیم له صوحتده دئدینیز کی، ایراق عئلم لر آکادئمیاسیندا اولدونوز. سیزه دئدیلر کی، چاپ زامانی ال یازما نئجه دیرسه، ائله جه ده ساخلانیلمالیدیر. بیر سوزه ده توخونماق اولماز. اینانین کی، بیزیم عئلم لر آکادئمیاسینا دا موراجیعت ائتسه نیز، عئینی جاوابی آلاردینیز. صوحت هر هانسی بیر اثرین آکادئمیک نشریندن گنده نده بئله اولمالیدیر. مثلن، پروفئسور ج. قهرمانوو عرب حوروفاتی ایله نسیمی نین اثرلرینین عئلمی-تنقیدی متنی نین اوچ جیلدلیینی ترتیب ائده رک ۱۹۷۳-جو ایله ده آکادئمیانین «عئلم» نشریاتیندا چاپ ائدیله نده بئله حرکت ائتمیشدیر. لاکین ج. قهرمانووون ائله همین ایله ده ترتیب ائده رک «گنجلیک» نشریاتی طرفیندن نشر ائدیله نده «منده سیغاز ایکی جاهان» اثرینده بونا راست گلیمیریک. بونا بیز پروفئسور م. قولوزاده نین (اوشاق گنج نشر، ۱۹۶۲)، آکادئمیک ح. آراسلی نین (آذر نشر، ۱۹۷۳)، پروفئسور ع. صفرلی نین (معاریف، ۱۹۸۵) ترتیبی ایله کوتله وی تیراژا گئیش اوخوجو کوتله سیننه چاتدیریلان کیتابلاریندا تصادوف ائتمیریک. بونولا بئله، سیزینله راضیام کی، گرک چیخاریشدا ایراق دیوانیندا گئدن سوز و سایر نئجه وارسا، ائله جه ده گوستریلهیدی. دوغرو اولراق یازیرسینیز کی، ۷۰۰-دن آرتیق کلمه نین یئرلری و یا اوزلری دییشدیریلیب. یوخلاسانیز باشقا شئعیرلرده ده بئله دوزه لیش لره راست گله جکسینیز. آنجاق گلین گورک اوخوجوبا هانسی دییشیک لیک لر چاتدیریلیب و بونولا ایراق دیوانی اوز دیرینی ایتیریب، یا قازانیب. طبیعی کی، مقاله نین حجمینی نظره آلیب بیر-ایکی میثاللا کیفیات لئه جه ییک. شاعیرین «یانیرام» ردیفلی چوخ گوزل بیر شئعی واردیر. شئعیرین بئیتلری بئله بیتیر: بتر یانیرام، قمر یانیرام، دیلر یانیرام، سئور یانیرام.

ایراق دیوانیندا بیر بندین سون میصراسی بئله بیتیر: هر نه کی، تقدیر ائدر، حوکم آئیندیر یانیرام. سیز سهوی اولدوغو کیمی وئریب سینیز. (ایراق دیوانی، ص. ۱۳۷). آیدیندیر کی، بو کاتیبین سهوی دیر. اولا بیلمز کی، نسیمی کیمی نهنگ بئله بیر قافییه خطاسینا یول وئرسین. طبیعی کی، موقاییسه دن سونرا حقیقتی اوزه چیخاردیق و رئداکتورون تکلیفی ایله «قدر یانیرام» یازدیق. «عیمادالدین نسیمی. ایراق دیوانی» ندا گوستردیییم کیمی (ص. ۱۶۴)، ح. آراسلی بو بیئتی نوقصانلی اولدوغوندا عومومیتله ترتیب ائتدییی کیتابا داخل ائتمه میشدیر. (باخ: نسیمی، سچیلیمیش شعرلری، آذرشر، ۱۹۷۳، ص. ۱۲۷). منه بئله گلیر کی، بیئت نوقصانلی اولدوغوندا اونو کیتابا داخل ائتمه مکدن سه، دقیق لشدیریب اوخوجویا چاتدیرماق، عئلم عالمینه بیلدیرمک داها یاخشی دیر.

بئله حاللارا، تصادوف کی، سیزین چاپ ائتدیردیینیز ۹۵ شعرین بعضی لرینده ده تصادوف ائدیلیر. مثلن، ایراق دیوانیندا یئر آلان «گوستریر» ردیفلی (ص. ۶۰) شعرین ۴-جو بیئتی، «سن سیز» ردیفلی (ص. ۸۴)، شعرین ۵-جی بیئتی، «بیلمز» ردیفلی (ص. ۸۵) شعرین ۲-جی بیئتی، «اولدو، گل» آدلی شعرین (ص. ۱۱۷) ۳-جو بیئتی، «سیزلره» آدلی شعرین (ص. ۲۰۱-۲۰۲) ۵ و ۶-جی بیئت لری، ایراق دیوانی نین ۱۶۶-۱۶۷-جی صحیفه سینده ۱۴ بیئت لیک شعرین ۸ بیئتی کیتابینیزدا گئتمه ییب. سیزین کیتابینیزدا بو شعرلر ۱۸۳، ۹۸-۹۹، ۱۹۴، ۱۹۸-۱۹۹، ۲۰۳-۲۰۴، ۴۹-۵۰-جی صحیفه لرده دیر. قارداشییم، بونلاری سادالاماقدا مقصدیم سیزده نوقصان آخارماق دئییل. سوال اولونور، نییه بو بیئت لر کیتابینیزا دوشمه ییب؟ بلکه همین بیئت لری اوخویا بیلمه میش سینیز. اصلا یوخ. بیز اونلاری هله ۱۹۷۳-جو ایلین یابیندا بیرگه اوخوموشدوق. من ده اونلاری اولدوغو کیمی کوچورموشدوم. مسله بوراسیندادیر کی، همین بیئت لرده قافییه، وزن، معنا تحریف لری واردیر. منیم هئج بیر شوبه هم

یوخدور کی، اگر الینیزده باشقال یازمال نوسخه لری و یا کیتابلار اولسایدی، دقیق لشمه لر ائدیلردی. چوخ قییمتلی بئیت لر ایراق دیوانیندا اولمامیش کیمی کیتابینیزدان کناردا قالمازدی. دئمهلی، یئری گلدیکجه، دقیق لشدیرمه یه ائحتیاج واردیر. بیر حالدا کی، صوحت دقیق لشمه نین ضروری لیپندن گئدیر، باشقا بیر میثال دا وئرمک یئرینه دوشردی. نسیمی نین ایراق دیوانیندا «چون فنا دارینی منصوره اولوبدور ایسته یین» (ص. ۸۱) میصراسی واردیر. بونو سیز کیتابینیزدا عئینی یله بئله جه ده وئریب سینیز.

م. عسگروولا دوزه لیش ائده رک: «چون فنا دارینی اول منصور اولوبدور ایسته یین» شکلنده وئرمیشیک. بوتوو شئعیرده دقیق لشمه خاطیرینه بیر سوز دییشیرسه، بو اثرین خئیرینه دیر. دئیک کی، ایراق دیوانی نین ۱-جی صحیفه سینده گئدن «یشده گور» آدلی ۱۱ بئیتدن عیبارت شئعیرده یالیز بیر سوز «دووری» عوضینه «وردی» - گول یازیلیرسا، بو اثره خلل گتیرمیر.^{۲۱} دقیق لشدیرلمه سی واجیب اولان بئله قاملارا اثر بویو راست گلیمک اولور.

بونونلا بئله، اونو دا دئمک واجیدیر کی، من «عیمادالدین نسیمی. ایراق دیوانی» اثری نین ال یازماسینی نشریياتا ایراق دیوانیندا اولدوغو کیمی تقدیم ائتمیشدیم. کلاسیک ادبیاتیمیزین بیلجی سی، مرحوم شاعیر و عالیمیمیز ابولفضل حوسئینی ال یازمایا ۱۰ صحیفه دن عیبارت تنقیدی رأی یازیب، «یازیچی» نشریياتینا تقدیم ائتدی. اثرین بئله وزن، قافییه و معنا خطالاری ایله چاپ اولونماسینا قطعی ائعتیراضینی بیلدیردی. نشریياتین سابق دیرئکتورو، گورکملی ناشیریمیز اؤدر خان بابایو کیتابین رئداکتورو ممدعلی عسگرووو و منی نشریياتا چاغیردی. قارار گلدیک کی، ضروری اولان دقیق لشدیرمه لر ائدیلیسن.

^{۲۱} عاریضین وردی جینان دیر - یاناغین گولو بئهیشدیر.

قارداشیم، حقیقت بئله دیر. لاکین سیزین آتالار سوزوندن بیر حقیقتی ده آنلادیم: «آدام هر دوشه‌نده بیر عقل قازانیر». نسیمی‌نین ایراق دیوانینی ایندی ترتیب ائتسه‌دیم، آکادئمیک نشری اولماسا بئله، دوزه‌لیش‌لری بیر-بیر گوسترددیم. او ایشی اونسوز دا رئاکتورلا بیرگه گورموشدوک. بو بیزیم زحمتیمیزی ده نوماییش ائتدیرمیش اولاردی.

قارداشیم، یازینیزین ۵، ۶، ۷-جی بندلرینده گلدییینیز نتیجه ان آزی اینصافسیرلیقدیر. بیلیم‌رم نه‌یه گوره یازیرسینیز: «هله دوکتور قصفنر بو ال‌یازمانین هارادا تاپیلما‌سینی دا بیلمه‌بیر. قصفنر ۱۹۸۷/۱۲/۳-جی ایلده، یعنی بیرینجی کیتابیندان ۶ آی سونرا چاپ اوچون ییغیلماغا وئريلمیش «ایراق دیوانی»-نین نسیمی‌نین بویوک حجملی دیوان نوسخه‌سینین بشیر کویونده تاپیلدیغینی ایراقدان اویرنمیش، اوز یانلیشلیغینی باشا دوشور و بئله دئیر: «نسیمی‌نین ایراق دیوان نوسخه‌سینی بیزه کرکوک ویلایتی‌نین توز خورماتو قضاسی‌نین بشیر کندینده یاشایان، یاشی یوزو کئچن اوزونو شاه ایسماعیلین نوه- نتیجه‌لریندن حساب ائدن سئید حیدر توحفه ائتدی» (عیمادالدین نسیمی. ایراق دیوانی، یازیچی، باکی، ۱۹۸۷، ص.۳۰) بلی، قصفنر موعلیم آلتی آی سونرا اوز سهوینی باشا دوشور و ایراقدان آلدیغی معلوماتی اولدوغو کیمی یازیر».

قارداشیم اینصافین اولسون. هله کیتاب چیخامیشدان دوز بئش ایل اوول، ۱۹۸۲-جی ایلده «اولدوز» ژورنالی‌نین ۱۰-جو نومره‌سینده (ص.۵۳) «نسیمی‌نین ایراق دیوان نوسخه‌سی و نامعلوم شئیرلری» آدلی مقاله‌مه همین جومله‌نی عئینی ایله وئریمیشم. بوندان علاوه، بو حاقدان معلومات ایراق دیوانی‌نین باغدادا ۱۹۷۳-جو ایلده اوزونو کوچوردیوم ایکی عومومی دفتیرین بیرینجی‌سینین ۱-جی صحیفه‌سینده ده یئر آلیر. او کی قالدی توز خورماتو و یا تزه خورماتو مسئله‌سینه، سیز بو باره‌ده هئچ یئرده یازمامیش‌سینیز. ندنسه، منه ائله

گلیب کی، بشیر کندی توز خورماتو قضاسینا داخیلدر. بلکه اوولر اینضیباطی بولگو بئله اولوب، بیلمیرم. هر حالدا، دوزه‌لش اوچون تشککور ائدیرم. منیم توسدان بئله چوخ صوحت آچماغیم ایسه باشقا بیر مسله، ایندی‌یه قدر نسیمی‌شوناسلیقدا قارانیق قالان، ماتئناداراندا ساخلانیلان ال‌یازما نوسخه‌سینین اوزونون هارادا کوچورولمه‌سی ایله علاقه‌دار اولموشدور. نسیمی‌شوناس عالمیمیز ج.قهرمانوو آدی‌چکیلن ال‌یازما اوزه‌رینده تدقیقات آپارارکن یازمیشدیر: «کاتب حوسئن علی ایبن صفر علی اوزونون «حاجی قیوملو» جاماعاتیدان اولدوغونو و توسدا مسکن سالدیغینی ال‌یازمانین سونوندا قئید ائدیر. فیکریمیزجه، توس شکیلنده یازیلیمیش یئرین آدی عرب قرافیکاسینا اساسن «توس» کیمی دئییل، آذربایجان تلفوظونه اساسن «تووس» (توس) کیمی اوخونمالیدیر (باخ: عیمادالدین نسیمی. اثرلری. بیرینجی جیلد، باکی، ۱۹۷۳، ص. ۳۷-۳۸).

آپاردیغیمیز تدقیقاتدان، سیزین اوزه چیخاردیغینیز ال‌یازماسی ایله ماتئناداراندا ساخلانیلان ال‌یازما نوسخه‌سینده گئدن شئعیرلری موقایسه ائتدیکدن سونرا اونلارین آراسیندا ائله بیر فرق گورمه‌دیک. پروفئسور ج.قهرمانووون صوحت آچدیغی «توس»ون ائله کرکوک ویلایتی‌نین توز خورماتو قضا مرکزی اولدوغونو گوستردیک. بونو سیز توس دا دئیرسینیز.

قارداشیم، یازینیزین ۹-جو بندینده نه دئمک ایسته‌دیینیز، نه‌یه ایراد توندوغونوز معلوم اولمادی. او کی قالدی ۱۰-جو بنده، دئمک لازیمدیر کی، سیز بو شئعیرلین یالیز الینیزده اولان نوسخه‌لرده اولمادیغینی گوستریرسینیز (باخ: عبداللطیف بندراوغلو. عیمادالدین نسیمی البغدادی. آراشدیرما و سئچیلیمیش شئعیرلر. باغداد، ۱۹۷۳، ص. ۱۷۸).

من ایسه ۱۴ شئعیرین بوتون موجود کیتاب و ال‌یازمالاریندا یئر آلمادیغی باره‌ده قطعی سوز دئیمیشم. ائله بوراداجا دئییم کی، صوحت آچدیغینیز «ایشده

گور» شعری (سیزین کیتابدا، ص. ۶۹، ایراق دیوانی، ص. ۱۰) باشقا کیتاب و ال یازما نوسخه لرینده ده واردیر. (باخ: ح. آراسلی، ص. ۲۹۱، ج. قهرمانوو، ۱-جی جیلده، ص. ۷۱). «گل، ائی سرکش، نصیحتدن بوراخ عقلم قولاغینا...» (سیزده، ص. ۴۰) شعری باره ده عومومیته هئچ نه دئمه میس سینیز. ساده جه اولاراق شعری کیتابینیزا داخل ائتمیش سینیز.

آیریجا اولاراق، «آلتی ایل دجله-فرات ساحیللرینده» کیتابیمدان آلتی سطیرلیک جومله دن «نسیمی یه عایید اولماسی ائحتیمال ائدیلن ۱۲۹ شعیردن ۱۳-نو اوزه چیخاردیم. بو، ایراقدا یاخشی قارشیلاندی» حیصه سینی گوتوره رک بویوک موباحیثه آچمیش سینیز. هر شئی دن اوول، اونو دئییم کی، من ۱۲۹ شعیردن ۶۸-نی اوزه چیخارمیشام. کیتابدا مطبعه خطاسی گئدیپ، «عیمادالدین نسیمی. ایراق دیوانی» کیتابینا یازدیغیم گیریش مقاله سینده (ص. ۶) بو سهو دوزه لدیلیب.

من «بو، ایراقدا یاخشی قارشیلاندی» دئیهنده ایراقلی عالیم، ایراق-آذربایجان ادبی علاقه لری یولوندا سیزین کیمی یورولمادان چالیشان سینان سعیدین باغداد رادیوسو ایله آذربایجانجا-تورکمانجا «یئددی گونده بیر» آدلی هفته لیک وئریلیشینی نظرده توتوموشام. سینان سعید «ایراق-کرکوک بایاتی لاری»، «آلتی ایل دجله-فرات ساحیللرینده»، «کرکوک فولکلورو آتولوگیاسی» و بو سون کیتابا نئچه-نئچه وئریلیش لر حصر ائدیپ، وئریلیش لر یازیلان لئنتلری بیزه گوندرمیشدیر. تأسسوف کی، سون واختلار سیزینله هئچ بیر علاقه میز یوخ ایدی. بو گونلرده باکی یا گلرکن عونوانینیزین دیشدیینی بیلدیردینیز. اودور کی، مکتوبلاریمیز و کیتابلاریمیز سیزه چاتمیرمیش. شاعیر جابیر نوروزلا گوندردییم «آلتی ایله دجله-فرات ساحیللرینده» کیتابیم سیزه چاتان کیمی «یورد» قزئتینده دورد ایری مقاله یازدینیز. شوبه هم یوخدور کی،

«اگر بئله بير شئيدن خبريميز اولسايدى، بيز بو يازى و مقاله لرى ممنونيت له «يورد» قزئتنده و «بيرليك سسى» مجموعه سينده چاپ ائدرديك» سوزلرينى صميمى-قيلدن دئيرسينيز و گله جكده بو بئله ده اولاجاق. قارداشيم، مقاله نيزين ۱۲-جى بندى باره ده اونو دئيه بيله رم كى، نسيمى نين ايراق ديوانى نين ۱-جى، سونونجو و ائله جه ده ۸۹-جو صحيفه لر نين فوتوصورتينى وئرمك له قيمي تلى بير ايش گورموش سونوز. لاكين دئيرسينيز كى، بو شئيرلرين هئچ بيرينى ترتيب اتديييم كيتابدا وئرمه ميشم. گورونور، «عيمادالدين نسيمى. ايراق ديوانى» كيتابينى ديققتله اوخوماغا ايمكانينيز اولماييب. عكس تقديرده، همين كيتابين ۱۱-جى صحيفه سينده ايراق ديوانى نوسخه سينين ۱-جى صحيفه ده يئر آلان «ايشده گور» رديفلى شئرين و ائله جه ده ايراق ديوان نوسخه سينين ۸۹-جو صحيفه سينده فوتوصورتينى وئرديينيز شئيرلرين هامى سينين ترتيب اتديييم كيتابدا گئتدييندن خبرينيز اولاردى (باخ: عيمادالدين نسيمى، ايراق ديوانى، باكى، ۱۹۸۷، ص. ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳). او كى قالدى ايراق ديوان نوسخه سينين آخيرينجى صحيفه سينده اولان شئره، همين صحيفه ده كى شئرين ياريسيندان چوخو مورككبله لكه لنديينه گوره متنى اوخوماق مومكون دئييل. كيتابينيزين ۶۷-جى صحيفه سينده وئريلميش سون صحيفه نين فوتوصورتينه باخسانيز، شوبهه سيز كى، منيمله راضيلاشاجاقسينيز. اكر متنى اوخوماق مومكون اولسايدى، «ايشده گور» شئرينين فوتوصورتينى و شئرين اوزونو آيريليقدا كيتابينيزدا وئرديينيز كيمى (ص. ۶۵، ۶۹) ائله بو شئرى ده وئرديينيز.

قارداشيم، چوخ حاقلى اولاراق قئيد ائديرسينيز كى، هر بير تايپلان ال يازما ايلك دفعه چاپ ائديله نده بوتوو، كاميل بير شكلده چاپ ائديلمه ليدير. خصوصن ده بو ال يازماسى كى، ايراقدا بويوك شاعير نسيمى نين شئيرلرينى ايچينه آلان نادير بير ال يازماسى دير. سيزينله تامامى يله راضييام. نسيمى نين ايراق ديوانينى

ترتیب ائدرکن بیر آن بئله بونو یاددان چیخارمامیشام. چالیشمیشام کی، بوتون شئیرلرین نشرینه ناییل اولوم. سیزین کیتابدا ایسه جمعی سی ۹۵ شئیر وئریلمیشدیر...

قارداشیم عبداللطیف، ال یازماداکی وزن، معنا، قافییه تحریف لری ایله علاقه دار نشرده کی دقیق لشدیرمه تشبیه لری نی یانلیشلیق آدلاندیرارکن دئییرسینیز کی، گونا ههم ده «اوزلرینی نسیمی شوناس سایان آذربایجانلی عالیم لرده دیر». کیتابین حاضیر لاسیندا کیم لرین زحمتی اولدوغونو موقددیمه دن بیلیرسینیز. ایسته بیرم اونو دا بیله سینیز کی، همین عالیم لرم مو عاصیر آذربایجان نسیمی شوناسلیغی نین تانینمیش نوماینده لریدیر و اونلاری بئله کینایه لی خاطیر لاماغینیزی روا گورمزدیم.

قارداشیم، آتالار یاخشی دئییب: «چکیشمه سن برکیشمزسن». قوی بیزیم امکد اشلیغیمیز بوندان سونرا دا دیلی بیر، قانی بیر خالقیمیزین وحدتی نامینه داها دا مو حکم لنسین. بو ساحه ده اوزه ریمیزه دوشن وطن داشلیق بورجونو لیاقتله یئرینه یئتیرک.

حورمتله: قاضنفر پاشایئو

۱۵ نوایر ۱۹۸۸-جی ایل.

پ.س. ادبی ایجتیماعیت یاخشی بیلیر کی، بو ادبی موباحیثه دوستلوغوموزا خلل گتیرمه دی. ع. بندراوغلو «آلتی ایل دجله-فرات ساحیل لرینده» کیتابینی عرب دیلینه ترجمه ائده رک باغداددا بویوک تیراژلا چاپ ائتدیردی (۱۹۹۶). بیر ایل اونجه ایسه مدنیت ناظیر لیبی نین خططی ایله «ایراق-تورکمان فولکلورو» کیتابیمی درج ائتدیرمیشدی (۱۹۹۵). بوندان باشقا، رسول رضانین بیرگه ترتیب ائتدیریمیز «آغلایان چوخ، گولن هانی؟» (کرکوک، ۲۰۰۷، ۱۸۲

ص) و ائلچنین «ماحمود و مریم» کیتابلارینی (کرکوک، ۲۰۰۷، ۲۱۵ ص) گئیش گیریش مقاله‌لری ایله چاپ ائتدیک. باکی‌دا ایسه ع.بندراوغلونون «گوپلر اونوتمودشو یاغا‌غایینی» («یازیچی»، ۱۹۹۱)، «یولون سونونادک» («عئلم»، ۲۰۰۱) کیتابلارینی، ائله‌جه ده بیرگه حاضیرلادیغیمیز «آذربایجان فولکلورو آتولوگیاسی»، ایراق تورکمان جیلدی (باکی، ۱۹۹۱، ۴۶۸ ص) و «چاغداش ایراق شعریندن سچمه‌لر» (باکی، «عئلم»، ۲۰۰۱) کیمی کیتابلاری چاپ ائتدیردیک. دوکتور ع.بندراوغلونون نشر ائتدی «یورد» درگی سینده منیم و باشقا عالیم‌لریمیزین نئچه-نئچه مقاله‌میز درج ائدیلدی.

ع.بندراوغلونون مندن اینجیمه‌سینین اساس سببی ایسه بدخا‌ه‌لاریمین اونا مکتوب یازاراق «عیمادالدین نسیمی. ایراق دیوانی» کیتابینا گوره گویا نشریاتدان او دوور اوچون عاغلایسیغماز مبلغ اولان ۸۴ مین مانات (روبل) پول آلمایمی گوسترمه‌لری ایمیش. بو و دیگر مسله‌لره آیدینلیق گتیرمک اوچون «یازیچی» نشریاتی‌نین اصلی نیظامی گنجوی آدینا آذربایجان ادبیاتی موزئینده شخصی آرشیویمده ساخلانیلان رسمی سندی‌نین صورتینی بورادا وئرمه‌یی موناسیب بیلدیم.

۱۹۸۸/۹/۲۰

۵۵/۷

معلومات

۱۹۸۴-جی ایله «یازیچی» نشریاتی بویوک آذربایجان شاعیری نسیمی‌نین «ایراق دیوانی» ادبیات‌شوناس-عالیم، ترجمه‌چی قضنفر پاشایئوین ترتیبینده نشر ائتمیشدیر.

بوندان سونرا ایراق مطبوعاتیندا عبدوللطیف بندراوغلونون قضنفر پاشایئوی پلاگیاتلیقدا گوناھلاندیران قئیدلری درج اولونموشدور. قضنفر پاشایئو «ایراق دیوانی»نی عرب الیفباسیندان بیزیم الیفبایا کوچوروب ترتیب ائتدییینه گوره، کیتابدا دا آدی ترتیبچی کیمی گئتدییینه و بو نشرین هئچ بیر نشری تکرار ائتمه دییینه گوره پلاگیاتلیق اوز-اوزنه سیرادان چیخیر.

ع.بندراوغلونون بو مسئله ایله ماراقلانماسینین سببینه گلینجه، نشریاتا معلومدور کی، ۱۹۷۳-جو ایلهده ایراقدا آشکار ائدیلمیش دیوان حاققیندا او، همین ایللرده ایراقدا چالیشان ق.پاشایئوله بیرگه کیتاب یازماق نیتینده اولوب، لاکین موعین سببلر اوزونده بیرگه ایش باش توتماییب. «یورد» قزئتینده درج ائدیلمیش «نسیمی دیوانی و بیز» آدلی یازی دا ق.پاشایئو موشرک کیتابدان ایمتینا ائتدیکلرینی و هر کسین موستقیل چالیشماق حوقوقونو اوخوجولارا بیلدیریب. ع.بندراوغلو نسیمی نین ایراق دیوانی حاققیندا آیریجا کیتاب بوراخدیرمیش، اورایا جمعی ۹۵ شئعیر داخل ائتمیشدیر.

ق.پاشایئو ایسه، دئمک اولار کی، ال یازمادا یئر آلان بوتون شئعیرلری کیتابا سالمیشدیر.

ترتیب ایشی نین مادی طرفینه گلینجه، بیلدیریریک کی، کیتابین ترتیبی اوچون ق.پاشایئو جمعی ۵۸۲ مانات پول آلیب. بو دا کیتابین عرب الیفباسیندان کوچورولمه سی و ماکینادا یازیلما سی موقاییلینده چوخ جوزی بیر مبلغیر و زحمتینه بئله دیمز.

«یازیچی» نشریاتین نین باش رئاكتورو

ص.روستم خانلی

نسیمی ایرثی نین تدقیقی و نشری تاریخینه بیر نظر

آدی دونیانین اولمز صنعتکارلاری سیراسیندا شرفلی یئر توتان، پوئزییامیزدا یئنی، چوخ علامتدار بیر دوورون باشلانغیجی اولان، آذربایجان دیلینی ادبی-بدیعی دیل سوییه‌سینه یوکسه‌لدن قودرتلی صنعتکار عیمادالدین نسیمی زنگین ایرث قویوب گئتمیشدیر. شاعیرین دوغما آذربایجان دیلینده و فارسجا دیوانلاری مووجوددور. عئلم عالمینه اونون خئیلی سaida عربجه شئعیرلری ده معلومدور. گومان کی، کافیر، دینسیز دامغاسی ایله دامغالاندیغینا و ائعدام ائدیلدییینه گوره نسیمی نین ایرثی نین تدقیقی و نشرینه اولوموندن چوخ-چوخ سونرالار، ۱۹-جو عصرین اورتالاریندان باشلانمیشدیر. شاعیرین اثرلری ایلك دفعه ۱۲۶۰ هجری ده (میلادی ۱۸۴۴) ایستانبولدا چاپ اولونموشدور. بو «دیوان» دا شاعیرین آذربایجانجا یازدیغی ۲۶۵ مثنوی سی، قصیده و قزللری، ۱۶۷ روباعی و تویوقلاری، عرب دیلینده ایکی قزلی، فارسجا ۲۵ قزل و قصیده سی، بیر ترجیع بندی یئر آلیر. شاعیرین اثرلری تورکییه ده سونرالار داها ایکی دفعه ۱۲۸۸ (۱۸۷۱ میلادی) و ۱۲۹۸ هجری (۱۸۸۰) ایللرینده چاپ اولونموشدور. پروفئسور م. قولوزاده نین گوستردییی کیمی، بو نشرلر نوقصانلاردان خالی اولمامیشدیر. ان باشلیجاسی اودور کی، بو نشرلرده شاعیرین دیل-ایفاده خصوصیتلری دیشدیربله رک عوئمانلی لاشدیریلیمیشدیر. اونلار بیوقرافیک کاراکتر داشیمیش، تذکیره سوییه سیندن یوخاری قالخا بیلمه میشلر. لاکین فواد کوپرولودن باشلا یاراق تورکییه ده تدقیقاتچی لار نسیمی حاققیندا عئلمی فیکیر سویله مه یه

باشلامیش، شاعیرین بدیعی دیلین تاریخی اهمیتی حاققیندا ماراقلی مولا حیظه لر ایره لی سورموشلر.

آکادمیک ف. قاسیمزاده و پروفئسور م. قولوزاده نین تدقیقاتلاریندان گورونور کی، تورک عالیم لری عابدولباقی گول پینارلی، وصفی ماهیر قوجاتورک، ایبراهیم اولغون، حوسئین آیان و باشقالاری نسیمی یارادیجیلیغی نین اوزوندن سونرا گلن شاعیرلره قووتلی تأثیریندن سوز آچمیش، شاعیرین یارادیجیلیغینی یوکسک قییمت لندیرمیشلر. ماراقلی دیر کی، حوسئین آیان نسیمی نین حیاتی، شخصییتی، اثرلری و تورکجه دیوانی نین عئلمی-تنقیدی متینه داییر دوکتورلوق دیسئترتاسیاسی یازمیشدیر.

ایبراهیم اولغونون ایسه شاعیرین تورکیه ده و باشقا یئرلرده اولان، اوولر بیزه معلوم اولمایان ال یازما نوسخه لریندن سوز آچماسی نسیمی شوناسلارا عوض سیز خیدمت کیمی قییمت لندیریلمه لیدیر.

نسیمی ایرثی آوروپادا دا عالیم لرین دیققت مرکزینده اولموشدور. اونلارین آراسیندا تانینمیش شرق شوناس عالیم لر، تورکولوق هاممئر-پورقشتال (آلمان)، تورکولوق ا.ج. گیب (اینگیلیس)، تورکولوق آ. بومباجی (ایتالیان)، ک. بوریل (آمریکالی) و باشقالاری واردير. اونلارین اثرلرینده باشقا تورک دیللی خالقلا رین کلاسیک لری ایله یاناشی، نسیمی و فوضولی دن ده آیريجا بحث ائدیلیر.

روس شرق شوناسلاری و. اسمیرنوو، آ. کریمسکی، ی. بئرتئلس، ا. براقینسکی و باشقالاری دا نسیمی یارادیجیلیغینا داییر تدقیقاتلار آپارمیشلار.

نسیمی یارادیجیلیغیندان آذربایجاندا ایلک دفعه اساسلی شکیلده بحث ائدن ادبیات تاریخمیزین تدقیقی و نشری ساحه سینده موستنا خیدمتلر گوسترن سالمان مومناز اولموشدور. تدقیقاتچی ترتیب ائتدیی «سئید عیمادالدین نسیمی. اثرلری» کیتابینی ماراقلی گیریش مقاله سی ایله ۱۹۲۶-جی ایلده چاپ

اٲتدیرمیشدیر. سالمان مومتازین کیتابا یازدیغی گیریش مقاله‌سی آکتواللیغینی ایتیرمه‌دیییندن سونرالار «آذربایجان ادبیاتینا داییر قایناق‌لار» کیتابینا (باکی، ۱۹۸۶، ص. ۱۴۴-۱۵۰) داخل ائدیلیمیشدیر.

اونو دا دئیک کی، سالمان مومتازین ترتیب اٲتدییی کیتاب شاعیرین ایستانبول «دیوان» نوسخه‌سیندن او قدر ده فرق‌لنمیر. بونونلا بٲله، دٲمه‌لیبیک کی، سالمان مومتاز کیتابا شاعیرین آذربایجانجا بیر قزلینی و فارسجا ۴۰-۱ یاخین شٲعیرینی علاوه اٲتمیش، اٲله‌جه ده سون حرف‌له اساسن دیوان قورماق عنعنه‌سیندن ایمتینا اٲده‌رک شٲعیرلری باشلانغیج حرف‌لر اساسیندا سیرالامیشدیر.

آز سونرا ح.آراسلی‌نین نسیمی‌یه حصر اٲتدییی «فداکار شاعیر» (باکی، ۱۹۴۲) آدلی کیچیک‌جملی اثری، ایبیرمی ایل سونرا ایسه پروفٲسور م.قولوزاده‌نین شاعیرین رٲسپوبلیکا‌ال‌یازمالار فوندوندا (ایندیکی‌ال‌یازمالار اینستیتوتو) ساخلانیلان باکی‌ال‌یازمالاری اساسیندا ترتیب اٲتدییی «نسیمی. سٲچیلیمیش اثرلری» (باکی، ۱۹۶۲) کیتابی ایشیق اوزو گوردو. خالق شاعیری رسول رضا حلب شهرینده شاعیرین قبرینی زیارت اٲتدی و «جاهانا سیغمایان شاعیرین قریب مزاری»، «بویوک شاعیر حاققیندا قٲیدلر» کیمی بو گون ده اهمیتیینی ایتیرمه‌ین مقاله‌لرله چیخیش اٲتدی. بونونلا بٲله، دٲمه‌لیبیک کی، نسیمی ایرٲی‌نین موکمل اویره‌نیلمه‌سینه ۲۰-جی عصرین ۷۰-جی ایللریندن باشلانیلیمیشدیر. سووٲت دونمینده عنعنه‌یه گوره گورکملی شخصیت‌لرین یوبلٲی‌لری کٲچیریلیرکن اونلارین کیتابلاری و یارادیجیلیقلارینا داییر نٲچه-نٲچه تدقیقات اثرلری چاپ اولوناردی. بو ساحه‌ده عوموم‌میللی لیدئریمیز حئیدر علی‌ٲو میشل‌سیز خیدمتلر گوستیردی. خوشبختلیکدن نسیمی‌نین آنادان اولماسینین ۶۰۰ ایللیک یوبلٲیی همین واختا تصادوف اٲتمیشدی (حقیقتن ده شاعیره حصر اولونموش موحتشم بٲینلخاق یوبلٲی و عئلمی سٲسسسیا ۱۹۷۳-جو

ایلین سئنتیابریندا باکی دا کئچیریلدی). اودور کی، شاعیرین اثرلری و حاققیندا سانباللی آراشدیرمالار چاپ اولونماغا باشلادی. حمید ممدزاده نین ترتیبینده شاعیرین «فارس دیوانی» (باکی، ۱۹۷۲)، حمید آراسلی نین کیچیک حجملی «نسیمی» مونوقرافیاسی (باکی، ۱۹۷۲)، ائله جه ده آکادئمیکین ترتیب ائتدیی ایری حجملی «نسیمی، سئچیلیمیش اثرلری» (باکی، ۱۹۷۳)، پروفئسور م. قولوزاده نین «بویوک ایدئاللار شاعیری» (باکی، ۱۹۷۳) مونوقرافیاسی، پروفئسور ج. قهرمانوون ترتیب ائتدیی «نسیمی، منده سیغار ایکی جاهان» (باکی، ۱۹۷۳) و عرب الیفاسی ایله چاپ ائتدیردیی، هر جیلدی اوست-اوسته ۶۰۰ صحیفه دن چوخ اولان نسیمی اثرلرینین عئلمی-تنقیدی متنی نین اوچ جیلدیی (باکی، ۱۹۷۳)، موسکو و ادا پروفئسور و. آسلانوون ترتیبی و گیریش مقاله سی ایله شاعیرین شئیرلری پئتر تئمپستین اینگیلیسجه ترجمه سینده (باخ: عیمادالدین نسیمی، پوئمس. م.، ۱۹۷۳، ۱۱۲ ص) و سایر بئله لریندیر.

آکادئمیک ح. آراسلی «عیمادالدین نسیمی» اثرینده ایلك دفعه اولاراق شاعیرین حیات و فعالیتیندن گئیش سوز آچمیش، شاعیرین اولومونه تکجه دینی باخیشلارینا گوره دئیل، سیاسی باخیشلارینا گوره ده فتوا وئرلیدیینه ایشاره ائتمیشدیر. عالیم «نسیمی. سئچیلیمیش اثرلری» آدلی کیتابدا ایسه شاعیرین اثرلرینی آشاغیداکی باشلیقلارلا وئرمیشدیر: «قزلق»، «ایجتیماعی-فلسفی شئیرلر»، «موسئضادلار»، «الیف لام و ترس الیفا»، «ترجیع بندلر»، «مثنوی لر»، «مولما»، «روباعی لر، تویوقلار» و «علاوه لر». بو کیتابدا ایلك دفعه اولاراق نسیمی یارادیجیلیغی ایله باغلی گئیش ایضاحلار (ص. ۶۴۲-۶۷۳) دا وئرلمیشدیر.

بونولا بئله، دئمه لیبیک کی، نسیمی نین حیات و یارادیجیلیغینا دایر ایلك موکمل عئلمی اثری پروفئسور م. قولوزاده یازمیشدیر. «بویوک ایدئاللار

شاعيري» آدلانان بو قيمتلي مونوقرافيا (ب، گنجليك، ۱۹۷۳) بير-بيريندن ماراقلی «نسيمی نين دوورو و حياتی»، «نسيمی نين ياراديجيلیگی»، «نسيمی شئرينده بدیعی تصویر و ایفاده واسیطه لری»، «نسيمی شئرينین عنعنه لری»، «نسيمی ایرثی نین اویره نیلمه سی تاریخیندن» آدلی فصیلره بولونموشدور. تدقیقاتچی اثرده ایلک دفعه اولاراق تاریخی فاکتارلار، مأخذلره، شاعیرین ال یازما نوسخه لرینده یئر آلان پوژریا نومونه لرینه آرخالاناراق او قناعته گلیمشدر کی، نسیمی آتئیست دئییلدیر.

دئییلن لرله برابر، حقیقت نامینه قئید ائدک کی، پروفئسور ج. قهرمانوونو نسیمی اثرلرینین عئلمی-تنقیدی متینی احاطه ائدن اوچ جیلدیلی ان کامل اثر اولاراق بو گون بئله تدقیقاتچی لارین موراجعت اتئدی موعتبر منبع دیر. حتتا آکادئمیک ح. آراسلی نین «عیمالدین نسیمی. سئچیلیمیش اثرلری» آدلی ۶۷۶ صحیفه لیک کیتابی دا ج. قهرمانوونو اوچ جیلدیلی اساسیندا ترتیب ائدیلیمشدر. ماراقلی دیر کی، ج. قهرمانووو نسیمی اثرلرینین عئلمی-تنقیدی متینی حاضیرلاماغا گیریشمزدن اوول «نسيمی دیوانی نین لئکسیکاسی» آدلی موحتشم بیر اثری اورتایا قویموش (ب، «عئلم»، ۱۹۷۰)، اثره یازدیغی گئیش موقددیمه ده شاعیرین لئکسیکاسینین سحیه وی خصوصیت لریندن، ایستیفاده ائدیلن ال یازمالارین اورفوقرافیا سیندان اطرافلی سوز آچمیش، شاعیرین دیوانی نین احاطه لی لوغتینی وئرمیشدیر.

بونولا بئله، پروفئسور ج. قهرمانوونو ان بویوک خیدمتی نسیمی نین اثرلرینین عئلمی-تنقیدی متینی حاضیرلاماق اولموشدور. بو فوندامنتال اثرین بیرینجی جیلدینده ج. قهرمانوو ۸۴ صحیفه دن عبارت «عئلمی-تنقیدی متین ترتیبینه دایر» آدلی گئیش مقاله یازمیش، عئلمی-تنقیدی متنی حاضیرلایارکن شاعیرین دیوانی نین هانسی ال یازما نوسخه لریندن، ماتریال و منبع لردن

بهره‌لندیینی قئید ائتمیشدیر. بورادا ائله‌جه ده شاعیرین اثرلرینین یازیلیش و اورفوقرافییا پرینسیپ‌لریندن، ال‌یازمالارین تصویریندن، اثرلرین نشری تاریخیندن، لئکسیک خصوصیت‌لریندن بحث ائتمیشدیر. چکیمه‌دن دئییه بیلهریک کی، ج.قهرمانوون بو اثری نسیمی ایرثینی اویرنمک باخیمیندان ان ائعتیبارلی منبع‌دیر.

بوندان سونرا دا نسیمی ایرثی‌نین تدقیقینه مارق آزالمادی. آکادئمیک ضییا بونیادوو عرب دیلینده اولان منبع‌لره اساسن «نسیمی‌نین محکمه‌سی و قتلی» («ادبیات و اینجه‌صنعت» قزئی، ۱۹۸۰/۹/۱۹) آدلی ماراقلی یازی ایله چیخیش ائتدی. پروفئسور علیار صفرلی نسیمی‌نین حیات و یارادیجیلیغینا تدقیقات کاراکترلی چوخ گئیش مقاله یازدی (باخ: ع.صفرلی، خ.یوسفوو. قدیم و اورتا عصرلر آذربایجان ادبیاتی، باکی، ۱۹۸۲). ۱۹۸۵-جی ایلهده نیظامی آدینا ادبیات اینستیتوتو «آذربایجان کلاسیک ادبیاتی کیتابخاناسی»‌نین ۲۰ جیل‌لییی‌نین ۵-جی جیل‌دینی (باکی، ۱۹۸۵) نسیمی‌یه حصر ائتدی. ائله همین ایلهده نسیمی اثرلری پروفئسور علیار صفرلی‌نین ترتیبینده «عیمادالدین نسیمی. سئچیلیمیش اثرلری» آدی آلتیندا ایشیق اوزو گوردو. سورییالی تدقیقاتچی بکیر الناصیر عرب منبع‌لری اساسیندا شاعیرین حیات و یارادیجیلیغیندن بحث ائدن «عیمادالدین نسیمی» آدلی چوخ ماراقلی تدقیقات‌لا چیخیش ائتدی (باخ: «آذربایجان» ژورنالی، ن.۹۰، ۱۹۸۷).

ع.بندراوغلونون ایراقدا اوزه چیخاردیغی، عئلم عالمینه معلوم اولمایان زنگین و موکمل دیوان نوسخه‌سی اوزه‌رینده بیرگه چالیشدیقدان سونرا او، ایراقدا (۱۹۷۳)، بیز ایسه باکی‌دا همین دیوان نوسخه‌سینی ترتیب ائده‌رک چاپینا ناییل اولدوق (باخ: «عیمادالدین نسیمی. ایراق دیوانی»، باکی، ۱۹۸۷). ع.بندراوغلو کیتابا جمعی ۹۵ شئعیر داخل ائتدییی حالدا، بیزیم ترتیب ائتدیییمیز

کیتابا شاعیرین ۴۰۰-ه قدر آذربایجانجا یازدیغی شئعیرلری یئر آلیر. دیوان
نوسخه‌سینده‌کی شئعیرلری ج.قهرمانوون اوچ‌جیلدیلی و باشقا منبع‌لره
موقایسه‌انده‌رک ۱۴ شئعیرین نسیمی‌شوناسلیقدا معلوم اولمادیغینی اوزه
چیخاردیق. بوندان باشقا، او دا معلوم اولدو کی، ج.قهرمانوون یالنیز بیر
ال‌یازماسیندا تصادوف ائدیلدییینه گوره موباحیثه‌لی، لاکین نسیمی‌یه عاید
اولماسی ائحتمال ائدیلن ۱۲۹ شئعیرین ۶۸-ی ایراق دیوان نوسخه‌سینده یئر آلیر.
ائله‌جه ده شاعیرین ایراق دیوان نوسخه‌سینده بو و یا باشقا شئعیرین ترکیبینده
گئدن ۵۰-یه قدر بئیت‌ه ده باشقا منبع‌لرده راست گلینمیر.

سؤبندیریجی خالدیر کی، آذربایجاندا نسیمی یارادیجیلیغینا ماراتق هئج
واخت آزالمیر. نسیمی‌نین دلی (ج.قهرمانوو، ی.سئیدوو، ق.محمدی، ا.مدوو،
ق.مدوو)، بدییی ایرثی (م.قولوزاده، س.شیخی‌یئو)، فلسفی گوروشلری
(ز.قولوزاده، ا.احمدوو)، یارادیجیلیغی‌نین دینی قاینالاری (آ.قاسیمووا)
دیسسرتاسیالاری، پروفئسور ع.صفرلی، پروفئسور ر.علی‌یئو، آکادئمیک
ب.نبی‌یئوین کیتابلاری دئیلن‌لره اساسلی ثبوت‌دور. پروفئسور ع.صفرلی‌نین
«عیمادالدین نسیمی. من بو جاها نا سیغمازام» (باکی، ۱۹۹۱) کیتابینا شاعیرین
قزللری، مثنوی و تویوقلاری داخل ائدیلیمیشدیر. عالیم کیتابا ماراتلی گیریش
مقاله‌سی یازمیش، چتین میصرا و بئیت‌لرین معناسینی ایضاح ائتمیش، سوزلوک
وئرمیشدیر.

فیلولوگیا عئلم‌لری دوکتورو رحیم علی‌یئوین «نسیمی و کلاسیک دینی
اوسلوبون تشککولو» (باکی، ۲۰۰۶) کیتابی شاعیرین حیاتینا و یارادیجیلیغینا باشقا
راکوردان باخماغا ایمکان وئریر.

نسیمی یارادیجیلیغینا حصر اولونان سون اثر هله‌لیک آکادئمیک بکیر
نبی‌یئوین «نسیمی کلامی‌نین ایشیغیندا» (باکی، ۲۰۰۹) کیتابی‌دیر. کیتابدا

سورییا یا سفریمیز زامانی (۱۰-۱۷ نوایبر ۲۰۰۸-جی ایل) حلب شهرینده نسیمی‌یه حصر اولونموش ۱-جی بئینلخالق کونفرانسدا آکادئمیکین اوخودوغو معروضه‌سی، وطنه دوندوکدن سونرا سورییا خالقی، اونون تاریخی، مدنیتی، ادبیاتی، علمی، تحصیل سیستئمی باره‌ده متبوع اورقانلاردا چاپ ائتدیردییی مقاله‌لری و اووللر نسیمی یارادیجیلیغی ایله باغلی قلمه آلدیغی یازیلاری یئر آیر. یئری گلمیشکن، بیزیم «نسیمی حاققیندا آراشدیرمالار» کیتابیمیز دا آکادئمیک ب.نبی‌یئوین اونسوزو، رئاکتورلوغو و آ.م.ع.آ-نین موخبیر عوضوو علیار صفرلی‌نین رأیی ایله بو گونلرده ایشیق اوزو گوره‌جک.

آذربایجان ادبی-بدیعی دیلی و بدیعی-فلسفی شئعینین بانبسی، «تورک شئعی ایله ان اوول شوهرت تاپان» (لطیفی) نسیمی‌یه حصر اولونموش تدقیقاتلار اوزه‌رینده بئله موففصل دایانماغیمیز ایکی مقاملا باغلی‌دیر. بیرینجیسی - سوریادان گلن عالیم‌لریمیزی نسیمی ایله باغلی اولکه‌میزده آپاریلان تدقیقاتلار باره‌ده معلوماتلاندیرماق، ایکینجیسی ایسه نسیمی یارادیجیلیغی ایله مشغول اولماق ایسته‌ین گنج تدقیقاتچی‌لاری ایستقامت‌لندیرمک، گوسترمک کی، واختی‌یله پروفئسور م.قولوزاده‌نین قئید ائتدییی کیمی، ایستر ادبیات‌شوناسلیق، ایسترسه ده دیلچی‌لیک باخیمیندان شاعیرین پوئتیکاسی، صنعتکارلیق خصوصیت‌لری، فلسفه‌سی و بدیعی یارادیجیلیغی‌نین ایستقامت‌لری، باشقا تورک‌دیلی شاعیرلره تأثیری، ادبی مکتبی و سایر ساحه‌لرده گوروله‌سی ایشلر چوخ‌دور.

موألیف حاقیندا

پاشایئو قضنفر محمد اوغلو

(د: ۱۹۳۷/۸/۲۷، توووز رایونو، دوزقیخیلی کندی)

آذربایجان ادبیات شوناسی، فولکلور شوناس، پولیسیست، دیلچی و ترجمه چی. فیلولوجیا عئلم لری دوکتورو (۱۹۹۳)، پروفئسور (۱۹۹۵). آذربایجان یازیچی لار بیرلییی نین عضوو (۱۹۸۸). آذربایجان پئداقوژی دیلر اینستیتوتونون اینگیلیس-آذربایجان دیلری فاکولته سینی بیتیرمیشدیر (۱۹۶۲). ایراقدا ترجمه چی ایشله میش (۱۹۶۲-۱۹۶۶؛ ۱۹۷۲-۱۹۷۵)، بورادا یاشیان و سایه تقریب ۲،۵ م.ل.ن-۱ چاتان آذربایجانلی لارین (ایراق تورکمان لری) دیالکت و فولکلورونون توپلانماسی و آراشدیریلماسی ایله مشغول اولموشدور. «آذربایجان دیلی نین کرکوک دیالکتی» موضوعوندا نامیزدلیک (۱۹۶۹)، «ایراق تورکمان فولکلورونون ژانرلاری» موضوعوندا دوکتورلوق (۱۹۹۳) دیسئترتاسیالاری مودافیعه ائتمیشدیر. ۱۹۶۴-۱۹۸۹ ایلرده آذربایجان پئداقوژی دیلر اینستیتوتوندا (۱۹۷۳ ایلدن م.ف. آخوندو آدینا آ.پ.ا) فعالیت گوسترمیش، اینستوتون اینگیلیس دیلی فاکولته سینده دوستنت، دئکان معاوینی (۱۹۷۰-۱۹۷۱)، خارجی دیلر کافندراسینین مودیری (۱۹۷۲-۱۹۸۹) اولموشدور. آمئریکا (۱۹۸۳) و اینگیلترده (۱۹۸۸) ایختیصاص آرتیرما کورسالارینی بیتیرمیشدیر. باکی دولت اونیورسیتتی نین قریب آوروپا دیلری کافندراسیندا چالیشمیشدیر (۱۹۸۹-۲۰۰۰). ق.پاشایئو آذربایجان میلی عئلملر آکادئمییاسینین نیظامی آدینا آذربایجان ادبیاتی مؤزئینده «بئینلخالق علاقه لر» شوعبه سینین مودیری ایشله میشدیر

(۲۰۰۱-۲۰۰۵). ۲۰۰۳-جو ایلدن نیظامی آدینا ادبیات اینستیتوتوندا باش عئلم ایشچی دیر.

پروفئسور ق.پاشائیوین ادبی-عئلمی فعالیتینده ایراقدا یاشایان آذربایجانلی لارین - ایراق تورکمانلارینین ادبی-معنوی یارادیجیلیغی نین تدقیقی و تبلیغی خصوصی یئر توتور. اونون «کرکوک بایاتی لاری» (۱۹۶۸)، رسول رضا ایله بیرگه، «آرزو قمبر داستانی» (۱۹۷۱)، «کرکوک ماهنی لاری» (۱۹۷۳)، «ایراق-کرکوک آتالار سوزلری» (۱۹۷۸)، «کرکوک تاپماجالاری» (۱۹۸۴)، «ایراق-کرکوک بایاتی لاری» (۱۹۸۴)، «نسیمی نین ایراق دیوانی» (۱۹۸۷)، «کرکوک فولکلورو آنتولوگیاسی» (۱۹۸۷، تکرار نشر - ۱۹۹۰)، آذربایجان فولکلورو آنتولوگیاسی. ایراق-تورکمان جیلدی. ع.بندراوغلو ایله بیرگه (۱۹۹۹)، «کرکوک فولکلورونون فونئتیکاسی» (۲۰۰۳)، «ایراق-تورکمان فولکلورونون ژانرلاری» (روسجا، ۲۰۰۳)، دیلچی لیک اینستیتوتوندا حاضیرلانمیش «ایراق-تورکمان لهجه سی»، اورتاقلی (۲۰۰۴) و ساییر کیتابلاری عئلم عالمینه آز معلوم اولان زنگین بیر عئلم خزینه سیندن بحث ائدیر.

ق.پاشائیوین عئلمی فعالیتی نین زیروه سی اونون «ایراق-تورکمان فولکلورو» ادلی مونومنتال اثری دیر. آکادمیک بکیر نبی یئو و پروفئسور ماهیر نابیغین عئلمی رئداکته سی ایله بو مونوقرافیا باکی دا، باغداددا، ایستانبولدا و تئهراندا بویوک تیراژلا نشر ائدیلیمیش، تدقیقاتچی لارین دیققت مرکزینده اولموشدور.

آذربایجان، ایراق، تورکییه و آمتریکا مطبوعاتیندا چیخمیش اونلارجا عئلمی-پوبلیسیستیک مقاله نین، «روسجا-عربجه دانیشیق کیتابی» نین (باغداد، ۱۹۷۴)، اینگیلیس جه «اینگیلتره حاققیندا» (باکی، ۱۹۸۱) و ساییر کیمی اثرلرین مؤالیفی، «گویلر اونونتموشدو یاغا جاغینی» (۱۹۹۱)، «چاغداش ایراق شئعریندن

سچمه‌لر» (۲۰۰۱)، «یولون سونونادک» (۲۰۰۱)، «رسول رضا، آغلایان چوخ، گولن هانی؟!» (کرکوک، ۲۰۰۷) و سایر کیتابلارین ترتیبی سیدیر.

ق.پاشایئو فیلولوگیا عئل‌لر نامیزدی گولزار ایبراهیم قیزی ایله بیرگه «حوسئین عاریف - ۸۰» (۲۰۰۴)، «ایسی ملیک‌زاده - ۷۰» (۲۰۰۴)، «توفیق بایرام - ۷۰» (۲۰۰۵)، «علی‌بالا حاجی‌زاده - ۷۰» (۲۰۰۵)، «فیکرت قوجا - ۷۰» (۲۰۰۵)، «آکادئمیک بکیر نبی‌ئو - ۷۵» (۲۰۰۵) کیمی چوخ ماراقلی پورترئت کیتابلاری دا گیریش مقاله‌سی ایله حاضیرلایراق اوز شخصی وساییطی حئسابینا چاپ اتدیرمیشدیر.

ق.پاشایئوین «آلتی ایل دجله-فرات ساحیل‌لرینده» آدلی سانباللی عئل‌لی - پولیسیستیک اثری بویوک تیراژلا (۱۳۰ مین) باکی‌دا (۱۹۸۵؛ ۱۹۸۷) و باغداددا عرجبه (۱۹۹۶) نشر اولونموش و بویوک ادبی حادیثیه چئوریلیمیشدیر. اونون «نوستراداموسون موعجوزه‌لی عالمی» کیتابی (باکی، ۲۰۰۷، ۷۶۰ ص) ایشیق اوزو گورموش و ایجتیماعییتین رغبتینی قازانمیشدیر.

فوضولی نین ۵۰۰ ایلیک یوبلئی ایله باغلی ایراقدا و تورکییه‌ده کئچیریلن تدبیرلرده «فوضولی و ۱۶-جی عصر باغداد ادبی موحیطی» موضوعسوندا معروضه ائتمیش، شاعیرین حیات و یارادیجیلیغیندان بحث ائدن مقاله‌سی آمئریکادا چیخان «رئفورما» (سای ۲، ۱۹۹۶، ص ۱۷-۲۵) ژورنالیندا و باغداددا عرجبه عئل‌لی مجموعه‌ده (۱۹۹۵) چاپ اولونموشدور.

ق.پاشایئوین همچنین آمئریکادا چاپ اولونان «Azerbaijan International» ژورنالیندا «آذربایجانلی‌لار ایراقدا. آز تانینان ائلات» (سای ۱، ۲۰۰۳، ص ۲۲-۲۵) مقاله‌سی، ائله‌جه ده ایراق تورکمانلارینین ایستانبولدا چیخان «قارداشلیق» درگی‌سینین یکی ساییندا (سای ۲۲ و ۲۳، ۲۰۰۴)

اینگیلیسجه «ایراق تورکمان تاریخینه و ادبیاتینا بیر باخیش» ادلی مقالهسی چاپ اولونموشدور.

بیر نئچه دیل بیلن ق.پاشائیو بدییی ترجمه ساحه سینده ده فعالیت گوستریر. آلتکساندر دومانین «قافقاز سفری» (۱۹۸۵، ح.عابباسوولا بیرگه)، پروفئسور سولا بئنئتین «نجه یاشایسان، یوزو حاقلا یاسان» (۱۹۸۹)، آقاتا کریستی نین «ماوی قاتارین سیرری» (۱۹۹۵)، ائله جه ده پروفئسور ایرج پرسیناجین «م.ف.آخوندوون کریتیکاسی» (آمریکا، ۱۹۸۹) اثرلرینی اورینالدان ترجمه ائتمیشدیر.

«دوما قافقازدا» ادلی تدقیقاتی «لینتراتورنی آذربایجان» (سای ۳، ۲۰۰۴، ص ۸-۲۳) ژورنالیندا چاپ اولونموشدور.

پاشائیو آمریکادا مآذونیت ده اولارکن (۱۹۸۳، اییون-آوقوست) آذربایجان دیلینه داییر تدقیقاتلاری آراشدیرمیش، «آمریکادا آذربایجان دیلینه داییر آراشدیرمالار» ادلی مقالهسی آذربایجان میلی عئلملر آکادئمییاسی نین دیلچی لیک اینستیتوتونون «آذربایجان دیلی خارجیجه» مجموعه سینده (۱۹۹۰، ص ۶۵-۷۰) درج ائدیلیمیشدیر.

پاشائیوین تدقیقاتلارینی آذربایجاندا، تورکییه و ایراقدا یوکسک قییمت لندیرمیش، یارادیجیلیغینا سانباللی مقاله لر حصر ائتمیشلر.

آذربایجاندا آکادئمیک لر: بختیار واهب زاده، بکیر نبی یئو، تئیمور بونیادوو، واصیم ممدعلی یئو، آم.ع.آنین موخیر عوضولری: یاشار قارائیو، توفیق حاجی یئو، آزاد نبی یئو، نظامی جعفروو، پروفئسورلار: ممدحوسئین طهماسب، قاسیم قاسیم زاده، واقیف ولی یئو، موسا عادیلوو، مورتوز صادیقوو، بابک قوربانوو، عزیزه جعفرزاده، محرم جعفرلی، زیدالله آغائیو، صدنیک پاشائیو، قسنفر کاظموو، بهلول

عەبدالله، مەهەدی سولتانوو، هیمالای قاسیموو، آیاز وفالی، ائلمان قولی، ئوخان بایرام اوغلو، عاریف امراہ اوغلو، آصیف روستملی، فلورا خلیلزادە و باشقالاری.
خاریجی اولکە عالیم لری: عطا ترزی باشی، دوکتور عبداللطیف بندراوغلو، ف.ع.ن. سینان سعید، پروفئسور ماھیر ناقیب، پروفئسور سوبحی ساعاتچی، مولود قایاجی و باشقالاری (ایراق)، پروفئسور موصطافا آرقون شاه، پروفئسور جلال ارتوق، پروفئسور عیسا اوزقان، پروفئسور افلاطون نمانزادە (تورکیە) و باشقالاری.

پەشایەت اوزو دە گورکملی شەخسییت لری، آذربایجانی دونیادا تانیدام سیمالار حاققیندا مقالە لری یازمیشدیر. حئیدر علی یەتو «خیلاصکار» آدلی مقالە (باخ: «وفا» ژورنالی، سایی ١، ٢٠٠٤) حصر ائدن ق.پەشایەت نصرالدین توسی، فوضولی، م.کاظم بی، م.ف.آخوندوو، ص.وورغون، ر.رضا، آکادئمیک م.شیرعلی یەتو، آکادئمیک ب.نبی یەتو، آکادئمیک و.ممدعلی یەتو، آکادئمیک ا.حبیب بیللی، آ.م.ع.آ-نین موخیر عوضولری آ.زامانوو، ی.قارایەتو، آ.نبی یەتو، پروفئسور لار و چاغداش قلم صاحب لری ن: نصیر ایمان قولی یەتو، عزیزە جعفرزادە، ائلچین، آلاە شوکور پەشازادە، نیگار رفیع بیللی، فرمان کریمزادە، ایسی ملیکزادە، نریمان حسنزادە، قاسیم قاسیمزادە، ژالە علی یەتو، جعفر قولوزادە، ناھید حاجی زادە، امیرحوسین مجیدوو، محببت پەشایەتو، میکاییل آزافلی، نارینج خاتون، شامیل زامان، آغالار میرزە و بیر چوخ باشقالاری، ایراقلی عالیم لردن پروفئسور ایحسان دوغراماجی، عطا ترزی باشی، عبداللطیف بندراوغلو، پروفئسور سوبحی ساعاتچی، سینان سعید، اینگیلیس دراماتورقو ویلیام شەکسپیر، آمئریکا یازیچی سی جان استئینبک و باشقالاری ایلە باغلی سانباللی اثر لری یازمیشدیر.

پەشایەت ١٩٩٤-جو ایلدە اوز وساییطی حئسابینا نیظامی آدینا ادبییات اینستیتوتونون ایجری شەهرە یئرلەشن فولکلور عئلمی-مدنی مرکزی نە «ایراق

تورکمان اوجاغی» موزئی یاراتمیش، ۲۰۰۱-جی ایلده اوجاغین کولتکسییاسی
 نیظامی آدینا آذربایجان ادبیاتی موزئینه کوچورولموشدور.

۱۹۹۵-جی ایلدن نیظامی آدینا ادبیات اینستیتوتو نزدیکه عئلمی و
 دیسئترتاسییا شورالارینین عضوودور. ۱۹۹۷-۲۰۰۶-جی ایللر آراسی همین
 شورانین همصدری اولوب. پئداقوژی و عئلمی کادرلارین حاضرلانماسیندا
 خیدمتلری واردیر. رهبرلیی آلتیندا نامیزدلیک دیسئترتاسییلاری مودافیعه
 اولونوب. اونلارجا دوکتورلوق و نامیزدلیک دیسئترتاسییلاری اوزره گئرتسئن
 آدینا لئنینقراد پئداقوژی اینستیتوتوندا، نیظامی آدینا ادبیات اینستیتوتوندا، باکی و
 ناخجیوان دوولت اونیورسیتئت لرینده، فولکلور اینستیتوتوندا اوپپوننت اولوب.
 بیرچوخ درسلیک و مونوقرافیالارین رئاکتورو و یا رأی چیسى اولموشدور.

ق.پاشائیو «ادبیات» و «کرئدو» قرئت لرینین، «وفا»، «فولکلور و
 ائتئوقرافییا»، «فیلولوگیا مسئله لری»، «قوپوز» ژورناللارینین و سایر رئاکسییا
 هئیتی نین عضوودور. ق.پاشائیو آذربایجان-ایراق دوستلوق جمعیتی نین صدر
 موعاونی (۱۹۹۰-۲۰۰۳) اولموشدور. قافقاز موسلمانلاری ایداره سی نزدیکه
 فعالیت گوسترن عئلمی-دینی شورانین یارانیدی ۱۹۹۷-جی ایلدن عضوودور.
 ۲۰۰۴-جو ایلدن یازیچی لار بیرلیی نین تفتیش کومیسسیاسینین صدردیر.

ایراق رئسپوبلیکاسینین «امکده شوچاته گوره» مئدالی ایله تلطیف
 اندیلیمیش (۱۹۷۶)، کرکوک وقفی نین (۱۹۹۹) و تورکمان جبهه سینین (۲۰۰۳)
 دیپلوم و یوکسک موکافاتلارینا لاییق گورولموشدور.

ق.پاشائیوین حیات و فعالیتیندن بحث ائدن «بو سئودا اولونجه دی»
 (۲۰۰۱)، «ایراق بیزه ایراق دئیل» (۲۰۰۲) و سایر کیتابلار نشر اندیلیمیش،
 شاعیر ح.کوردوغلونون «توووزوم منیم، اوغوزوم منیم» پوئماسی پاشائیوه حصر
 اولونموشدور.

نسيمي كوچهسى

نسيمي نين مزارى

ایچینده کیلر:

بیر نئچه سوز (ب.نبی یئو).....	صفحه ۱
نسیمی دیوانینین ایراق نوسخه سی و نامعلوم شئیرلر	صفحه ۴
نسیمی نین حیات و یارادیجیلیغینا یئنی باخیش	صفحه ۳۲
آختاریشلار	صفحه ۴۶
شئیخ نسیمی: تاریخی حقیقتلر، هیجانلی آنلار	صفحه ۵۲
ایراق دیوانی و بیز	صفحه ۷۰
نسیمی ایرثی نین تدقیقی و نشری تاریخینه بیر نظر	صفحه ۸۴
مؤالیف حاققیندا	صفحه ۹۲

Qəzənfər Paşayev

Nəsimi Haqqında Araşdırmalar

“İmadəddin Nəsiminin 640 illiyinə töhfə”

Elmi redaktor və ön sözün müəllifi:

Bəkir Nəbiyev

AMEA-nın həqiqi üzvü

Rəyçi:

Əlyar Səfərli

AMEA-nın müxbir üzvü

Bakı – 2010

Tehran 2011

Hərimi-elm nəşriyyatı